

Миша Стојадиновић

**НОАМ ЧОМСКИ И
САВРЕМЕНО ДРУШТВО**
**NOAM CHOMSKY AND
CONTEMPORARY SOCIETY**

Миша Стојадиновић

НОАМ ЧОМСКИ
И САВРЕМЕНО ДРУШТВО

NOAM CHOMSKY
AND CONTEMPORARY SOCIETY

Београд, 2014.

Миша Стојадиновић
НОАМ ЧОМСКИ И САВРЕМЕНО ДРУШТВО

Издавач

Институт за политичке студије
Светозара Марковића 36, Београд

За издавача

др Живојин Ђурић, директор

Рецензенти

др Љубиша Митровић, професор емеритус
др Живојин Ђурић, научни саветник
др Дејана Вукчевић, научни сарадник

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Штампа

©©©Д©Г© д.о.о. Београд

Тираж

300

Ова монографија је настала као резултат рада на пројекту: „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција” (бр. 179009), који је финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Монографију посвећујем својим родитељима.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9
1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА, НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ И НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА	
1.1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ МИТА И СТВАРНОСТИ ...	17
1.2. НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ КАО ДЕФИНИШУЋА ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКА ПАРАДИГМА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА	27
1.3. НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА У ВРТЛОГУ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА	31
1.4. САВРЕМЕНО ДРУШТВО ИЗМЕЂУ РАТА И МИРА	37
2. НОАМ ЧОМСКИ И ОДГОВОРНОСТ ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	
2.1. НОАМ ЧОМСКИ, ЛИНГВИСТА, ФИЛОЗОФ, ПОЛИТИКОЛОГ, СОЦИОЛОГ	43
2.2. ЗНАЧАЈ И УЛОГА ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	49
3. ЗЛОУПОТРЕБА МОЋИ И НЕОИМПЕРИЈАЛНА ПРАКСА ВЕЛИКИХ СИЛА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	
3.1. НЕОИМПЕРИЈАЛНА СТРАНА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ	59
3.2. МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И/ИЛИ ДЕМОНСТРАЦИЈА МОЋИ	63
3.3. ДВОСТРУКИ СТАНДАРДИ И ПОЛОЖАЈ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА У НОВОМ СВЕТСКОМ ПОРЕТКУ	73
3.4. АМЕРИЧКИ ТОТАЛИТАРИЗАМ	83
3.5. ОСТВАРИВАЊЕ НЕОЛИБЕРАЛНЕ ТЕОРИЈЕ НЕОИМПЕРИЈАЛНОМ ПРАКСОМ	91
3.5.1. Хладни рат између конвенционалне интерпретације и историјских чињеница	91
3.5.2. Блиски исток на удару САД	101
3.5.3. Теорија „праведног рата” на делу у Авганистану ...	106

3.5.4. Ирак на мети превентивног рата	109
3.5.5. Јужна Америка на удару неолиберализма	113
3.5.6. Лекција Никарагви	122
3.5.7. „Милосрдни анђео” над СРЈ	124
4. ОБЛИКОВАЊЕ СТВАРНОСТИ: ПОЛОЖАЈ И УЛОГА МЕДИЈА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	
4.1. ЗНАЧАЈ МЕДИЈА ЗА РАЗВОЈ САВРЕМЕНОГ ДЕМОКРАТСКОГ ДРУШТВА	133
4.2. ПРОПАГАНДНИ МОДЕЛ НОАМА ЧОМСКОГ	139
4.3. УТИЦАЈ МЕДИЈА НА САВРЕМЕНЕ ДРУШТВЕНЕ ПРОЦЕСЕ	151
4.4. МЕДИЈИ ИЗМЕЂУ РАТА И МИРА	155
5. СУПРОТСТАВЉАЊЕ НЕОЛИБЕРАЛНОМ МОДЕЛУ ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА И ЊЕГОВИМ АКТЕРИМА	
5.1. БОРБА ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈУ СА „ЉУДСКИМ ЛИКОМ“	165
5.2. АЛТЕРГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ ПОКРЕТИ КАО НОВИ ДРУШТВЕНИ ПОКРЕТИ	171
5.3. АНАРХИЗАМ НОАМА ЧОМСКОГ	175
6. ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ ИЗГРАДЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ	
6.1. ДЕМОКРАТИЈА ИЗМЕЂУ СТВАРНОСТИ И ИДЕАЛА ...	185
6.2. ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТИ САВРЕМЕНЕ ДРЖАВЕ	193
6.3. ИЗГРАДЊА САВРЕМЕНЕ ДЕМОКРАТСКЕ ДРЖАВЕ	203
И НА КРАЈУ...	
ЗНАЧАЈ РАДА И ДЕЛА НОАМА ЧОМСКОГ У ПРОУЧАВАЊУ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА – ДОПРИНОС И ОГРАНИЧЕЊА	213
ЛИТЕРАТУРА	221
САЖЕТАК	239
О АУТОРУ	243

CONTENTS

FOREWORD	9
1. GLOBALIZATION, NEOLIBERALISM AND NATIONAL STATE	
1.1. GLOBALIZATION BETWEEN A MYTH AND A REALITY	17
1.2. NEOLIBERALISM AS THE DEFINING POLITICAL AND ECONOMIC PARADIGM OF CONTEMPORARY SOCIETY	27
1.3. NATIONAL STATE IN THE NEOLIBERAL VORTEX	31
1.4. CONTEMPORARY SOCIETY BETWEEN WAR AND PEACE	37
2. NOAM CHOMSKY AND THE RESPONSIBILITY OF INTELLECTUALS IN THE CONTEMPORARY SOCIETY	
2.1. NOAM CHOMSKY, LINGUIST, PHILOSOPHER, POLITICOLOGIST, SOCIOLOGIST	43
2.2. THE IMPORTANCE AND THE ROLE OF INTELLECTUALS IN THE CONTEMPORARY SOCIETY	49
3. THE ABUSE OF POWER AND NEOIMPERIAL PRACTICE OF GREAT POWERS IN THE CONTEMPORARY SOCIETY	
3.1. NEOIMPERIAL SIDE OF GLOBALIZATION	59
3.2. INTERNATIONAL LAW AND/OR DEMONSTRATION OF FORCE	63
3.3. DOUBLE STANDARDS AND THE POSITION OF UNITED STATES IN THE NEW WORLD ORDER	73
3.4. AMERICAN TOTALITARIANISM	83
3.5. ACHIEVEMENT OF THE NEOIMPERIAL THEORY WITH THE NEOIMPERIAL PRACTICE	91
3.5.1. Cold War Between Conventional Interpretation and Historical Facts	91
3.5.2. Middle East Under Attack of the United States	101
3.5.3. “Just War” Theory as Practiced in Afghanistan	106
3.5.4. Iraq as a Target of a Preemptive War	109

3.5.5. South America Under the Impact of Neoliberalism	113
3.5.6. A Lesson for Nicaragua	122
3.5.7. “Merciful Angel” over Federal Republic of Yugoslavia	124
4. DESIGNING REALITY: THE POSITION AND THE ROLE OF MEDIA IN THE CONTEMPORARY SOCIETY	
4.1. THE IMPORTANCE OF MEDIA FOR THE DEVELOPMENT OF MODERN DEMOCRATIC SOCIETY	133
4.2. THE PROPAGANDA MODEL OF NOAM CHOMSKY	139
4.3. THE IMPACT OF MEDIA ON CONTEMPORARY SOCIAL PROCESSES	151
4.4. MEDIA BETWEEN WAR AND PEACE	155
5. CONFRONTING NEOLIBERAL MODEL OF SOCIAL DEVELOPMENT AND ITS ACTORS	
5.1. THE STRUGGLE FOR GLOBALIZATION WITH A “HUMAN FACE”	165
5.2. ALTER-GLOBALIZATION MOVEMENTS AS NEW SOCIAL MOVEMENTS	171
5.3. ANARCHISM OF NOAM CHOMSKY	175
6. CHALLENGES AND OPPORTUNITIES OF BUILDING DEMOCRACY IN CONTEMPORARY SOCIETY	
6.1. DEMOCRACY BETWEEN THE REALITY AND IDEALS	185
6.2. THEORETICAL ASPECTS OF MODERN STATE	193
6.3. BUILDING THE MODERN DEMOCRATIC STATE	203
AT THE END...	
THE SIGNIFICANCE OF NOAM CHOMSKY’S WORK IN ANALYZING THE CONTEMPORARY SOCIETY – CONTRIBUTION AND LIMITATIONS	213
LITERATURE	221
SUMMARY	239
ABOUT THE AUTHOR	243

ПРЕДГОВОР

ПРЕДГОВОР

Монографија *Ноам Чомски и савремено друштво* је настала као резултат рада на пројекту *Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција* бр. 179009, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Велики део мог истраживања, како на докторским студијама, тако и током рада на Пројекту, био је посвећен критичком преиспитивању савремених друштвених процеса, тако да се избор теме ове монографије намеће као логичан продужетак даљег научно-истраживачког рада. Током писања докторске дисертације под називом *Социолошка релевантност критике глобализације у делима Ноама Чомског* прикупио сам велики део материјала који је значајан за монографију. За разлику од дисертације, у којој је испитивана пре свега социолошка релевантност критике глобализације у делима Ноама Чомског, у монографији је предмет истраживања постављен шире. У том смислу предмет истраживања овог рада чини преиспитивање значаја дела Ноама Чомског за разумевање савременог друштва са становишта политикологије, социологије и друштвене критике уопште.

Савремено друштво је прожето многобројним процесима који умногоме мењају његову структуру и динамику. Овде под савременим друштвом подразумевамо сва друштва која коегзистирају у нашој савремености, без обзира на њихов степен развоја. Процес модернизације, глобализација, транзиција, индивидуализација, многобројни социјални конфликти (...) то су само неки од најзначајнијих проблема које морамо да имамо на уму приликом проучавања савременог друштва. Имајући ово у виду значајан део монографије је посвећен следећим темама:

1. Повезаност савременог капитализма и неоимперијализма тј. концепта и стратегије унутрашњег и глобалног развоја (у којем је профит изнад човека) и агресивне спољне политике;

2. Злоупотреба моћи и неоимперијална пракса великих сила у савременом друштву;
3. Асиметрични модел глобализације као извор сиромаштва, социјалних неједнакости и социјалних конфликата у савременом друштву;
4. Положај и улога медија у савременом друштву;
5. Улога антиглобалистичких и алтерглобалистичких покрета у борби за праведније друштво, хуманији и слободнији свет;
6. Одговорност интелектуалаца у савременом друштву;
7. Изазови развоја демократије у савременом друштву.

Научни значај монографије проистиче из научне актуелности проблема, али и из потребе да се у домаћој социологији и политикологији, као и у друштвеним наукама уопште, унапреди теоријско-аналитички приступ разумевању савремених друштвених процеса. Истовремено, овај рад доприноси бољем разумевању значаја Ноама Чомског, великог научника који је својим радовима обележио другу половину XX и почетак XXI века.

Друштвени значај монографије произилази из чињенице да је процес глобализације умногоме заслужан за стварање слике света какву имамо данас. Тиме се намеће потреба за унапређењем теоријских сазнања која се тичу савремених друштвених процеса. Глобализација представља процес који продире у све поре друштвеног живота, на индивидуалном и колективном нивоу. Овај рад указује на потребу да се процесу глобализације приступи на један критички начин који ће допринети њеном бољем разумевању. Истовремено треба тежити остваривању таквог модела друштвеног развоја у којем ће *човек а не профит* бити крајњи циљ. Радови Ноама Чомског свакако имају велику заслугу у томе јер се баве савременим друштвеним процесима на један нови, освежавајући начин, који нас мотивише да свакодневно преиспитујемо наша сазнања. Чомски инсистира на томе да никада не смемо прихватати било каква објашњења здраво за готово, ма коли-

ко она била убедљива. Његова заслуга се огледа и у томе што нам не говори како треба да мислимо, него нас учи како да самостално изградимо критички став према друштву, остављајући нама да донесемо свој крајњи суд.

Као резултат истраживања у оквиру рада на монографији настали су и следећи научни радови: „Значај медија за развој културе мира”, *Медији и култура мира на Балкану* (приредили: Бранислав Стевановић, Александра Костић, Љубиша Митровић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010; „Теријска анализа социјалних конфликта и њихово испољавање у савременом друштву”, *Конфликти* (приредили: Брацо Ковачевић, Душко Вејновић), АРТ ПРИНТ, Бања Лука, 2012; „Изазови развоја демократских капацитета политичких институција у савременом друштву” (у коауторству са: Јелена Тодоровић), *Српска политичка мисао*, vol. 36, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2012; „Медији, демократија и избори”, *Политичка ревија*, vol. 33, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2012; „Демократија и врли нови свет”, *Српска политичка мисао*, vol. 38, бр. 4, Институт за политичке студије, Београд, 2012; *М. Стојанович*, „НЕОЛИБЕРАЛИЗМ И НЕОИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ ГЛОБАЛИЗАЦИИ”, ВЕСТНИК ЧЕРЕПОВЕЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА, № 2 (47). Т. 1 · 2013, Череповец. 2013; „Ноам Чомски и неоимперијалне амбиције великих сила на размеђу миленијума” (у коауторству са: Данило Шуковић), *Национални интерес*, vol. 19, бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2014; „Национална држава у контексту неолиберализма и неоимперијалног концепта глобализације”, *(Дез)интеграција држава и идентитет* (приредили: Зоран Милошевић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2014.

Истичем посебну захвалност рецензентима који су ми били од велике помоћи приликом израде монографије: др Љубиши Митровићу, професору емеритусу, мом ментору, затим др Живојину Ђурићу, научном саветнику и директору Института за политичке студије, и др Дејани Вукчевић, научном сараднику Института за политичке студије. Захваљујем

се и дипл. правнику Воиславу Попову на техничким саветима. И на крају свакако највећу захвалност дугујем својим родитељима који су ми увек били велики ослонац и пружали свакодневну подршку.

*У Београду,
јул 2014.*

**1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА,
НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ И
НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА**

1.1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ МИТА И СТВАРНОСТИ

Глобализација представља један од најчешће коришћених термина данашњице. Овај термин је још почетком 80-тих година XX века био веома ретко коришћен, да би се данас његова употреба толико интензивирала да је постало незамисливо заобићи га приликом било какве озбиљније анализе савременог друштва. Посматрајући многобројне приступе овом проблему може се видети да постоји општа сагласност о томе како је овај процес настао на крилима научне и технолошке револуције која је довела до многобројних промена унутар савремене економије, политике, културе и друштва уопште.

Комплексност процеса глобализације је умногоме одредила и њену судбину што се тиче теоријског одређења. Чињеница да је овај процес захватио све димензије савременог друштва довела је до тога да глобализација постане подручје интересовања многобројних теоретичара различитих дисциплина, што само доводи до даљег усложњавања њеног дефинисања. Једна од најчувенијих класификација теоријских схватања овог феномена јесте свакако класификација Дејвида Хелда [David Held] (видети следећу табелу).

Табела бр. 1: Концептуализација глобализације – три тенденције

	Хиперглобалисти	Скептици	Трансформационалисти
Шта је ново?	глобално доба	економски блокови, слабија геопурава него у ранијим периодима	нивои глобалне међуповезаности без председана у историји
Доминантне карактеристике	глобални капитализам, глобална управа, глобално грађанско друштво	Свет који је мање међузависан него деведесетих година XIX века	„густа” (интензивна и екстензивна) глобализација
Моћ националних влада	опада или се урушава	повећана или ојачана	реконструисана, реструктурирана
Покретачке силе глобализације	капитализам и технологија	влада и тржишта	комбиноване силе савременог доба
Обрасци стратификације	ерозија старих хијерархија	појачана маргинализација Југа	нова архитектура светског поретка
Доминантни мотив	Мекдоналдс, Мадона, итд.	Национални интерес	трансформација политичке заједнице
Концептуализација глобализације	као преуређење оквира људске активности	као интернационализација и регионализација	као преуређење међурегионалних односа и деловање са дистанце
Историјска питања	глобална цивилизација	регионални блокови и сукоб цивилизација	неодређена: глобална интеграција и фрагментација
Крајњи аргументи	крај националне државе	интернационализација зависи од пристанка и подршке влада	глобализација трансформише моћ владе и светску политику

Извор: Anthony Giddens, *Sociology*, Polity Press, 2006. (према књизи: Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 405)

Према Хелду је, дакле, могуће разликовати следеће приступе у разумевању процеса глобализације:

1. **Хиперглобалисте** – За њих глобализација представља историјску неизбежност која води ка стварању глобалног тржишта, економије, политике, цивилног друштва... Они истичу да се моћ националне државе налази у опадању и да ће оне на крају нестати.
2. **Скептике** – Скептици се јављају као реакција на хиперглобалисте. Према њима глобализација не представља ништа више до мита, који не постоји у реалности. У стварности је изражен процес регионализације, што је у директној супротности са процесом глобализације. Они, такође, имају супротно виђење што се тиче положаја националних држава у савременом друштву у односу на хиперглобалисте. Националне државе, према њима, не само да неће нестати, већ ће њихова моћ све више јачати.
3. **Трансформационисте** – Они представљају неку врсту средине између двеју горепомнутих становишта. Глобализација је према њима реалан, комплексан и противуречан процес.

О томе колико је глобализацију тешко обухватити неком теоријом, а самим тим и разумети, говори дефиниција глобализације коју је дао Ентони Гиденс [Anthony Giddens] одређујући је „као сложен, дијалектички однос локалних, регионалних и још већих система, који мењају архитектуру света на такав начин да заиста *не знамо куда нас води тај преображај*.”¹ Глобализацију није нимало једноставно обухватити једном дефиницијом и уместо да говоримо о дефиницији глобализације боље је да говоримо о дефиницијама глобализације. Без обзира на ову разноврсност могуће је издвојити седам различитих употреба овог термина:

- 1) глобализација као *интернационализација*, што подразумева интензивирање међудржавних интеракција и међузависности између друштва;
- 2) глобализација као *транснационализација*, у смислу развоја транснационалних, односно прекодржавних веза и структура;

¹ Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 208.

- 3) глобализација као *детериторијализација*, што подразумева претпоставку да географски простор, тј. међусобна удаљеност земаља, губи на значају у светској политици;
- 4) глобализација као *десуверенизација* услед све већег смањивања економске, политичке и културне независности и суверености држава;
- 5) глобализација као *дерегулација и либерализација* – подразумева слабљење и уклањање контроле над тржиштима;
- 6) глобализација као *универзијализација*, у смислу ширења одређених вредности широм света; и коначно
- 7) глобализација као *вестернизација* односно *американизација* – тиме се мисли на превласт Запада и особито САД у светским пословима.²

У савременој науци постоји велики број студија које се баве процесом глобализације. Погледајмо неке од најзначајнијих анализа које у свој фокус стављају овај процес, како у свету тако и код нас.

Ентони Гиденс у свом чувеном делу *Последице модерности* каже да процес глобализације подразумева интензификацију међународних односа у условима нових технологија које сажимају простор и време, и омогућују нове облике комуникације и интеракције у свету.³ Џорџ Сорос [George Soros] у својој студији *О глобализацији* наглашава да глобализација представља раст транснационалних компанија и ширење глобалног тржишта.⁴

Роберт Робертсон [Robert Robertson], анализирајући процес глобализације, истиче да га треба третирати независно у односу на процес модернизације и капитализма. Овај енглески социолог је заслужан за увођење новог појма у савремену науку – *глокализација*. Он тиме жели да укаже на то да се у процесу глобализације дешава прожимање локалних садржаја глобалним утицајима.

У својој студији *Шта је то глобализација?* Урлих Бек [Ulrich Beck] у покушају да демистификује злоупотребу овог

---

2 Александра Мирковић, Петар Матић, *Изазови и парадокси глобализације*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 38-39.

3 Ентони Гиденс, *Последице модерности*, Филип Вишњић, Београд. 1998.

4 Џорџ Сорос, *О глобализацији*, Самиздат Б92, Београд, 2003.

термина прави разлику између *глобализације*, *глобалитета* и *глобализма* – глобализација представља друштвени процес који је повезан са новим технологијама и информатичком револуцијом, глобалитет представља друштвену структуру која се обликују у овом процесу, док је глобализам идеологија и пројекат нових неједнакости, настао као израз монопола и асиметричне глобализације у свету.⁵

Овде, такође, треба поменути и познатог америчког социолога Ритцера [George Ritzer] и његову *критику глобализације као феномена американизације и мекдоналдизације*.⁶ Он на примеру чувених *Мек Доналдс* ресторана показује како се процес бирократизације и рационализације друштва шири савременим светским друштвом. Основни принципи на којима се заснива овај процес јесу мерљивост, контрола и предвидљивост. Процес мекдоналдизације доводи до дехуманизације савременог света јер поништава културну различитост и доводи до инструментализације човека.

Имануел Волерстин [Immanuel Wallerstein], бавећи се анализом савременог светског друштва указује да глобализација представља само још једну од фаза у развоју савременог капиталистичког система.⁷ Према њему, капиталистички систем на путу свог развоја постаје гори, а не бољи. Волерстин у средишту свог дискурса о светском систему образлаже следеће тезе: *„прво* свет (светски систем) је јединствена и противуречна целина у чијој основи су закон поделе рада и закон међузависности; *друго*, социјално структурирање и просторна сегрегација (на центар, полупериферију и периферију) израз су међународне класне поделе рада и неједнаке размене рада; *треће*, свака друштвена промена не значи и стварни напредак у развоју човечанства; *четврто*, развој капитализма као система не постулира аутоматски, нужно и један бољи и прогресивнији свет; *пето*, научно-технолошка револуција сама по себи не води у прогрес; *шесто*, светски капиталистички систем налази се у структуралној кризи и (према предвиђањима Волерстина око 2050. године) треба да пређе у неку нову и другачију врсту историјског система; *седмо*,

5 Урлик Бек, *Шта је то глобализација*, Визура, 2003.

6 George Ritzer, *The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press, 1993.

7 Имануел Волерстин, *Савремени светски систем*, Цекаде, Загреб, 1986.

у друштвима постоје транзициони прелазни периоди, и када систем уђе у прелазни период све опције су отворене (...); *осмо*, насупрот комунизму, који по Волерстину представља утопију, социјализам је остварљив историјски систем који повећава владавину људи над сопственим животом (демократију) и ослобађа стваралаштво.”⁸ Волерстин својом анализом историјског настанка и развоја капитализма указује да смо до данас имали две врсте светских система: *светску империју*, засновану на политичкој и војној доминацији; и *модерну капиталистичку светску економију*, засновану на подели рада и економској доминацији. Он у својој анализи *светског система* истиче поделу на *светски центар*, који доминира светском економијом и експлоатише остатак света; *периферију*, која обухвата области које су извор јефтине радне снагу центру и који се у односу на њега налази у подређеном подручју; и на *полупериферију*, која се налази негде између експлоататора и експлоатисаних.

Дејвид Хелд истиче да глобализација може бити схваћена и као „ширење, продубљивање и убрзавање светске међузависности у свим аспектима модерног друштвеног живота, од културе до криминала, од финансија до духовности”.⁹

Када се ради о домаћој литератури постоји велики број значајних студија које се баве проблемом глобализације. На првом месту треба поменути Мирослава Печујлића и његову студију *Глобализација: два лика света*. Печујлић глобализацију дефинише као објективни планетарни процес, који доводи до феномена *света међузависности* и модерног глобалног светског система. Према њему, глобализацију чине четири главна елемента: технолошко-информатичка револуција, глобална економија, глобална култура и транснационални политички режим. Анализирајући ове елементе он указује на различите ефекте овог процеса на расподелу друштвене моћи у глобалном светском систему. Печујлић истиче да је након пада Берлинског зида и укидања блоковске поделе на-

---

8 Цитирано према: Љубиша Митровић *Творци нових парадигми у социологији*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 55.

9 Дејвид Хелд, „Дебате о глобализацији”, *Глобализација, мит или стварност* (приредио Владимир Вулетић), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003, стр. 48.

стао најбржи ритам глобализације у историји који неки називају „турбо-глобализација”.¹⁰

Зоран Видојевић, такође, даје једну исцрпну анализу феномена глобализације у монографији под називом *Куда води глобализација*. Он на самом почетку своје студије указује на прожимање *нормативног и конкретно-историјског појма* овог феномена. Видојевић нормативни појам глобализације одређује као „процес свестраног повезивања света и његовог успостављања као равноправне и плуралистичке заједнице слободних појединаца, народа и земаља који тај свет сачињавају, заједнице где ишчезава тлачење, беда и насиље, а сви се људи у њој осећају као у својој кући”.¹¹ Међутим, уколико се пође од тога како изгледа глобализација данас онда долазимо до глобализације као конкретно-историјског појма који глобализацију одређује као „процес и систем конфликтног повезивања света, чију садржину, облике, циљеве и учинке првенствено одређују планетаризација капитала, интереси, утицај и сила најмоћнијих корпорација и земаља, пре свега Сједињених Америчких Држава”.¹²

Љубиша Митровић истиче да *идеја глобализације* у савремености изражава развојни мегатренд и дух наступајућег времена, а да *глобализам* представља неоимперијални пројекат уређивања међународних односа у функцији снага новог светског поретка, тј. нових господара светске моћи.¹³ Митровић прави разлику између *неоимперијалне глобализације*, која је присилна, поробљивачка, антагонистичка и униполарна; и *мултиполарне глобализације*, која је у функцији не принудне интеграције света, демократског уједињавања човечанства и еманципације човека. Он, такође, истиче да морамо правити дистинкцију између појмова *глобализација* и *мондијализација*. Мондијализација је шири појам и обухвата планетарно повезивање у различитим областима (од технологије, економије, инфраструктуре, политике, до културе и медија), свеукупно обједињавање, удруживање и универзализацију

10 Мирослав Печулић, *Глобализација: два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.

11 Зоран Видојевић, *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, 2005, стр. 15.

12 Исто, стр. 15.

13 Љубиша Митровић, *Глобализација и савремена левица*, Институт за политичке студије, Стручна књига, Београд, 2000, стр. 12.

делатности, снага, вредности и моћи човечанства. Она претпоставља универзални интерес у коме је дијалектички садржан интерес посебног и појединачног. Мондијализација чува јединство различитости света и почива на неантагонистичком асоцијативном типу расподеле друштвене моћи, где раст једног дела човечанства јача моћ целог света. Глобализација, за разлику од мондијализације означава концентрацију моћи и капитала на групном нивоу и може водити стварању монопола и униполаризму, при чему је глобализација, као противречан процес, често медијум ка мондијализацији.

Владимир Вулетић сматра да је немогуће дати једну општеприхваћену дефиницију глобализације јер је реч о новом појму у друштвеним наукама око којег се још увек воде веома живи интелектуални спорови, али да је могуће указати на неколико важних одредница које омогућавају коришћење овог појма у модерној науци. Глобализација у том смислу представља низ разнородних економских, политичких и културних процеса који могу, али не морају бити међусобно усклађени, којима се трансформише просторна организација друштвених односа и ствара нова глобална мрежа привредних активности, прерасподељује моћ између постојећих и нових актера на светској политичкој сцени и ствара нова крхка мрежа друштвених и културних међузависности.¹⁴ Она подразумева ширење различитих друштвених активности, преко постојећих политичких граница и независно од њих, коме доприноси умножавање и убрзавање токова новца, трговине, инвестиција, радне снаге, идеја и, пре свега, информација, а које претпоставља развој нове транспортне и комуникационе технологије.¹⁵

Оно што овде треба посебно напоменути јесте да глобализација сама по себи није негативна појава, али самим тим ни позитивна. Она, међутим, „може бити инструментализована од стране монополских снага у савременом свету и злоупотребљена у неоимперијалне сврхе доминације и покоравања народа, а против човечанства”.¹⁶ То је уједно и један од разлога због кога је све теоретичаре који се баве овим про-

---

14 Владимир Вулетић, *Глобализација*, Завод за уџбенике, Београд, 2009, стр. 17.

15 Исто, стр. 17.

16 Исто, стр. 212.

блемом могуће поделити у три струје: оне који у глобализацији виде само позитивну страну; оне који у глобализацији виде само негативну страну; и умерену струју која истиче и позитивне и негативне стране процеса глобализације.

Дакле, глобализација представља вредносно неутралан појам. Међутим, глобализација истовремено представља један веома комплексан процес који је испуњен многим противречностима. Она као процес поседује *Јанусово лице*: еманципаторско и поробљивачко. Она, са једне стране, доводи до развоја нове поделе рада и повећања повезаности свих делова света за који се све више везује придев „глобално село” [Marshall McLuhan]. Истовремено, са друге стране, глобализација „због остатака класних детерминизама и антагонистичких система расподеле друштвене моћи, дели светски систем на – развијени светски центар (Север) и неразвијени светски Југ (периферију и полупериферију), између којих постоје бројне неједнакости и противуречности.”¹⁷ У том смислу Љубиша Митровић указује да истраживачи с правом истичу да је глобалистички сценарио вишеструко противуречан јер: „производи веома различите ефекте за центар и периферију; развијене земље су субјект, а неразвијене земље објект глобализације; постоји велики број гладних и неухрањених у неразвијеним земљама и мали број богатих у развијеним земљама; изазива хаотичне и противуречне процесе дерегулације и централизације; либерализује делатности на финансијским тржиштима и проповеда отвореност привреда неразвијених земаља, а задржава и значајна протекционистичка и друга ограничења у неразвијеним земљама; доводи до сукоба државних и транснационалних интереса; руши баријере националних тржишта и ствара међународне монополе...”¹⁸ Ова лоша страна глобализације изгледа да је све присутнија када се ради о глобалној светској сцени какву имамо данас, а која све више маргинализује интересе неразвијених земаља.

17 Исто, стр. 393.

18 Исто, стр. 394.

Табела бр 2:
Дубина социјалне поларизације света – квантитативна слика

	Удео GDP	Удео у извозу	Број светских корисника интернета	Број корисника тел. лин.	Удео у па- тентима
Најбогатијих 20%	86%	82%	93.3%	74%	95%
Средња зона	13%	17%	6.5%	24.5%	-
Најсиромаш- нијих 20%	1%	1%	0.2%	1.5%	-

Извор: Мирослав Печулић, *Глобализација – два лика света*,
Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 115.

Митровић у том смислу анализирајући савремене друштвене процесе везане за глобализацију и одговарајућу литературу на ову тему, истиче следеће ставове:

1. глобализација је више него мегатренд, она отвара пут ка новог глобалној цивилизацији;
2. неопходно је правити дистинкцију између различитих типова глобализације: неолибералне (ауторитарне) и социјалдемократске (солидаристичке); између глобализације „одозго” (у функцији крупног капитала и снага светског центра) и глобализације „одоздо” (у функцији најширих друштвених слојева и мултиполарног развоја света);
3. посебно је неопходно правити дистинкцију између глобализације, као објективно-историјског процеса, условљеног развојем нових технологија, чији се ефекти у друштвеном развоју савременог света, због још увек присутног антагонистичког система расподеле друштвене моћи, различито реперкутују на светски центар, светску полупериферију и периферију, и глобализма, као пројекта нових неједнакости од стране снага новог светског поретка.¹⁹

Имајући све ово у виду, у овој монографији ће посебна пажња бити посвећена, не томе шта би глобализација требало да буде, већ пре свега начину на који се глобализација остварује у пракси.

¹⁹ Исто, стр. 395.

1.2. НЕОЛИБЕРАЛИЗАМ КАО ДЕФИНИШУЋА ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКА ПАРАДИГМА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

Неолиберализам представља дефинишућу политичко-економску парадигму нашег времена. Са становишта неолиберализма, да би капитализам најбоље функционисао државне интервенције морају бити сведене на минимум. Утемељивачима неолибералног модела се могу назвати Фридрих Хајек [Friedrich Hayek] и Милтон Фридман [Milton Friedman]. Хајек је чврсто веровао у индивидуализам и тржиште и његово чувено дело *The Road to Serfdom* је било међу првима које је напало економски интервенционизам. Милтон Фридман нам својим делом *Capitalism and Freedom* истиче да се капитализам најбоље развија без икаквих ограничења и државних интервенција, при чему је слободно тржиште неопходан фактор успешног развоја капитализма. Неолиберализам се најчешће одређује као политика слободног тржишта која охрабрује приватне фирме и побољшава избор потрошачима, разарајући при том „неспособну, бирократску и паразитску владу која никада не може урадити ништа добро, без обзира на њене добре намере”.²⁰ Све оне активности које су усмерене против корпоративне доминације се аутоматски сматрају активностима усмереним против слободног тржишта, које се сматра јединим рационалним, фер и демократским избором.

Неолиберални модел се, међутим, пред актуелном светском кризом нашао на климавим ногама. Он се, као облик организације друштва на глобалном нивоу, показао као пот-

---

20 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, стр. 7.

пуни промашај. Ноам Чомски представља једног од водећих интелектуалаца који критикују мит о слободном тржишту, мит који говори о томе како је економија добра једино ако је такмичарска, рационална и ефикасна. Слободно тржиште се у овом миту јавља као фактор који би требало да омогући остваривање оваквих идеала. Међутим, „у већини економија доминирају велике корпорације које поседују огромну контролу тржишта супротстављајући се управо слободној конкуренцији о којој се толико говори у економским уџбеницима и политичким говорима”.²¹ Према овом великом миту „неефикасне” државне институције би требало да буду ограничене на тај начин да не дођу у могућност да наруше природу *laissez-faire* тржишне економије. Владе су, према Чомском, све веће и веће, али под утицајем неолиберализма имају све мање претензија да се баве некорпоративним интересима.²²

Емануел Тод [Emmanuel Todd] на самом почетку своје студије под називом *После империје* наглашава да смо били навикнути да у Сједињеним Америчким Државама видимо решење, док оне све више почињу да представљају проблем за свет. „Гаранти политичке слободе и економског поретка током последњих пола века, данас су све више фактор међународне нестабилности, одржавајући, тамо где то могу, несигурност и сукоб. Од читавог света захтевају да призна да поједине државе, другоразредне важности, чине *осовину зла*, коју треба победити и уништити.”²³ За Амерички капитализам се оправдано може рећи да представља „супер капитализам” или још боље „турбо капитализам”. Данас се процес глобализације налази у фази финансијског глобалног капитализма. Концентрација његових актера је на финансијском тржишту и зато је америчка економија све више „економија кризе”. Главни ослонац њихове економије су „штампарије новца и фабрике наоружања”.

На међународном нивоу успоставиле су се одређене организације које у великој мери контролишу дешавања на гло-

---

21 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, стр. 12.

22 Исто, 1999, стр. 12.

23 Емануел Тод, *После империје – есеј о распаду америчког система*, Паидеиа, Београд, 2006, стр. 5.

балној светској сцени. Ноам Чомски наглашава да Сједињене Америчке Државе користе Светску трговинску организацију, Светску банку и ММФ како би извличиле екстра профит и експлоатисале друге земље у виду различитих позајмица, кредита и донација. То је једна економија на стакленим ногама којој се не пише светла будућност, јер стално постоји могућност њеног рушења. У америчкој спољној политици је све мање дипломатије а све више коришћења силе, што говори о несигурностима и противречностима које изнутра изједају овај систем. Сједињене Америчке Државе су се у 2011. години суочиле са могућношћу банкрота која је буквално избегнута у последњим минутима, што је могао да буде неславни резултат једне од највећих рецесија које су погодиле свет, али вероватно и настанак нове. Наиме, САД су имале рок до 2. августа да постигну споразум о подизању границе задуживања, а да би могле да наставе са отплатом својих кредита. То је уз много препирки између Демократске и Републиканске странке на крају урађено па су Сједињене Америчке Државе могле да одахну, али и велики број других земаља које су страховале да би њихов банкрот послао талас шокова на глобалном нивоу.

Заговорници неолиберализма су веома иновативни када се ради о начину на који велике силе могу (зло)употребити своју моћ. Наоми Клајн [Naomi Klein] истиче да си Фридман и његови следбеници прихватили и усавршили следећу стратегију: „чекање на велику кризу, потом распродаја делова државе приватним играчима док се грађани још тетуррају од шока, и онда хитно проглашавање реформи за трајне.”²⁴ То је та „доктрина шока” која је у комбинацији са моноцентричним обликом глобализма довела до настанка тзв. „капитализма катастрофе”. Наоми Клајн сматра да је 11. септембар, који свакако представља један од најстрашнијих догађаја у људској историји, добро дошао Бушевој администрацији да се идеологија Фридмана и његових следбеника, који су методично експлоатисали тренутке шока у другим земљама, коначно примени код куће у пуној снази под крилатицом „рата против тероризма” и страха који је тада настао, чиме су

24 Наоми Клајн, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92, 2009, стр. 12.

многе изузетно осетљиве и суштинске функције владе биле препуштене приватним компанијама.²⁵ Ноам Чомски каже да су напори финансирани од стране великих корпорација дали овим идејама „скоро свету ауру”, што је довело до тога да њихови захтеви веома ретко наилазе на отпор.²⁶ То је довело до тога да су ратови и катастрофе који су раније представљали само шансу за један узак сектор привреде приватизовани у тој мери да су сами по себи отворили „нова тржишта”. То доводи до развоја монетаристичке политике и експанзије финансијског капитала, при чему се занемарују развоји других неопходних сектора економије. Сједињене Америчке Државе своју доминацију реализују улагањем у развој наоружања док се лидерство у развоју технологије, привреде и економије препушта другим земљама, као што су на пример Немачка или Јапан.

---

25 Исто, стр. 19.

26 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, 17.

1.3. НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА У ВРТЛОГУ НЕОЛИБЕРАЛИЗМА

Ентони Гиденс [Anthony Giddens], бавећи се националном државом, каже да она постоји тамо „где постоји политички апарат (...) који управља датом територијом, а чији је ауторитет потпомогнут помоћу правног система”.²⁷ Све гушћа повезаност данашњих држава настаје као плод: технолошко-информатичке револуције која је довела до компресије простора и времена; стварања глобалног тржишта; све већег утицаја дешавања у једном локалитету на живот индивидуа и заједница на другој страни планете; формирања свести о повећаној међузависности; успона све моћнијих транснационалних и наднационалних економских сила и политичких институција које обликују слику света; распрострања истоветних форми (индустријализма, постиндустријализма и информатичке револуције, тржишне економије, вишепартијског система...) у готово свим социјалним просторима.²⁸

Овде се намеће питање: Да ли глобализација значи уједно и крај националне државе? Неолиберални концепт свакако није наклоњен националној држави. Почетак XXI века, међутим, указује да су национализам и национална држава ипак задржали своју снагу. „Веровање у глобалне економске истине је ослабило. Све је више знакова међународне економске пометње. Утихнуло је дивљење према неименованим лидерима глобалистичког пројекта. Невладине организације

27 Joseph Zajda, „Nation-Building, Identity and Citizenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* (приредили: Joseph Zajda, Holger Daun, Lawrence J. Saha), Springer, 2009, стр. 2.

28 Мирослав Печујлић, *Глобализација – два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002, стр. 17-18.

и њихове вође углавном остају у дефанзиви, јер су склони да себе доживљавају као стручњаке и противнике оних који су на власти.²⁹ Држава би са једне стране требало да тежи стандардима и обрасцима политичке организације развијених држава Запада, а са друге стране, најбољим тековинама из сопствене државе и духовне прошлости.³⁰

Џон Ралстон Сол [John Ralston Saul] сматра да је мало оних који су предвидели да ће се национализам вратити због погубне грешке која је почињена приликом ранијег одбацивања национализма. „Ми смо, заправо, само претпоставили да смо га се решили. Западна Немачка је, из очигледних разлога, предњачила по том питању, прогласивши државу – своју државу – постнационалном. А Немачка је на крају крајева, била језгро европског интегритичког пројекта. Један од водећих политичара, Оскар Лафонтен [Oskar Lafontaine], писао је 1988. године о *надилажењу националне државе*. То је било само неколико година пре него што је у Југославији букнуо етнички националистички сукоб, а Немачка, заједно са другим теоријски постнационалним демократијама, покушала да се умеша подржавајући једну етничку групу у односу на друге. Како то да су модерне постнационалне државе реаговале на једну испрва мање значајну европску кризу тако што су посегнуле у своју ризницу сећања на 1914. годину? Да будемо прецизни, свака од њих подржала је исте оне етничке групе које су подржавале и током ратова у двадесетом веку.”³¹

Национална држава се у целој тој причи нашла на удару.³² „При свему овоме о грађењу нација, још једном појму из реторте новог светског поретка, наравно да не може бити ни говора. Ради се управо о супротном: нације се не граде, већ разграђују, разбијају на појединачне делове или сецка-

---

29 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 298.

30 Живојин Ђурић, „Модернизација и питање националне државе”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2003.

31 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 299.

32 Миша Стојадиновић, „Национални идентитет у доба глобализације”, *Српска политичка мисао*, vol. 32, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2011.

ју.”³³ Оне државе које се успротиве центрима моћи се једноставно проглашавају националистичким. Национално и све у вези са њим одједанпут постаје патолошки феномен који треба што пре искоренити. Национализам је феномен који значајно утиче на савремено друштво и као такав представља значајан предмет проучавања. Миша Ђурковић истиче да се на национализам не треба аутоматски гледати као на патолошки феномен, мада он то свакако може бити, чега су грађани на просторима Балкана, на жалост, итекако свесни, већ да он има и својих добрих страна: „заштита мањинских права и мањинских култура, заштита и спашавање изгубљених језика, историја, уметност, решавање кризе идентитета, легитимисање заједнице и друштвене солидарности, идеја народне суверености и колективног прегнућа итд.”³⁴

Џон Ралстон Сол, бавећи се овом проблематиком, прави поделу национализма на позитиван и негативан национализам. *Негативан национализам* има своје корене у несигурности, сиромаштву и славољубљу, при чему се његово испољавање често заснива на етничкој лојалности, једностраном присвајању Бога, поносу у непознавању *другог* и уверењу да смо стално вређани, тј. да нам је учињена непоправљива неправда. Он се заснива на „страху, бесу и безнадежном уверењу да права једне нације постоје само у поређењу са правима друге, као да је реч о неком надметању у којем се може победити или изгубити.”³⁵ Код негативног национализма се веома често подстиче неупућеност, мада је понекад то више ствар претварања него стварно стање. „Такво хотимично незнање омогућује изузетно просвећеним друштвима да се и даље усредсређују на одређене увреде. То се, у најгорем случају, може праметнути у психотични цинизам.”³⁶ За *позитивни национализам* Сол каже да је то пре свега веровање у позитивну тензију несигурности и суштинску важност избора. Он је повезан са самопоуздањем и отвореношћу према концепту јав-

33 Јирген Елзесер, *Национална држава и феномен глобализације – како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, Јасен, Београд, 2009, стр. 11.

34 Миша Ђурковић, „Национални идентитет и либерална демократија” у: Јаел Тамир, *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002, стр. 7.

35 Џон Ралстон Сол, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011, стр. 301.

36 Исто, стр. 302.

ног добра. „Он није везан за ограничене апсолуте. Нарочито је сумњичав према општим одговорима на практична питања. Стога га уопште не занима уверење да једно схватање тржишта мора да превлада у свим околностима – свеједно да ли је оно марксистичко или неолиберално. Практичност је метода коју употребљава на најразличитије начине и са сложеностију у складу са захтевима стварности. И она се, пре свега, мора користити, а не обожавати.”³⁷

Национална држава, дакле, није терет кога се треба по сваку цену ослободити, већ је то пре свега неолиберални концепт глобализације, који што пре треба заменити „концептом глобализације са људским ликом.” У том смислу је Сол у праву када каже да тренутно пролазимо кроз један од оних тренутака који раздваја несталне и постојане ере, што доводи до једног хаотичног „вакума” препуног метежа и противуречних тенденција: „Водеће личности које су некада говориле да би националне државе требало подврћи економским снагама данас говоре да би их требало изнова оснажити како би се суочиле са глобалним војним метежом. Пророци глобализације који су говорили *Приватизујте, приватизујте, приватизујте*, данас кажу да су грешили зато што је национална владавина закона важнија. Економисти су се оштро поделили око питања да ли треба попустити или појачати контролу над тржиштима капитала. Све снажније националне државе, попут Индије и Бразила, оспоравају општеприхваћено начело глобалне економије.”³⁸ У светлу овога треба поменути и кризу пред којом се на прелазу 2011. и 2012. године нашла ЕУ када је умало дошло до пада евра, чиме би темељи ЕУ били озбиљно уздрмани, а што је избегнуто, за сада, готово у последњем тренутку.

Неолиберализам у великој мери ствара социјалне неједнакости које онемогућавају остваривање демократије. Велике корпорације у таквом друштву имају прилике и могућности да утичу на политичке процесе путем финансирања. У Сједињеним Америчким Државама, на пример, 0,25% најбогатијих америчких грађана даје 80% политичких донација.³⁹

37 Исто, стр 332.

38 Исто, стр. 9-10.

39 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, стр. 10.

Резултат овакве стварности је опадање демократије и стварање доминације великих корпорација. Ноам Чомски сматра да би демократија била ефикасна мора постојати осећај повезаности међу припадницима одређеног друштва. „Полетној политичкој култури су потребна удружења грађана, библиотеке, државне школе, локалне организације, сарадња, јавна места за окупљање, добровољне организације и синдикати, који би омогућавали грађанима да се састају, комуницирају и размењују мишљења.”⁴⁰ Неолиберални облик демократије се оријентише на тржиште и профит при чему, уместо грађана, производи потрошаче. Ноам Чомски резултат овога види у стварању атомизираног друштва пуног дезангажованих грађана који се осећају деморалисаним и друштвено немоћним. „Све у свему, неолиберализам представља најнепосреднију и најдиректнију опасност партиципативне демократије, не само у Сједињеним Америчким Државама, већ и широм света.”⁴¹ Готово је немогуће наслутити тренутак када ће се поводом овог питања десити неки значајнији преокрет.

Глобална тржишна економија представља једно подручје у коме се на најбољи начин може видети деловање ових фактора. Оно што се веома често назива као ширење слободне тржишне економије је управо супротност од тога. Глобализација је резултат моћних влада, као што су то на пример Сједињене Америчке Државе, које желе да наметну свој утицај широм света, а да би олакшале богатим корпорацијама да доминирају економијом нација широм света, без икаквих стварања било каквих обавеза према тим нацијама.⁴²

Неолиберални концепт глобализације свакако није пут којим треба поћи. Неолиберализам се као облик организације друштва показао као потпуни промашај. Велике економске силе на челу са Сједињеним Америчким Државама свакодневно демонстрирају његове слабости. Процес глобализације се данас налази у фази тзв. финансијског глобалног капитализма, која је на стакленим ногама. О њеној неуспешности сасвим лепо сведочи талас глобалне економске кризе од које нису имуне ни најразвијеније државе света. Стратегија

40 Исто, стр. 11.

41 Исто, стр. 11.

42 Исто, стр. 13.

којом се велике силе користе се може сасвим лепо описати термином „доктрина шока” која доводи до настанка „капитализма катастрофе”. Оне државе које се великим силама нађу на путу проглашавају се „вирусом” који треба што пре искоренити. Оне су „неспособне” да саме развијају демократију па им стога у томе треба „помоћи”. Неолиберални модел глобализације, дакле, мора бити замењен моделом „глобализације са људским ликом”, која ће као крајњи циљ имати човека, а не профит.

1.4. САВРЕМЕНО ДРУШТВО ИЗМЕЂУ РАТА И МИРА

Питање рат или мир на први поглед не би требало да представља чувену *хамлетовску дилему*. У овој дилеми би мир свакако требало да представља очигледну опцију. Тога, међутим, многобројни актери светске историје као да нису били свесни, о чему сведоче и бројни ратови. Али где се у читавој овој причи налази Балкан? Балкан представља мали простор са бурном историјом за који се веома често везује синтагма *буре барута*. И заиста мало-мало па као да неко упали *фитиљ* овог бурета исписујући тиме његову историју *крвавим словима*. Стање *bellum omnium contra omnes* би требало да представља ствар прошлости чега ће се модерна демократска друштва сећати само као дела далеке историје, док би мир требало да постане основна вредност која ће се усталити као део свакодневног живота свих народа. Испуњење мира представља нарочити изазов на просторима чије су главне карактеристике мултинационалност, мултиконфесионалност и мултикултуралност – што је свакако случај када се ради о Балкану. На таквим просторима је сусрет различитости неизбежан, а развој културе мира неопходан.

Када се помиње рат углавном се као прва асоцијација јавља физичко насиље које једна група људи врши над другом групом људи. Међутим, насиље није тако једноставан феномен као што то на први поглед изгледа. Да би се боље упознали са проблемом насиља потребно је поменути Галтунга [Johan Galtung] који указује на три вида насиља:

1. директно насиље се уопштено може одредити као физичко насиље над другим људима; директно наси-

- ље је за разлику од друга два вида насиља увек видљиво, друга два не морају бити, јер су структурално и културно насиље одговорни за повређивање ума;
2. структурално насиље настаје као резултат социјалних неједнакости, репресије и неједнакости моћи у друштву; структурално насиље се манифестује различитим друштвеним неправдама, репресивним институцијама и институционализованим предрасудима;
  3. културно насиље је насиље које се дешава у симболичкој сфери нашег постојања (симболи, застава, химна, говори, медији...).⁴³

Дакле рат се не мора водити само оружаним средствима. Рат се са социолошког становишта може одредити као облик друштвених конфликта између различитих делова друштва, класа и покрета, између држава и народа чија је главна особеност разрешавање конфликта употребом оружане силе, при чему је тај унутрашњи или спољашњи сукоб најчешће потчињен политичким циљевима зараћених страна и он представља својеврсни наставак њихове дотадашње политике.⁴⁴ Како је то Карл фон Клаузевиц [Carl von Clausewitz] лепо рекао: „Рат је само наставак политике другим средствима.” То је политика коју треба што пре променити политиком дијалога и толеранције.

Узроци ратова могу бити разни: политички, економски, социјални, културни... Према Љубиши Митровићу, у прошлости су војни и политички циљеви били доминантан узрок рата, док се у савремености тежиште померило на геоекономске, социјално-структурне и гекултурне факторе.

Зоран Милошевић указује на то да рат није у светском јавном мњењу омиљено средство политике, те да су агресори приморани да преименују рат, или да га *шминкају* и приказују у другом светлу. То је разлог због чега САД и НАТО никада не објављују рат, односно од преко 250 војних агресија вођених у сувереним државама само је пет војних сукоба вођено

---

43 Vladimir Bratić, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict”, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008, стр. 492.

44 Љубиша Митровић, *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 119-120.

уз званичну квалификацију као објављен рат.⁴⁵ Тако је крајем 2006. године, као реакција на неодобравање јавности у вези са њиховим војним походима, формирана при Министарству одбране САД, односно при НАТО, нова информативно пропагандна група *брзог реаговања*, чији је задатак да преко себи лојалних новинара и агенција за максимално кратко време сузбије нежељене информације.⁴⁶ Ова група има за циљ да поступке САД и НАТО учини популарним коришћењем масовних медија. О инвентивности оних који су задужени да прикривају право стање ствари не треба много говорити. Довољно је критички погледати информације које нам се нуде па видети истину. Ноам Чомски [Noam Chomsky] је стога у праву када истиче да су „хуманитарне интервенције”, „праведни рат”, „борба за демократију”, „превентивни рат”, „заштита људских права”, „борба против тероризма”, и многи други појмови само средства којима се велике силе, конкретно Сједињене Америчке Државе, служе да би прикриле своје неоимперијалне претензије у циљу „обезбеђивања пристанка”.⁴⁷ Савремено друштво потресају многобројне интервенције које су извршене са „најбољим намерама”, а које су као резултат имале огромне жртве.

Бурне промене које погађају глобално друштво код неких теоретичара изазивају страх и доводе до тога да се на модерно друштво гледа као на друштво ризика. Бек [Ulrich Beck] анализирајући савремено постиндустријско друштво каже да је ризик, као систематски начин бављења опасностима и несигурностима које је изазвала и створила сама модернизација, постао његова унутрашња природа. Савремено друштво, према Беку, представља *друштво ризика* које он дефинише „као друштво науке, комуникационих и информационих средстава, сложених конгломерата група и моћи наспрам природе и између људи.”⁴⁸ У таквим условима је потребно уложити огроман напор да би Беково друштво ризика претворили у друштво без ризика. Такво једно друштво би

45 Зоран Милошевић, „НАТО и медији”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008, стр. 544.

46 Исто, стр. 545.

47 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999.

48 Љубиша Митровић, *Творци нових парадигми*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 90.

требало да обезбеди услове у коме ће припадници различитих народа живети заједно, друштво у коме мир неће бити привилегија, већ право свих. При том морамо стално водити рачуна да је стање мира више од стања непостојања рата. Стање мира, дакле, не треба бити једноставна негација рата, већ стање у коме ће доћи до развоја културе мира чије су основне одреднице: поштовање универзалних људских права и слобода, међуетничка и религијска толеранција, поштовање културне различитости, решавање спорова мирољубивим путем дијалогом уз поштовање права на различитост, тежња ка мултикултурализму... Овим се списак не завршава. Проблем је што нека друштва сматрају да уколико су сва ова права загарантовала на папиру она свој посао тиме и завршила. То је, међутим, далеко од стварности. Све ово није довољно да постоји формално на папиру већ мора постати део свакодневне праксе. Идеал Кантовог *вечног мира*, који он одређује као остварење *савршеног грађанског поретка* у коме ће рат бити елиминисан, а безбедност осигурана, свакако представља нешто чему треба тежити.⁴⁹

---

49 Дејана Вукчевић, „Безбедносна политика Европске уније на Балкану”, *Србија – безбедносни и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 78.

**2. НОАМ ЧОМСКИ
И ОДГОВОРНОСТ
ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА У
САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ**

2.1. НОАМ ЧОМСКИ, ЛИНГВИСТА, ФИЛОЗОФ, ПОЛИТИКОЛОГ, СОЦИОЛОГ...

Ноам Чомски, амерички лингвиста, филозоф, политиколог, социолог, писац, професор универзитета, дисидент... Рођен је 7. децембра 1928. године у Филадельфији (у САД) и представља свакако једну од најзначајнијих личности која је обележила већи део XX и почетак XXI века. Његово основно образовање тичало се филозофије и лингвистике што је резултирало тиме да је он 1955. године добио докторат из лингвистике.

За Чомског се може рећи да је лингвистика била саставни део његовог живота од самог детињства.¹ Његов отац је био угледни хебрејски научник, „а сам Чомски је у време студија на универзитету у Пенсилванији узео за своју тезу да састави граматику хебрејског језика.”² Када се ради о Ноаму Чомском веома често се поставља питање о вези између његовог стваралаштва и политике. Чомски се интересовао за политику још у својој раној младости. „Тада је имао обичај да се виђа са осталим источно-европским емигрантима и интелектуалцима из јеврејске радничке класе. Они су се скупљали у киоску његовог ујака у Њујорку и тамо проводили читаву ноћ у разговору.”³ Једном приликом одговарајући на питање Отера о томе каква је веза између Чомског као научника и лингвисте и Чомског који се ангажује у политичким борбама, сам Ноам Чомски каже да не постоји таква веза „осим неких веома слабих релација на апстрактном плану, на пример,

---

1 Ноам Чомски, *Језик и одговорност: засновано на разговорима са Мицу Рона, Градина, Ниш, 1994.*

2 Цереми Фокс, *Чомски и глобализација*, Esotheria, Београд, 2003, стр. 14.

3 Исто, стр. 14.

што се тиче идеје о људској слободи која надахњује оба настојања”.⁴ Чомски је такође том приликом изјавио: „Верујем да проучавање људске спознајне структуре и људских интелектуалних достигнућа открива висок степен генетски предоређене урођене структуре која лежи у основи креативних аспеката људског интелектуалног постигнућа, а најфрапантније, најлакше можда, у стицању и слободној употреби језичког система који омогућава слободно изражавање мишљења у неограниченом домету.”⁵ Дакле, везу између лингвистике и политичке активности код Чомског треба потражити у томе што се оба фокусирају на слободу и креативност.

Почевши од 1960. године Чомскијев рад је почео све више да задире у сферу политике и друштва. Од овог периода па надаље, велики број радова Ноама Чомског излази из сфере лингвистике и бави се критиком политичких и економских система. „Раме уз раме са многобројним анархистичким догамама Чомски се бави класом и класном борбом у контексту моћ против немоћи.”⁶ У том смислу, радови Ноама Чомског су све више почели да залазе у домен великог броја друштвених наука, јер се баве објашњавањем савремених друштвених процеса на један нови, освежавајући начин, који је умногоступно допринео њиховом разумевању. Због тога се, такође, поставља питање о томе да ли постоји веза између његових научних и политичких активностима, нарочито у погледу метода и анализа које он примењује. Сам Ноам Чомски даје одговор на ово питање у интервјуу Мицуа Рона [Mitsou Ronat] истичући да уколико се код њега и може назрети било каква веза у овоме она је више на апстрактном нивоу: „Све оно што сам написао могао је написати и неко други.”⁷ Он се, како сам изјављује, не користи неким неуобичајеним методама и анализама. Његове политичке активности и радови можда у извесној потичу из извесних заједничких претпоставки и ставова у вези са људском природом, међутим, радови Ноама Чомског се ослањају пре свега на једну критичку анализу

---

4 Исто, стр. 16.

5 Исто, стр. 15.

6 David V. Healy, *Class in America: An Encyclopedia* (edited by Robert E. Weir), Greenwood Press, Westport, Volumes 1-3, 2007, стр. 129.

7 Noam Chomsky, Michel Foucault, *The Chomsky-Foucault Debate on Human Nature*, The New Press, New York, London, 2006, стр. 68.

стварности која нас окружује и на стално противљење некритичком прихватању различитих тумачења.

Имајући ово у виду треба истаћи да Чомски спада у ред водећих интелектуалаца у свету који су подигли свој глас у борби за мир и демократију, а против рата и тоталитаризма. Током шездесетих година XX века Чомски је био истакнути критичар рата у Вијетнаму. Он је постао један од највећих аналитичара спољне политике Сједињених Америчких Држава, али и њен велики критичар због подривања демократије, кршења људских права и промовисања интереса малобројних богатих слојева. Седамдесетих година Чомски је, заједно са Едвардом Херманом [Edward S. Herman], започео једно опсежно истраживање улоге медија у Сједињеним Америчким Државама. Основу њиховог истраживања чинио је проблем злоупотребе медија зарад интереса владајућих слојева, која онемогућава грађанима да живе у једном демократском друштву. Као резултат ове веома интересантне анализе настала је књига под називом *Manufacturing Consent*.

Поље деловања Ноама Чомског је веома широко и оно обухвата лингвистику, информационе технологије, идеологију, савремено друштво, политички систем, образовање... Једна од највећих потешкоћа са којима се сусрећу сви они који желе да се упознају са стваралаштвом Ноама Чомског је та да се у овом покушају веома лако можемо изгубити у „шуми података”, и то не само због броја његових радова, већ и због броја података које он у њима нуди.⁸ У том смислу Милан Поповић с правом наглашава да је дело Ноама Чомског толико богато, индивидуално и особено да се тешко може без остатка сврстати у одређену идеолошку и политичку врсту.⁹ Поповић указује да је дело Ноама Чомског веома често изложено бројним неразумеванима, погрешним читањима и оптужбама, јер Чомски у њему излаже истине о великом броју осетљивих тема друштвеног и политичког живота, које не одговарају заступницима неолибералних принципа.

Оно што се може истаћи као главна карактеристика Ноама Чомског јесте „независни ум задивљујућих способно-

8 Noam Chomsky, *Radical priorities*, Edited by C. P. Otero, Expanded Third Edition, AK Press, Edinburg, London, Oakland, 2003, стр. 10.

9 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 7.

сти”.¹⁰ Независни ум мора бити способан да се отргне од званичних доктрина и да критички сагледа стварност. Карлос Отеро нарочити значај Чомског види у његовој способности да доводи у питање домаће и стране интелектуалне стандарде који ствари узимају здраво за готово у великом броју научних дисциплина, а зарад остваривања некакве добити. Моћ државне пропаганде се не сме никако занемарити, чак и када се ради и о најотворенијим друштвима.¹¹

Тарик Али [Tariq Ali] каже да је тешко „говорити о Ноаму, јер је његово дело толико познато широм света, популаран је у тако разноликим круговима, говорио је на толико различитих места, тако да је тешко сместити га у неку категорију и рећи да је он то и ништа више”.¹² Чомски је, према њему, један од оних који преиспитују званичне ставове и доводе у питање готове одговоре, што чини суштину онога што би ангажовани интелектуалци требало да раде. Чомски „врло педантно истражује чињенице, анализира их и представља јавности, а оно што му се мора признати као посебна заслуга је што то чини у земљи чија га је политичка култура потпуно изоловала”.¹³ Центри моћи су могли да игноришу Чомскога, али су ипак били принуђени да га нападају. Разлог томе лежи у чињеници да је „глас Чомског постао савест његове земље и прочуо се по целом свету”.¹⁴

Цереми Фокс истиче да се за Чомског начелно може истаћи да се противи неоправданим захтевима за ауторитетом над људским бићима.¹⁵ За Чомског одбрана слободе укључује стално преиспитивање и борбу против неоправданих ауторитета. То је главни разлог због чега сваки облик ауторитета захтева оправдање. Број ауторитета који се могу оправдати, према Чомском, је веома мали: „Тога нема много, а напори ка оправдању најчешће пропадају. У тренутку када одлучимо да се са тиме суочимо, налазимо да је ауторитет нелегитиман.

---

10 Noam Chomsky, *Radical priorities*, Edited by C. P. Otero, Expanded Third Edition, AK Press, Edinburgh, London, Oakland, 2003, стр. 9.

11 Исто, стр. 9.

12 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 6.

13 Исто, стр. 7.

14 Исто, стр. 7.

15 Цереме Фокс, *Чомски и глобализација*, Esotheria, Београд, 2003, стр. 17.

Стога би сваки пут када наиђете на облик нелегитимног ауторитета требало да га изазовете.”¹⁶

Подсетимо се да Роберт Мекчесни [Robert W. McChe-sney] указује да се највећи значај Чомскога види у томе што је образовао велики број људи о томе да демократија представља камен темељац сваког посткапиталистичког друштва за које вреди живети и борити се.¹⁷ „У исто време он је демонстрирао апсурдност изједначавања капитализма и демократије, али и мишљења да ће капиталистичка друштва, чак и у најбољим околностима, отворити приступ информацијама и одлучивању ван уског круга контролисаних могућности.”¹⁸ Чомски изричито наглашава да је немогуће истовремено залагати се за партиципативну демократију и „славити” капитализам или било које друго класно подељено друштво. Неолиберализам у великој мери делује у смеру ограничавања политичких права и моћи већине грађана.

Бавећи се испитивањем социјалне и политичке мисли Ноама Чомског, Алисон Едглеј [Alison Edgley] закључује да је његово гледиште од изузетног значаја због тога што, у постмодерном свету где влада крилатица *anything goes* и где је истина недостижна, он доводи у питање такву доктрину.¹⁹ Овде треба поменути и Александра Богданића који указује да Ноам Чомски, поред тога што представља једну од најпознатијих и најзначајнијих личности у модерној лингвистици друге половине XX, такође познат и признат у својој борби за правду и демократију у свету, а да уједно важи и за једног од најутисајнијих критичких тумача америчке спољне политике и америчке друштвене стварности уопште.²⁰

Један од највећих изазова са којима се интелектуалци сусрећу јесте то што они морају да се окрену потрази за истином, а не да се својим вештинама служе зарад обликовања стварности по упутима центара моћи, јер „само слободан човек – кога не плаћа ни власт ни нека компанија – може да

16 Исто, стр. 18.

17 Noam Chomsky, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999, стр. 12.

18 Исто, стр. 12.

19 Alison Edgley, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New Yourk, 2000, стр. 12.

20 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 9.

искрено износи своја научна открића”.²¹ Како то Чомски лепо каже, „проблем истинских демократија је у томе што оне често постану жртве празноверја и да уместо (...) инвеститора власт треба да заступа интересе свог народа”.²² Власт се, уместо тога, веома често користи „велом” који замагљују праву слику ствари, при чему се политички речник користи на тај начин да одређене речи добијају много другачије значење од оног какво имају у стварности. То значење је углавном значење које одговара центрима моћи. „Тако реч *одбрана* у ствари значи *рат*, *демократија* постаје *технократија*, а *слобода* – *ропство*.”²³ У овоме уједно лежи и један од највећих доприноса Ноама Чомског.

---

21 Исто, стр. 11.

22 Исто, стр. 10.

23 Исто, стр. 10.

2.2. ЗНАЧАЈ И УЛОГА ИНТЕЛЕКТУАЛАЦА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Интелектуалци би требали и морали да својим настојањима доприносе непрестаним критичким преиспитивањем савременог друштва независно од било каквих утицаја са стране који би овај процес онемогућавао. Овде је свакако, пре свега, потребно одредити шта је то што подразумевамо под одредницом „савремено светско друштво”. Наиме, овде се савременим светским друштвом означавају сва она друштва која коегзистирају у нашој савремености, без обзира на њихов тип или степен развијености. Под овом одредницом, дакле, подразумевамо читаву лепезу глобалних светских друштава и глобалних друштвених система различитог нивоа технолошке, економске и социјалне развијености, али и квалитета живота.²⁴ Оно се због тога налази разапето између, са једне стране, високог степена међусобне повезаности и међузависности која је настала као резултат поделе рада, развоја у сферама технологије, економије, комуникације, инфраструктуре и информатике, и са друге стране, хијерархијске структуре која дели друштва на доминантна и зависна.²⁵ У том смислу је одговорност интелектуалаца за разумевање савремених друштвених процеса огромна. У свом делу *American Power and the New Mandarins* Чомски говорећи о одговорности интелектуалаца каже следеће: „Одговорност интелектуалаца се огледа у томе да говоре истину и откривају лажи. Ово може изгледати као труизам који не треба коментарисати. Међутим, то није тако. За савременог интелектуалца

24 Љубиша Митровић, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 325.

25 Мирослав Печујлић, *Савремена социологија*, Београд, 1991, стр. 61.

она (мислећи на истину) није уопште тако очигледна.”²⁶ Зато нас Ноам Чомски позива на једно стално преиспитивање свега, па и његовог дела, јер је то једини начин на који можемо и требамо доћи до спознаје савремених друштвених процеса. И иако би ово морала бити обавеза и одговорност свих грађана, одговорност научника на овом пољу је далеко већа. Оно што се овде јавља као највећи проблем је што није ни мало лако одредити шта је то што се може сматрати под „одговорношћу интелектуалаца”. Ноам Чомски каже да синтагма „одговорност интелектуалца” крије једну кључну двојност: брише разлику између „требало би” и „јесте”.²⁷ Што се тиче овог првог контекста њихова одговорност је иста као и одговорност осталих људи, ако не и већа, јер привилегије доносе прилике, које пак са собом носе и моралну одговорност. Чомски позајмљујући фразу од Ханса Моргентхауа [Hans Joachim Morgenthau], оснивача теорије међународних односа, каже да „ми с правом осуђујемо оне послушне интелектуалце из бруталних и насилничких режима због њихове конформистичке покорности према онима на власти”.²⁸ Како Моргентхау није говорио о интелектуалцима унутар неког тоталитарног режима, већ о западним интелектуалцима, који нису имали разлога за страх, њихова одговорност је у томе много већа. Чомски указује да је Моргентхау описивао оно што јесте, а не оно што би требало да буде. Интелектуалци се морају на првом месту бавити оним што јесте а не оним што би требало да буде. То је доста теже и са собом носи велике ризике.

Дело Нома Чомског у великој мери сведочи о томе на који начин би интелектуалци морали да обављају своју дужност. Говорећи о овоме Дејвид Барсамиан [David Barsamian] каже да разговарати са Чомским значи разговарати с неким ко тврди да није тако компликовано открити истину и закључити шта је потребно чинити. „То значи разговарати с човеком који представља отелотворење онога што би интелектуалац требало да буде, чија реч сасеца оне који клече пред силом и који оптужују друге док истовремено избегавају да преу-

26 Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, Penguin Books, 1969.

27 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 213.

28 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 213.

зму било какву одговорност.”²⁹ Барсамиан нарочито истиче да Чомски представља неуморног интелектуалца, који привлачи огромну пажњу, иако се не служи китњастим говорничким стилем. Један од разлога због чега је то тако јесте у томе што он у интелектуалном погледу „поседује изузетну способност да апсорбује велику и разноврсну количину потпуно различитих информација и да их, затим, све повеже у једну кохерентну аналитичку целину”.³⁰ Отеро указује да је, када се ради о Чомскијевом односу према науци и интелектуалцима, могуће увидети да се у његовим радовима примећују две главне међусобно повезане теме: „Једна је да су интелектуалци веома често тежили да усвоје гледиште које је у складу са државном влашћу, друга је допринос америчке интелигенције реконструкцији империјалне идеологије и рестаурацији државних догми да би обезбедили пасивност и послушност ћутљиве већине”. У складу са тим ево Чомскијеве главне тезе:³¹ „Насупрот широко раширеном веровању и доктринама произведених од стране саме интелигенције, чињеница је да је највећи број интелектуалаца одувек тежио потчињености и послушности једној или другој држави – углавном својој, иако они који су наклоњени туђој држави природно привлаче много више пажње, док се послушност према својој држави готово узима као норма.”³² Истовремено, Чомски упозорава да се приликом истраживања не треба ослањати само на обичне историјске књиге и уџбенике из политичких наука, већ да је потребно трагати за стручњацима и примарним изворима, као што су на пример меморандуми државне безбедности и слична документа. Јесте да је највећи део материјала са којим ћемо се сусрести „смеће и да ћемо морати да прочитамо гомилу ствари да би смо пронашли било шта вредно”³³, али ћемо том приликом наићи на знакове који ће нас упутити у правом смеру у нашој потрази. Овакав истраживачки рад је

29 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервју са Дејвидом Барсамианом*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 6.

30 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 5.

31 Noam Chomsky, *Radical priorities*, Edited by C. P. Otero, Expanded Third Edition, AK Press, Edinburg, London, Oakland, 2003, стр. 20.

32 Исто, стр. 20.

33 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, стр. 97.

од велике важности јер он на крају може утицати на промену мишљења код људи. „Истински истраживачки рад је увек колективна активност, а његови резултати могу пуно допринети мењању свести, повећању сазнања и разумевања и могу водити ка успешном деловању.”³⁴

Ноам Чомски наглашава да се сви интелектуалци, који озбиљно схватају одговорност посла којим се баве, сусрећу са два међусобно повезана задатка. „Један је да прикажу будуће друштво које ће одговарати свим потребама људске природе, други је да анализирају природу моћи и угњетавања у садашњем друштву.”³⁵ Први задатак је умногоме лакши јер он подразумева много мање ризика, чак и у тоталитарним системима, у односу на други. Други задатак је много захтевнији, јер је много вероватније да ће интелектуалац који се запути овим путем наићи на многобројне изазове и препреке. Ризик је у том смислу много већи. Џон Адамс [John Adams] је једном приликом у вези са овим изјавио: „Моћни увек мисле да имају велику душу и ширину погледа која им омогућује да виде више од слабих.”³⁶ Међутим, према Ноаму Чомском, уважавање те велике душе постао је уобичајени став интелектуалне елите, која сматра да је она управо та која би требало да држи полуге власти. Као последица овог става могуће је разликовати *две врсте интелектуалаца*: „интелектуалце технократе или интелектуалце наклоњене политици, који су одговорни, трезвени, конструктивни, и интелектуалце орјентисане ка вредностима, који чине злосрећну групацију што представља тзв. претњу демократији јер се упушта у омаловажавање лидера, изазивање власти и демаскирању успостављених институција.”³⁷

Грађани свакако носе свој део одговорности за спознају стварности. Они не смеју бити пасивни примаоци информација не доводећи у питање њихову исправност. Напротив, Чомски каже да би грађани у демократским државама требало да „упишу курс интелектуалне самоодбране да би се за-

---

34 Исто, 1999, стр. 97.

35 Noam Chomsky, *Radical priorities*, Edited by C. P. Otero, Expanded Third Edition, AK Press, Edinburg, London, Oakland, 2003, стр. 15.

36 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 214.

37 Исто, 2009, стр. 214.

штитили од манипулације контроле”.³⁸ Ова интелектуална самоодбрана се састоји из способности постављања очигледних питања. „Понекад ће одговори бити очигледни, а понекад ће бити потребно уложити напор да се до њих дође.”³⁹ Стихови једне песме можда најбоље говоре о томе на који начин се врши манипулација, као и о опасности да се западне у једну интелектуалну апатију, при чему грађани постају само пасивни посматрачи стварности која их окружује: „(...) Не размишљам, нема о чему да се размишља, све је већ смишљено; Други су за то задужени, а они не питају да ли је то добро или није за нас; Гурају они своје мисли, газе по нама као по лешевима не осврћући се за лелеком и јецајима; Спроводе се мере ове, мере оне, а мера за нас не постоји, ми смо непознаница; Нема посла, нема пара, нема лекова и нема ваздуха; Све нам се одузима, за све се моли, сви уцењују и потцењују, а ти ћутиш; Ћутиш и не размишљаш, нема ту шта да се мисли, све је смишљено; Живот је постао кап воде који свакога часа и свакога трена нестаје и гаси се, а опет о томе нико не размишља (...).”⁴⁰ Грађани који ћуте и који нису заинтересовани за ствари које их окружују су управо они који су потребни „великим моћницима” како би спроводили политику на начин који њима одговара.

Са друге стране, интелектуалци морају бити отвореног ума и владати терминима којима се користи званична „политички коректна” реторика. Један од таквих израза који се веома често данас користе јесте „безбедносна претња”, који, према Чомском, покрива све оно што може на било који начин да угрози америчке улагаче.⁴¹ Други веома чест израз који се користи јесте „прагматичност”. За овај израз Чомски каже да он у случају Сједињених Држава „значи радити по нашој вољи, а у случају других значи да они раде по нашој вољи”.⁴² Шта у ствари значи прагматичност може се видети на примеру арапско-израелског сукоба. Сједињене Државе су

38 Ноам Чомски, *Имperiјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервју са Дејвидом Барсаманом*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 123.

39 Исто, стр. 123.

40 Необјављена песма Слађане Стојадиновић.

41 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 50.

42 Исто, стр. 50.

се у свом залагању за спречавање успостављања мира, „који би донео национална права Палестинцима”⁴³, на овим просторима могле користити два струјама. Оне су бирајући између Лабуриста и Ликуда предност давале првој. „У складу са тим, ликудов Јицак Шамир [Yitzhak Shamir] је окарактерисан као *идеолог* док је лабуриста Јицак Рабин [Yitzhak Rabin] био *прагматичан*.”⁴⁴ Чомски сматра да је Дејвид Хјум [David Hume] био у праву када је рекао да је „сила увек на страни оних којима се управља, управљачи немају ништа што би их могло подржати осим мишљења. Према томе, владе се заснивају само на мишљењу и ова максима се протеже и на најдееспотскије и највише милитаристички расположене владе, као и на оне најслободније и најпопуларније.”⁴⁵

За Ноама Чомског основни предуслов за анализу савременог друштва који треба испунити јесте извесна доза отворености ума, нормалне интелигенције и здравог скептицизма. У том смислу могуће је разумети и начин на који он види улогу интелектуалаца у друштву: „Ова друштвена класа (мислећи при том на интелектуалце), која укључује историчаре и друге теоретичаре, новинаре, политичке коментаторе итд, бави се анализом и презентовањем друштвене стварности. Вештином својих анализа и интерпретација она служи као медијатор између друштвених чињеница и масе: она ствара идеолошко оправдање друштвене праксе. Уколико погледамо рад стручњака савремених дешавања и упоредимо њихова тумачења са стварношћу уочићемо велики број суштинских неслагања. Онда можемо предузети наредни корак и покушати да објаснимо ова неслагања, узимајући у обзир друштвени положај интелектуалаца.”⁴⁶ Оваква анализа, према Чомском, не представља неки велики проблем, и свако ко испуњава овај основни предуслов може се бавити њоме. То ће на крају довести до искорака из система идеологије и пропаганде, који ће пак омогућити да се назре истина кроз „искривљену слику стварности”. „Уколико се таква анализа не изводи на

43 Исто, стр. 50.

44 Исто, стр. 50.

45 Ноам Чомски, *Империлалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсаманом*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 123.

46 Noam Chomsky, Michel Foucault, *The Chomsky-Foucault Debate on Human Nature*, The New Press, New York, London, 2006, стр. 69.

прави начин, то је онда због тога што је та друштвена и политичка анализа спроведена, пре да би одбранила одређене интересе, него да би се бавила чињеницама.⁴⁷

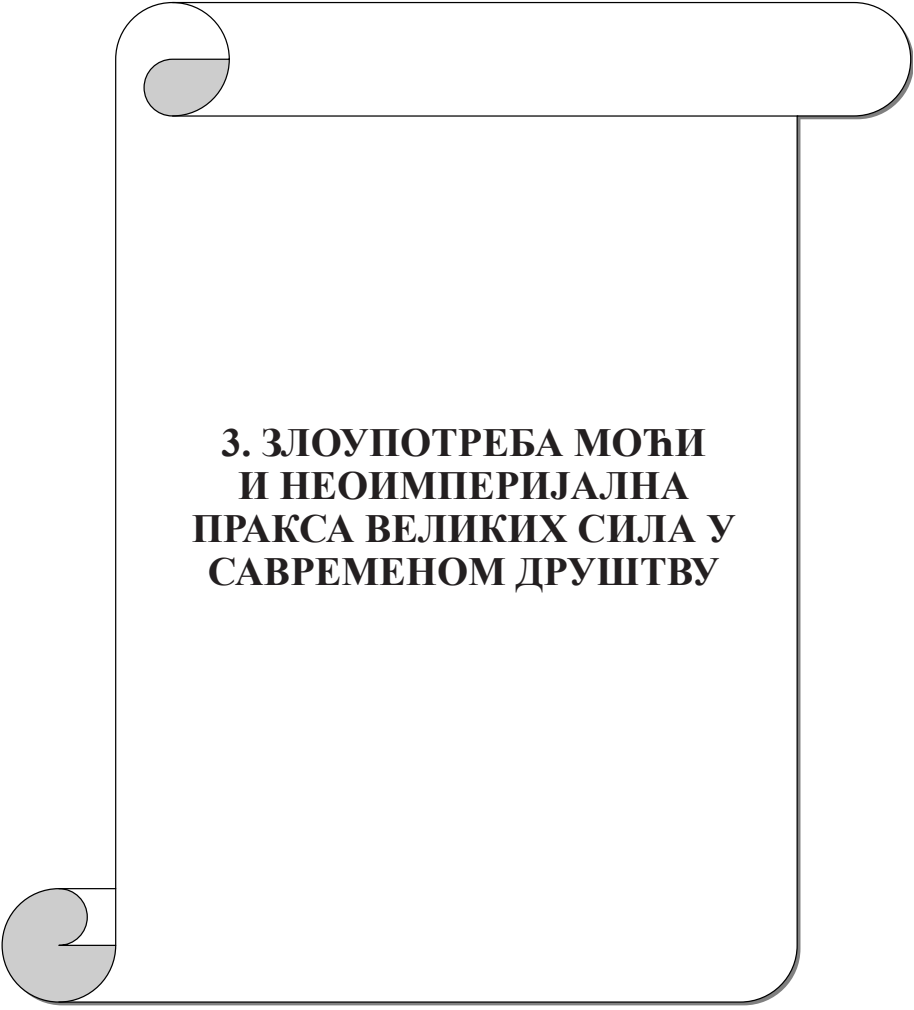
Овај део ћемо завршити коментаром Ноама Чомског на цитат Џорџа Орвела [George Orwell]. Погледајмо најпре како цитат гласи: „Циркуски пси скачу када кротилац удари бичем по земљи, али стварно истрениран пас направиће салто кад бича нема.”⁴⁸ Чомски духовито прави поређење закључујући да Орвел као да је овим на уму имао интелектуалце који се сматрају добро истренираним онда када спонтано поступају по налозима интересних сила, а да при том нису ни свесни онога што раде, већ су, напротив, уверени да раде један поштен и предан посао. Свакако да су интелектуалци који су уверени у то да правилно раде посао, несвесно радећи у интересу крупног капитала, много опаснија појава од оних који то свесно чине. Ширење истренираности доводи до тога да интелектуалну елиту више није потребно држати по контролом. То говори о њеној немоћи и немогућности да испуни своју основну улогу у савременом друштву, а то је да говори истину и обелодани лажи.

47 Исто, стр. 69.

48 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 92.

**3. ЗЛОУПОТРЕБА МОЋИ
И НЕОИМПЕРИЈАЛНА
ПРАКСА ВЕЛИКИХ СИЛА У
САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ**

3.1. НЕОИМПЕРИЈАЛНА СТРАНА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Свет је једно веома компликовано место, јер „све што посматраш (...) можеш да сагледаш на више начина и добићеш различите одговоре, у зависности од тога који начин посматрања одабереш”¹. Ово је уобичајени проблем који се јавља у науци, при чему су када се ради о друштву и о друштвеним односима проблеми још компликованији, јер су они умногоме сложенији, а самим тим и нејаснији. Суочен са овим проблемом „мораш пронаћи одговарајућу перспективу из које ћеш посматрати ствари и надати се да ћеш, у најбољем случају, ухватити барем један значајан аспект те комплексне стварности”, али и онда ти „преостаје да се надаш да је ту реч о важном аспект”². То је нешто чега морамо бити свесни када анализирамо процес глобализације и проблем неолиберализма у савременом друштву.

Глобализација, као што смо већ напоменули, представља комплексан и противуречан процес који поседује двоstrуку природу – еманципаторску и поробљивачку. Нажалост, чини нам се како је ова друга страна (поробљивачка) у потпуности засенила њену еманципаторску страну. Да је данас неоимперијални концепт глобализације на делу ту за Ноама Чомског нема месту сумње. „Хуманитарне интервенције”, „праведни рат”, „борба за демократију”, „превентивни рат”, „заштита људских права”, „борба против тероризма”,

---

1 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 34.

2 Исто, стр. 34.

ови и многи други појмови су за овог великог мислиоца само средства којима се велике силе, конкретно Сједињене Америчке Државе, служе да би прикриле своје неоимперијалне претензије у циљу „обезбеђивања пристанка”. Подсетимо се да Сједињене Америчке Државе према званично усвојеној реторици данас не ратују, већ да су оне само укључене у хуманитарне интервенције, борбу за демократију и залагање за остваривање људских права. Зоран Милошевић у том смислу справом закључује да рат у светском јавном мњењу није омиљено средство политике, те да су агресори приморани да преимуноју рат, или да га „шминкају” и приказују у другом светлу.³

Бавећи се овим проблемом Ноам Чомски у својој чувеној анализи под насловом *Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right* укратко образлаже „нове стандарде” и „доктрину хуманитарног империјализма” у савременим међународним односима. Ова анализа је у ствари прерађени предговор књизи *Humanitarian Imperialism Using Human Rights to Sell War* Жана Брикомонта [Jean Bricmont], белгијског теоретичара. Један његов значајан део је посвећен НАТО агресији на Југославију, експлоатисању Латинске Америке, терору на Хаитију, злочинима у Источном Тимору... Чомски на овим, али и на многим другим примерима, демонстрира један неоимперијалан концепт глобализације на чијем се челу налазе Сједињене Америчке Државе. Крај миленијума је обележило „разметљиво хвалисање” Сједињених Америчких Држава које је надмашило своје претходнике у „задивљеним вођама идеалистичког новог света који су чврсто одлучиле да окончају нехуманост, вођама које су први пут у историји посвећени моралним начелима и вредностима”⁴. Крај миленијума представља „време нових просветитеља”, време „добронамерности” у коме се „цивилизоване земље” под вођством САД руководе „алтруизмом и моралним вредностима”.⁵ Ову идеалну слику света је немогуће прихватити без занемаривања многобројних чињеница.

---

3 Зоран Милошевић, „НАТО и медији”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008, стр. 544.

4 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 65.

5 Исто, стр. 65.

Крај Хладног рата је са собом донео и одређене потешкоће Сједињеним Америчким Државама јер се пред њима наметнуо један нови проблем, „требало је пронаћи новог непријатеља”. Наиме, Хладни рат је служио, према Ноаму Чомском, као оправдање за остваривање неоимперијалних циљева. Појмови „хуманитарне интервенције” и „одговорност за заштиту” су постали нови стандарди у међународним односима. Међутим, њихова пракса развејава племенитост „новог светског стандарда”. „То да узрок НАТО бомбардовања није био *положај косовских Албанаца* било је и до тада јасно из великог броја извештаја западних докумената. Међутим, занимљиво је чути са највишег нивоа да је реални узрок бомбардовања то што је Југославија била једина препрека да се у Европи реализује политички и економски програм Клинтонове [William Jefferson “Bill” Clinton] администрације и његових савезника. Сувишно је говорити о томе да је ово важно откриће такође било искључено из канонског описивања онога што се догађало.”⁶

Вртоглави развој технологије поред многобројних добрих страна има и своје опасности. Довољно је поменути да се истраживања на пољу савремене технологије у значајној мери врше зарад војних потреба, као и да се готово сва технолошка открића примењују и злоупотребљавају у ратне сврхе, чиме њихова првобитна намена бива стављена у други план. Ноам Чомски сматра да највећу претњу човечанству представља нуклеарни рат. „Пуно пута смо дошли веома близу нуклеарног рата и право је чудо да се он није десио.”⁷ Међутим, ова претња стално расте о чему говори и развој војне технологије у свемиру. Данас нуклеарно оружје не представља једну од највећих опасности. Томе је допринео развој других оружја способних за масовна уништења, као што је рецимо биолошко оружје. „Уколико би нека рационална особа са Марса посматрала нашу врсту била би запрепашћена како смо опстали тако дуго и не би нам давала много шанси у будућности.”⁸ Чомски наглашава да ће центри концентри-

6 Noam Chomsky, „Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right”, *Monthly Review*, September, 2008.

7 David Jay Brown, *Conversation on the Edge of Apocalypse*, Palgrave Macmillan, 2005, стр. 38.

8 Исто, стр. 38.

сане моћи увек изнова покушавати „да прошире своју моћ и одбране постојећу”⁹, то је права природа која се крије иза неоимперијалног концепта глобализације, природа коју треба превазићи.

---

9 Ноам Чомски (разговарала Биљана Ђорђевић), „Србија треба да учи од Латинске Америке и да се окрене својој историји”, *Печат*, 28. јануар 2011.

3.2. МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И/ИЛИ ДЕМОНТРАЦИЈА МОЋИ

Однос појединих држава према међународном праву је веома значајан показатељ спољне политике великих сила. Тврдња Ноама Чомског можда на најбољи начин илуструје приступ великих сила међународној светској сцени: „У дискусијама које се тичу међународних односа, основни принцип је *ми смо добри*, при чему се под *ми* подразумева влада која прихвата тоталитарни концепт да су држава и народ једно исто. *Ми* смо добронамерни, боримо се за мир и правду, мада се у пракси могу догодити и грешке. *Нас* спутавају *хуље* које нису у стању да се уздигну на наш узвишени ниво.”¹⁰ Овде ћемо нарочиту пажњу посветити односу Сједињених Америчких Држава према међународном праву. Када се ради о међународном праву за Сједињене Америчке Државе оно постаје „демонстрација моћи”. Њихов став према међународном праву и институцијама се најбоље може видети у њиховом односу према Уједињеним нацијама. Подсетимо се да је Кондолиза Рајс [Condoleezza Rice] у издању *Форин аферс* јануара 2000. године осудила „рефлексно уважавање (...) појмова међународног закона и норми и веровања да је подршка многих држава или, још боље, институција као што су Уједињене нације, од пресудног значаја за законитост вршења власти.”¹¹ Франсис Фукујама [Francis Fukuyama] је још 1992. године можда најбоље објаснио однос између Уједињених

10 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 105.

11 Condoleezza Rice, „Campaign 2000: Promoting the National Interest”, *Foreign Affairs*, January/February 2000, доступно на: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest>

нација и Сједињених Држава. Према њему су „Уједињене нације крајње корисне као инструмент америчког унилатерализма, те су можда чак и главни механизам преко којег ће се тај унилатерализам спроводити”¹². Овај закључак се у великој мери показао тачним, што се може видети и према томе да када год УН не пристану да се повинују жељама САД оне бивају или заобиђене или се на њихове одлуке стављао вето. Дин Ачесон [Dean Acheson], је приликом предавања у *Америчком удружењу за међународно право* изнео доктрину према којој „не постоји никакав легални проблем уколико Сједињене Америчке Државе одговоре на неки изазов њиховој моћи, позицији и престижу.”¹³ Ова доктрина се појавила непосредно после кубанске ракетне кризе која је свет умало довела на ивици нуклеарног рата, а која је била резултат широке међународне кампање у циљу свргавања Кастра [Fidel Castro].

У вези са тим, Абрахам Софаер [Abraham Sofaer], саветник за правна питања Стејт Департмента, је, када се ради о УН, указивао да су Сједињене Америчке Државе на самом почетку од оснивања УН могле да рачунају да ће им већина чланица пружати снажну подршку. Међутим, стање се током времена изменило. УН су се прошириле и Сједињене Америчке Државе нису могле више да рачунају на апсолутну послушност. То је захтевало да САД промене политику што се тиче УН, а какав ће она курс заузети види се из следеће Софаерове изјаве: „Имали смо сву моћ и богатство, а други су морали радити оно што смо им рекли. Међутим, када је дошло до деколонизације и када је УН приступио велики број земаља, више нисмо могли рачунати на подршку већине. Више нисмо могли допустити Светском суду нити УН да суде о било чему што радимо, јер је постојала могућност да се неће сложити с нама. Заправо, било је много вероватније да се неће сложити. Али, то не значи да ми нисмо у праву. То значи да они нису у праву.”¹⁴

---

12 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 39.

13 Dean Acheson, *Proceedings of the American Society of International Law*, бр. 13 и 14. 1963.

14 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 45.

Питање вета, такође, представља интересантан показатељ односа моћи на светској сцени. Када нека друга држава сем САД запрети ветом то се одмах представља слабошћу и дипломатским неуспехом Уједињених нација. С друге стране, када то исто учине Сједињене Америчке Државе на то се гледа као на неважну ствар, „а повремено чак и поздрави као симбол принципијелности непопустљивог Вашингтона”.¹⁵ Едвард Лак [Edward Luck], директор Центра за међународне организације на Универзитету Колумбија, указује да „ако мање силе намеравају да од Савета безбедности створе форум на којем ће се гласовима, речима и јавним апелима супротстављати америчкој моћи, то ће само допринети даљем слабљењу његовог легитимитета и веродостојности”.¹⁶

Анализа Америчке академије наука и уметности показује да се у Стратегији националне безбедности уопште не помињу ни међународно право ни Повеља УН и према њој „велика империјална стратегија делотворно игнорише међународну владавину права као најсвеобухватнији циљ политике”¹⁷, при чему „првенство закона над силом, која је главна компонента америчке спољне политике од завршетка Другог светског рата, из нове стратегије једноставне нестаје”¹⁸. Овде треба упозорити да оваква политика може подстаћи друге државе на жесток одговор на очигледне провокације застрашивањем. Тачно је да је Хладни рат завршен, али са њим далеко од тога да је нестала и опасност нуклеарног сукоба. Чомски наглашава да се влада Сједињених Америчких Држава након Другог светског рата у великој мери приклањала стратегији према којој моћне државе редовно бирају силу уместо закона. Америчка влада се, дакле, користи силом „кад год сматра да то одговара *националним интересима*, а при том се тај термин односи на посебне интересе оних домаћих сектора који су у могућности да одређују политику”.¹⁹ Чомски наглашава да ће Сједињене Америчке Државе своју политику наставити

15 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсаманом*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 42.

16 Edward C. Luck, „Making the World Safe for Hypocrisy,” *New York Times*, 22 March 2003, доступно на <http://www.nytimes.com/2003/03/22/opinion/making-the-world-safe-for-hypocrisy.html>

17 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 38.

18 Исто, стр. 38.

19 Исто, стр. 39.

да спроводе пре свега кроз НАТО и Светску трговинску организацију, за које сматрају да их могу држати под надзором, док ће се и даље служити Уједињеним нацијама, нарочито у случајевима када на њих буду могле да пребаце одговорност за неке проблеме.²⁰ Ово се може видети и на основу покушаја Европске заједнице да се побуне против наметања ембарга на Куби. Клинтонова влада је реаговала на овај покушај тако што је једноставно одузела надлежност Светској трговинској организацији, а оваква чин је оправдаван као „изузетак у случају државне безбедности”.²¹ Уколико се неки чин не свиди великим силама, без обзира да ли је или није у складу са међународним правом, онда се то проглашава проблемом државне безбедности након чега правила игре престају да важе. Формирање НАТО није било спроведено због неких идеала, како то можда на први поглед изгледа. НАТО далеко од тога да представља инструмент глобалног мира и гарантовања демократије и људских права. Напротив, Ноам Чомски у овоме види начин на који Сједињене Државе желе да обезбеде доминацију над европским земљама. Како то Лефлер [Melvyn Leffler] лепо каже „ни интегрисана Европа, ни уједињена Немачка, ни независни Јапан не смеју се претворити у трећу силу или некакав неутрални блок”.²² Ноам Чомски наглашава да би Уједињене нације можда и могле одиграти позитивну улогу али само ако им то дозволе велике силе.²³

Што се тиче проблема рата Повеља УН је веома јасна, барем формално. Она забрањује сваку претњу и употребу силе, осим у случају самоодбране и једино да нека земља буде нападнута она има право да се брани, док је у свим осталим случајевима сила забрањена, осим уколико то Савет безбедности изричито не одобри. Посетимо се да су основни циљеви УН према Повељи: одржање међународног мира и безбедности и у ту сврху: предузимање ефикасних колективних мера ради спречавања и отклањања претњи миру и сузбијање аката агресије или других повреда мира, као и постизање мирним

---

20 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 48.

21 Исто, стр. 49.

22 Melvyn Leffler, *A Preponderance of Power: National Security, The Truman Administration, and the Cold War*, Stanford University Press, 1992; Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 59.

23 Noam Chomsky, *Understanding Power – the Indispensable Chomsky*, Edited by Peter R. Mitchell and John Schoeffel, The New Press, New York, 2002, стр. 84.

средствима, а у складу с начелима правде и међународног права, сређивања или решавања међународних спорова или ситуација који би могли довести до повреде мира; развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћења општег мира; постизање међународне сарадње решавањем међународних проблема, економске, социјалне, културне или хуманитарне природе, и унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру; и да постану средиште за усклађивање акција предузетих ради постизања ових заједничких циљева.²⁴ Са тим у вези треба поменути и основна начела: Организација почива на начелу суверене једнакости свих својих чланова; да би сваком од њих осигурала права и повластице које проистичу из чланства, сви чланови савесно испуњавају обавезе које су преузели у сагласности с овом Повељом; сви чланови решавају своје међународне спорове мирним начинима, тако да међународни мир и безбедност као ни правда не буду повређени; сви чланови се у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или на сваки други начин несагласан с циљевима Уједињених нација; сви чланови дају Уједињеним нацијама сваку помоћ у свакој акцији коју оне предузимају у складу с овом Повељом, и уздржавају се од давања помоћи свакој држави против које Уједињене нације предузимају превентивну или принудну акцију; Организација обезбеђује да државе које нису чланице Уједињених нација поступају у складу с овим начелима у мери у којој је то потребно ради одржања међународног мира и безбедности; ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе нити захтева од чланова да таква питања износе на решавање на основу ове Повеље.²⁵ Међутим, у случају претње миру или агресије постоје одређене акције које су јасно дефинисане Повељом (видети следећу табелу).

24 *Повеља Уједињених нација*, 28.08.2014, доступно на: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_un_cir.pdf

25 Исто.

Табела бр. 3: Акције у случају претње миру,
повреде мира и аката агресије дефинисане Повељом УН

Члан 39.

Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда миру, или агресија и даје препоруке или одлучује које ће се мере предузети у складу са члановима 41 и 42, да би се одржали или васпоставили међународни мир и безбедност.

Члан 40.

Да би спречио погоршање ситуације, Савет безбедности може, пре но што да препоруке или одлучи о мерама предвиђеним у члану 39, позвати заинтересоване стране да се повинују оним привременим мерама за које он сматра да су потребне или пожељне. Такве привремене мере не смеју утицати на права, захтеве или положај заинтересованих страна. Савет безбедности дужан је да води рачуна о неиспуњавању таквих привремених мера.

Члан 41.

Савет безбедности може одлучити какве мере које не повлаче употребу оружане силе треба да се примене у циљу извршења његових одлука, и може позвати чланове Уједињених нација да примене такве мере. Ове могу да садрже потпун или делимичан прекид економских односа и железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других веза, а, исто тако, и прекид дипломатских односа.

Члан 42.

Ако Савет безбедности сматра да мере предвиђене у члану 41 не одговарају или се покаже да су недовољне он може предузети такву акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржања или васпостављања међународног мира и безбедности. Таква акција може укључити демонстрације, блокаду и друге операције ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама чланова Уједињених нација.

Члан 43.

1. Да би допринели одржању међународног мира и безбедности, сви чланови Уједињених нација се обавезују да ставе на располагање Савету безбедности, на његов позив и у складу са посебним споразумом или споразумима оружане снаге, помоћ и олакшице, укључујући ту и право пролаза, неопходне ради одржања међународног мира и безбедности.
2. Такав споразум или споразуми одређују бројно стање и сврху снага, њихов ступањ приправности и општи распоред као и природу олакшица и помоћи које се имају пружити.
3. Споразум или споразуми биће предмет преговора који ће се на иницијативу Савета безбедности повести што је могуће пре. Они се закључују између Савета безбедности и чланова или између Савета безбедности и група чланова и подлежу ратификацији држава потписница у складу с њиховим одговарајућим уставним поступцима.

Члан 44.

Кад Савет безбедности донесе одлуку о употреби силе, он ће, пре но што од члана који није у њему заступљен затражити да стави на располагање оружане снаге у сврху испуњења обавеза предузетих на основу члана 43, позвати тога члана да, ако то жели, учествује у доношењу одлука Савета безбедности које се односе на употребу контингената оружаних снага тога члана.

Члан 45.

Да би се Уједињене нације оспособиле да предузимају хитне војне мере чланови одржавају националне контингенте ваздухопловних снага спремне за неодложну заједничку међународну принудну акцију. Јачину и степен приправности ових контингената и планова за њихову заједничку акцију одређује Савет безбедности уз помоћ Комитета војног штаба, у границама утврђеним у посебном споразуму или споразумима наведеним у члану 43.

Члан 46.

Планове за примену оружане силе израђује Савет безбедности уз помоћ Комитета војног штаба.

Члан 47.

1. Оснива се Комитет војног штаба ради давања савета и указивања помоћи Савету безбедности у свим питањима која се тичу војних потреба Савета безбедности у сврху одржања међународног мира и безбедности, употребе и командовања снагама стављеним му на располагање, регулисања наоружања, као и могућег разоружања.
2. Комитет војног штаба сачињавају начелници штабова сталних чланова Савета безбедности или њихови представници. Комитет позива сваког члана Уједињених нација који нису стално представљени у Комитету да му се придружи кад успешно обављање задатака Комитета захтева учешће тога члана у његовом раду.
3. Комитет војног штаба је одговоран пред Саветом безбедности за стратегијско руковођење свим оружаним снагама стављеним на располагање Савету безбедности. Питања која се тичу командовања тим снагама биће накнадно разрађена.
4. Комитет војног штаба, по овлашћењу Савета безбедности и после саветовања с одговарајућим регионалним установама, може да оснива регионалне поткомитете.

Члан 48.

1. Акцију потребну за извршење одлука Савета безбедности у сврху одржања међународног мира и безбедности предузимају сви чланови Уједињених нација или неки од њих, према одлуци Савета безбедности.
2. Такве одлуке извршавају чланови Уједињених нација непосредно и вођењем својих акција у одговарајућим међународним установама чији су чланови.

Члан 49.

Чланови Уједињених нација се удружују ради међусобног пружања помоћи при спровођењу мера које је донео Савет безбедности.

Члан 50.

Ако Савет безбедности предузме превентивне мере или принудне мере против било које државе, свака друга држава, била чланица Уједињених нација или не, која се суочи с посебним економским проблемима насталим као последица тих мера, има право да се саветује са Саветом безбедности у вези с решавањем тих тешкоћа.

Члан 51.

Ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности. О мерама које предузму чланови при вршењу овога права на самоодбрану биће одмах извештен Савет безбедности и оне неће ни на који начин да доведу у питање овлашћења и одговорност Савета безбедности да по овој Повељи предузме у свако доба такву акцију ако је сматра нужном ради одржања или васпостављања међународног мира и безбедности.

Извор: *Повеља Уједињених нација*, 28.08.2014, доступно на:
http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_un_cir.pdf

И поред овако јасно дефинисаних правила игре по питању рата то, међутим, у пракси не значи да је проблем решен, јер доводи до тога да се уместо појма рата користе многи други појмови, чиме се само замагљује право стање ствари, а истовремено и заобилазе правила игре. Рат је итекако присутан у савременом друштву и представља значајан инструмент остваривања доминације великих сила, без обзира како га оне називале. Погледајмо само укратко пример напада Сједињених Америчких Држава на Либију, који наводи Чомски, а за који каже да представља „директан шамар УН и целом свету, којем је дата порука да ће САД радити оно што им је воља”.²⁶ Објашњавајући овај чин Чомски наводи да је, када су Сједињене Америчке Државе бомбардовале Либију 1986. године, службено оправдање Регана и Стејт департамента било да се ради о тзв. одбрани од будућег напада.²⁷ Дакле, у питању је одбрана од нечега што се још није десило. То је не-

---

26 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 44.

27 Исто, стр. 44.

што што не може и не сме да постоји, јер у том случају би се свака земља нашла лако на мети напада. Довољно је да неко „посумња” па да „ратни бубњеви започну своју музику”, без обзира на то да ли је то заиста тако. Хедли Бул [Hedley Bull] опомиње да свака држава (или група држава) која себе прогласи врхунским судијом не узимајући у обзир становишта других представља праву претњу међународном поретку.²⁸ Јули Зех у том смислу справом упозорава да је један од највећих проблема које савремено друштво са собом доноси јесте ко контролише међународне контролоре, дајући истовремено застрашујући одговор на ово питање: „Они контролишу сами себе и то чине на начин који би расплакао и самог Монтескјеа, једног од првих теоретичара поделе власти”²⁹. Овде су наведени само неки од примера кршења или заобилажења међународног права, док ћемо детаљније о овоме говорити у делу посвећеном неоимперијалној пракси која постаје главни проблем савременог друштва.

28 Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 182.

29 Juli Zeh, *Die Diktatur der Demokraten: Warum ohne Recht kein Staat zu machen ist*, Körber-Stiftung, 2012.

3.3. ДВОСТРУКИ СТАНДАРДИ И ПОЛОЖАЈ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА У НОВОМ СВЕТСКОМ ПОРЕТКУ

Другу половину XX и почетак XXI века су обележиле многобројне интервенције извршене у име демократије и борбе за људска права. Међутим, овде постављамо питање о томе да ли су интервенције које су обележиле нови светски поредак извршене у циљу борбе за опстанак или остваривања хегемоније на глобалној светског сцени. Ову дилему Ноам Чомски разрешава на један једноставан начин. Према њему, довољно је бити отвореног ума да би сами увидели да је данас на снази неоимперијални концепт глобализације где се „други” проглашавају непријатељима, а „наше” интервенције „праведним и демократским”. Погледајмо један упоредни приказ који даје Ноам Чомски у свом делу *Империјалне амбиције* на коме демонстрира како се за исти догађај може тврдити да представља злочин, али истовремено, ако би се тај исти/или слични догађај десио негде другде, онда би се за њега могло тврдити да представља борбу за ослобођење: „Сећамо ли се руских напада на Грозни у Чеченији 1999. године? Грозни је град приближно исте величине као Фалуца са око три до четири стотине хиљада људи. Толико је бомбардован да је претворен у прашину. Али, када ми то исто учинимо у Фалуци, то је ослобођење.”³⁰ Овде Чомски, пре свега, мисли на један од првих напада америчке војске усмерених на заузимање Фалуце, који је био усмерен на Општу болницу. Разлог који је том приликом наведен је да је та болница била „центар пропаганде против савезничких снага зато

30 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције* – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 101.

што је претеривала у изјавама о броју настрадалих цивила”.³¹ Подсетимо се да *Женевска конвенција* јасно наводи да „медицинско и религиозно особље мора бити поштовано и заштићено и да му треба пружати сву расположиву помоћ”, као и да „лекарске екипе и медицински транспорт не смеју бити мета напада”.³² Догађаји у Фалуци представљају велико кршење Женевске конвенције. „У нападу на Општу болницу у Фалуци, пацијенти су избачени из кревета и заједно са лекарима приморани да легну на под са лисицама на рукама.”³³ Овај догађај сведочи о томе како бити велики значи бити једнакији од других и како на глобалној светској сцени велики и моћни воде главну реч док су мали и немоћни принуђени да се руководе старим стоичким начелом роба Епиктета *sustine et abstine*. Двоструки стандарди постају главни принцип функционисања савременог друштва. Можда најбоља метафора оваквог стања лежи у одговору ухваћеног гусара Александру Великом: „Александар Велики: *Како се усуђујеш да узнемираваш море?*; Гусар: *Како се усуђујете да узнемиравате цео свет? Због тога што ја то радим малим бродом назван сам лоповом, док вас који то радите са великом морнарицом називају владарем.*”³⁴ Ноам Чомски се слаже са Августиновом оценом да је овај одговор „елегантан и одличан”, додајући да је ова прича актуелна и данас, јер она на најбољи могући начин илуструје обмане и двоструке стандарде данашњих „владара”. Том приликом наводи примере Сједињених Америчких Држава и Израела који користе идеју тероризма да би замаскирали своја насиља у Палестини и на Блиском Истоку уопште. „Термин *тероризам* је ушао у употребу крајем осамнаестог века, односећи се пре свега на насилне поступке влада спровођене у циљу обезбеђивања јавне подршке. Овакав концепт је од мале користи када се ради о онима који практикују државни тероризам, онима који су, пошто поседују моћ, у позицији да контролишу начин мишљења и изражавања. Овакво изворно значење је, дакле, било напуштено, а термин *тероризам* је почео да се примењује углавном на *ситни тероризам* појединаца или група. И док је овај термин

31 Исто, стр. 100-101.

32 Исто, стр. 101.

33 Исто, стр. 101.

34 Noam Chomsky, *Pirates and Emperors, Old and New – International Terrorism in the Real World*, Claremont Research & Publications, New York, 1986, стр. 3.

у почетку био примењиван на владаре, који су *зостављали* своје поданике и читав свет, данас је он ограничен на *лопове који узнемиравају моћне* – мада овим није сасвим ограничен: појам се још увек користи за означавање непријатеља владара, категорије која се не слаже са потребама моћи и идеологија. Ослобађајући се овакве праксе термином *тероризма* би требало да се означава свака претња или коришћење насиља у сврхе застрашивања или принуде (углавном у политичке, верске, или друге циљеве), без обзира да ли се ради о тероризму *владара* или *лопова*.³⁵ Ова претпоставка је истинита уколико се има у виду начин на који се тероризам користи од стране владара и њихових верних „котерија”, при чему се само дела „других” проглашавају терористичким, док за „наша” сопствена дела владају потпуно другачији критеријуми. Августинова прича у великој мери добро илуструје двоструке стандарде који се примењују од стране „владара”, тј. од стране моћних држава које су у стању да користе своју позицију зарад остваривања сопствених интереса.

Други светски рат је означио прекретницу у односима Сједињених Америчких Држава и остатка света. Наиме, Други светски рат је на неки начин допринео брзом развоју САД који им је касније омогућио заузимање доминантне позиције у свету. И док је већина европских земаља била у потпуности разорена и ослабљена, Сједињене Америчке Државе су оствариле огромну добит и производња у њима је порасла више него троструко.³⁶ Сједињене Америчке Државе су и пре Другог светског рата биле међу водећим индустријализованим земљама света. Међутим, након Другог светског рата САД су дошле у ту ситуацију да поседују готово 50% светског богатства.³⁷

Према Ноаму Чомском, рукопис који морамо видети ако желимо да разумемо улогу Сједињених Америчких Држава у новом светском поретку јесте *Извештај о политичким смерницама број 23* (ППС 23), који је Џорџ Кенан [George Kennan] (иначе шеф стратешког тима Стејт Департамента до 1950. године) написао за Стејт Департамент 1948. године у коме каже: „Ми имамо око 50% светског богатства, а само 6.3%

35 Исто, стр. 3.

36 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 13.

37 Исто, стр. 13.

становништва. (...) У оваквој ситуацији, не можемо избећи завист и презир других. Наш највећи задатак у наредном периоду је да осмислимо облик односа који ће нам омогућити да задржимо ову несразмерну позицију. (...) Да би смо то остварили, морамо се ослободити свих сентименталности и сањарења и сву пажњу усредсредити на непосредне циљеве Америке. (...) Требало би престати расправљати о нејасним и неоствареним циљевима попут људских права, побољшања животног стандарда и демократизације. Ускоро ћемо морати наступити непосредно с позиције силе. Стога, што нам такве идеалистичке пароле мање сметају, то боље.”³⁸

После Другог светског рата амерички стратежи, као што је то био на пример Кенан, су веома брзо увидели да ће опоравак индустријских земаља након ратних разарања бити од виталног значаја за даљи развој Сједињених Америчких Држава, јер би се тиме обезбедило тржиште за извоз и даља инвестирања. Чомски наглашава да су шефови Планског одељења Стејт Департамента још 1948. године указивали да, уколико Сједињене Државе желе да задрже доминантну позицију по питању свог богатства, не треба причати о нејасним и нестварним објектима као што су људска права, подизање животног стандарда и демократизација, већ да се мора радити на „концептима чисте моћи” неометани идеалистичким слоганима који се тичу алтруизма и добробити целог света.³⁹ Уколико погледамо 1997. годину можемо видети да је она рекордна по допремању америчког оружја у Турску.⁴⁰ Те године је Турска примила више оружја него за време трајања целокупног Хладног рата, а које је коришћено у борбама против Курда. Турска је тада, ако се изузму Египат и Израел, постала водећи прималац наоружања, при чему је 80% укупне опреме стизало из Вашингтона.⁴¹ Колумбија је те исте године, такође, имала рекордни пораст пријема наоружања које је за две године са 50 милиона скочило на 290 милиона, да би се на даље само наставио тренд овог раста, при чему је 1999. године

---

38 Исто, стр. 15-16.

39 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 43-44.

40 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 66.

41 Исто, стр. 66.

престижна и Турску.⁴² У Турској је до 1997. године протерано на милионе људи из опустошених курдских крајева, десетине хиљада је побијено, док организације за људска права у Колумбији процењују да је до 1999. године протерано 2,7 милиона људи, при чему овај тренд бележи само раст тако да је само у првих девет месеци 2002. године протерано преко 350.000 људи.⁴³ Дакле, са једне стране имамо „велике просветитеље који се руководе моралним вредностима и алтруизмом, док, са друге стране, имамо области обележене насиљем, које представљају главне примаоце војне помоћи истих ових великих просветитеља.

Велике силе промовишући мир истовремено улажу огроман новац у војну индустрију. Џон Штајнбрунер [John Steinbruner] и Џефри Луис [Jeffrey Lewis] указују да је *Споразум о смањењу стратешког наоружања*, потписан од стране Буша [George H. W. Bush] и Путина [Vladimir Vladimirovich Putin] маја 2002. године, имао је само медијску вредност и да се „њиме није битно смањено смртоносни потенцијал ни једне ни друге нуклеарне силе”.⁴⁴ Након овог споразума обе стране су наставиле унапређивање свог нуклеарног наоружања. Реакције било које земље у смислу унапређења нуклеарног наоружања изазивају реакције и других земаља. Чомски указује да највећу опасност представљају неколико хиљада нуклеарних бојевих глава које су задржале и једна и друга страна, при чему су Сједињене Државе наставиле да повећавају своју нуклеарну моћ. То ће Русију довести до „статуса повећане узбуне и вероватног увођења политике *лансирања након првог упозорења*, приступа ратовању који захтева муњевиту реакцију за лансирање приближно три хиљаде бојевих глава – чиме ће се нагло повећати опасност од ненамерног нуклеарног разарања”.⁴⁵ Развој нуклеарног наоружања Сједињених Држава тера и друге моћне земље на исту ствар у циљу одржања равнотеже моћи. Тако ће те земље уместо у неке друге ствари своје фондове усмерити на развој нуклеарног наоружања у циљу одржања стратешке равнотеже. Кину је, према овим аналитичарима, посебно узнемирио „дугороч-

42 Исто, стр. 66.

43 Исто, стр. 67.

44 Исто, стр. 273.

45 Исто, стр. 274.

ни план америчког Свемирског заповедништва (United States Space Command) из 1998. у коме је изнет нови концепт *глобалног сукобљавања*, при чему њему припадају и офанзивни потенцијали са базом у свемиру, који би САД омогућили да нападну било коју земљу, а другим државама спречили развијање таквих могућности”.⁴⁶

Ренд корпорација је маја 2003. године спровела истраживање у чијем закључку стоји да су се „изгледи за случајно или неодобрено лансирање нуклеарних пројектила у Русији или Сједињеним Државама у последњих десет година повећали упркос отопљењу америчко-руских односа”⁴⁷. Томе говори у прилог и поступак Сједињених Држава у 2003. години. Маја те године Конгрес је прихватио програм Бушове владе чиме је подстакнут развој нове генерације нуклеарног наоружања.⁴⁸ Сенатски Одбор је тада укинуо забрану уведenu 1993. године за истраживање и развој малог нуклеарног наоружања до пет килотона. Ова промена је добро дошла другим земљама које поседују нуклеарно наоружање, јер је она довела до тога да се лакше оправда њихова тенденција за развој истог. Пројекти развоја нуклеарног наоружања су се развијали различитим интензитетом. Не водећи рачуна о *Споразуму о забрани развоја противбалистичких система* из 1972. године Реганова [Ronald Reagan] влада је предложила *Стратешку одбрамбену иницијативу*. Противракетна одбрана представља тек незнатан део много комплекснијих програма за милитаризацију свемира. Чомски каже да је опште познато да је „противбалистичка одбрана искоришћена као *тројански коњ* да би се пажња скренула са правог проблема: предстојећег наоружавања свемира у склопу којег ће се тамо поставити врло разорно офанзивно оружје или ће се његово деловање одатле наводити”.⁴⁹ За противбалистичку одбрану се, дакле, може сасвим оправдано рећи да представља офанзивно оружје. У студији *Ренд корпорације* стоји слично виђење противбалистичког система Сједињених Држава: „про-

---

46 Исто, стр. 273.

47 Rand Corporation, *Beyond the Nuclear Shadow*, May 2003. Online at: <http://www.rand.org/publications/MR/MR1666/>

48 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 276.

49 Исто, стр. 281.

тивбалистичка одбрана није тек штит, него и средство које омогућује америчко деловање.⁵⁰

Неколико недеља након представљања *Стратегије националне безбедности* објављени су планови према којима се свемирски системи сматрају главним кључем делотворности, при чему „Сједињене Државе морају са контроле над свемиром прећи у фазу *власништва*, које мора бити трајно”.⁵¹ И поред тога што је противсателитско оружје доступно чак и мањим силама, заговорници противбалистичког система полагају све своје наде у то да противницима неће помоћи баш никакво оружје. За ово су потребни разорни офанзивни системи који су у сваком тренутку спремни за лансирање, а које контролише моћни компјутер. Треба напоменути да су чак у такви велики системи подложни тзв. „уобичајеним незгодама”, што само повећава опасност од масовног убијања и разарања. Један случајно или намерно убачени компјутерски вирус може довести до трагедије.

Свемирско заповедништво Сједињених Америчких Држава сматра да ће се у условима глобализације светске привреде повећати потреба за доминацијом, јер ће глобализација изазвати велики јаз између глобалних и сиромашних. Војни планери увиђају да ће повећање економских разлика „уз све дубљу привредну стагнацију, политичку нестабилност и културно отуђење у сиромашним подручјима доводити до нереди и насиља које ће великим делом бити усмерено против Сједињених Држава”.⁵² Чомски каже да се овде ради о још једном од оправдања за ширење офанзивних војних потенцијала на свемир. „СТИЦАЊЕ монопола на том подручју ратовања за Сједињене Државе значи да морају бити спремне да контролишу хаос коришћењем свемирских система и планирање прецизних удара из свемира ради сузбијања пролиферације оружја за масовно уништење широм света од стране непослушних елемената, што ће бити врло вероватна последица предложених програма, исто као што се све већи јаз очекује као последица облика глобализације који одговара Америци.”⁵³

50 Rand Corporation, *Beyond the Nuclear Shadow*, May 2003. Online at: <http://www.rand.org/publications/MR/MR1666/>

51 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 283.

52 Исто, стр. 286.

53 Исто, стр. 286.

Погледајмо како поступци једне моћне државе изазивају одговор других држава, при чему се свет окреће ка оном правцу који је најмање пожељан. Наиме, у фебруару 2004. године Русија је извела највеће војне маневре у последње две деценије. Ово „звезкање оружјем” није настало нимало случајно. Напротив, оно је производ америчких програма, посебно програма везаног за развој америчког нискодометног нуклеарног наоружања, које је познато под именом „разбијач бункера”. „Аналитичари који проучавају стратегије са обе стране знају да ово оружје може да се усмери на бункере, скривене у планинама, који контролишу руски нуклеарни арсенал.”⁵⁴ Овакве акције могу изазвати један домино ефекат. Оно што се данас мора имати у виду јесте да је време униполарног светског поретка прошлост. Самјуел Хантингтон [Samuel Phillips Huntington] је 1999. године у часопису *Форин аферс* написао да док САД редовно проглашавају неке земље *отпадничким државама*, у очима многих земаља управо су САД постале отпадничка суперсила, највећа појединачна спољна претња њиховим друштвима. Време униполарног света је, према Хантингтону, прошло и време је да Сједињене Америчке Државе то увиде. Велики број нација, чак и оних савезничких, је увидео непријатељство САД. Вашингтон више нема куд него да увиди да је данас велика сила, али не и једина.⁵⁵

Али, према Чомском би, такође, било погрешно закључити да су изгледи за будућност савременог друштва потпуно мрачни. Једна од позитивних ствари која се десила јесте да је дошло до развоја културе људских права међу широким народним масама. Овај тренд је нарочито био јак шездесетих година XX века. „У савременој историји било је значајних примера напретка на подручју људских права и демократских механизма контроле над појединим секторима живота.”⁵⁶ Овај напредак су према њему наметнуле народне масе разним методама, од којих је најчешћа активно залагање. „Штетне последице пројекта економске глобализације дове-

---

54 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 92.

55 Samuel Phillips Huntington, „The Lonely Superpower”, *Foreign Affairs*, March/April 1999, доступно на <http://www.foreignaffairs.com/articles/54797/samuel-p-huntington/the-lonely-superpower>

56 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 293.

ле су до масовних протеста и активизма на југу, а њима су се касније придружили и велики сектори богатих индустријских друштава, па је тако постало неупоредиво теже тек тако прелазити преко њих.⁵⁷

Овде би свакако укратко требало поменути и нове трендове који су обележили почетак XXI века и наново обликовале савремену светску сцену. Земљотрес и хаварија нуклеарне електране умногоме је уздрмала Јапан, Сједињене Америчке Државе су буквално у последњим минутима избегле банкрот, Кина заузима све значајније место, Индија је на истом путу... Кина је својим развојем дошла у ситуацију да се може одупрети и најјачим светским силама. Чомски указује да за разлику од Европе „Кина не реагује на застрашивање Вашингтона што је главни разлог страха који осећају вашингтонски планери, јер постоји следећи битан проблем: потези у правцу конфронтације су онемогућени чињеницом да се америчке корпоративне структуре ослањају на Кину као извозну платформу и растуће тржиште, као и на кинеске финансијске резерве за које се говори да се по величини приближавају јапанским”.⁵⁸ Основни принципи односа према Азији су по први пут добили своју дефинитивну форму још 1949. године. Они су према Брусу Камингсу [Bruce Cumings] заступљени у нацрту Савета националне безбедности при чему се основни принцип заснивао на реципрочној размени и међусобној користи.⁵⁹ „Ни једна од азијских земаља сама не располаже адекватним природним богатствима која би била база за општу индустријализацију. Индија, Кина и Јапан готово да би могле да се приближе том стању али ништа више од тога.”⁶⁰ Камингс сматра да САД морају наћи начина да изврше економски притисак на земље које не желе да прихвате улогу снабдевача, што представља суштину политике економског ратовања.

Могућност да би Европа и Азија представљале „проблем” за америчке власти представља једно од горућих пита-

57 Исто, стр. 293.

58 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 169.

59 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 45.

60 Исто, стр. 45.

ња још од Другог светског рата. „Забринутост је расла упоредо са процесом у коме се *триполарни поредак* – Европа, Северна Америка и Азија – развијао и добијао конкретан облик.”⁶¹ Како данас ствари стоје може се справом рећи да регионалне интеграције у Азији и Латинској Америци постају све чвршће. Азијске земље својим развојем почињу да бивају све значајнији актери на глобалној светској сцени.

---

61 Исто, стр. 169.

3.4. АМЕРИЧКИ ТОТАЛИТАРИЗАМ

Сједињене Америчке Државе се суочавају са великим бројем социјалних и економских проблема. Чомски указује да уколико погледамо „домаће програме владајуће администрације у протеклих десет година заиста не постоје озбиљни предлози шта да се ради у вези са жестоким проблемима у здравству, образовању, с проблемима бескућника, незапослених, с криминалом, порастом кримогеног становништва, затворима, пропадањем унутар гета, у вези са читавим товаром проблема”⁶². Такве околности доводе до потребе да се скрене пажња јавности са правих проблема и то се врши једном непрестаном „парадом непријатеља.”⁶³ Русија, Гренада, Панама, Ирак и списак се само наставља. Чомски, такође, наглашава да постоји неколико раширених теза о савременој историји које се увелико пропагирају у Западним развијеним индустријским друштвима, међу којима нарочито издваја следеће три:⁶⁴

- Најраширенија теза је да историја напредује ка идеалима либералне демократије и класичног тржишта.
- Друга је да смо управо изашли из борбе у којој су сви идеали били оправдани.
- Трећа је да ће у Новом светском поретку који се налази на видику владавина права на крају превладати под вођством Сједињених Америчких Држава, дугогодишњег вође крсташког рата за слободу, правду и

62 Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 37.

63 Исто, стр. 37.

64 Noam Chomsky, „World Order and its Rules: Variations on Some Themes”, *Journal of Law and Society*, Blackwell Publishing, Cardiff University, бр. 2/1993, стр. 145.

међународно право, са Великом Британијом која стоји чврсто раме уз раме са њима.

Стварност је, међутим, сасвим другачија. Демократија и слободно тржиште се од стране богатих и моћних посматрају као претња која мора бити превазиђена.⁶⁵ Хладни рат је итекако био стваран, али се он мора посматрати у мало другачијој перспективи од оне која нам се свакодневно нуди. Што се тиче владавине права, потребна је изузетна смелост да се држава која је осуђена од стране Међународног суда правде за „незакониту употребу силе” у Никарагви прогласи њиховим чуваром.⁶⁶

Војни трошкови Сједињених Држава су приближно једнаки војним трошковима целог света заједно, док тридесет и осам америчких компанија врши продају оружја која чини 60% целокупног светског промета оружјем (она је у поређењу са 2002. годином порасла за 25%).⁶⁷

Сједињене Државе пласирају своју спољну политику као борбу против „радикалних и националних режима” који представљају „вирус” који се мора уклонити. У супротном он би се могао проширити „попут труле јабуке која може да упропасти цело буре”.⁶⁸

Основно питање које се према Ноаму Чомском овде поставља јесте: „Шта ви можете учинити?”⁶⁹ Људи који доносе најважније одлуке у држави желе једно неактивно и послушно становништво. Одговор се крије управо у овој реченици, оно што се може и треба радити јесте да чинимо управо супротно од тога, тј. да будемо активни и непослушни, што се може радити на много различитих начина. „Чак само постављање питања може имати значајног утицаја.”⁷⁰ Тачно је да демонстрације, гласање и протести могу имати утицаја, али је најважнија ствар да будемо организовани и истрајни у нашим намерама. То што грађани сваких неколико година

---

65 Исто, стр. 145.

66 Исто, стр. 145.

67 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 137.

68 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 46.

69 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 96-97.

70 Исто, стр. 96.

изађу на изборе једноставно није довољно. Они треба да се организују по питању одређеног става и да у складу са њим врше притиске на своје представнике. „Ако одете на једне демонстрације и онда се вратите кући, то јесте нешто, али људи на власти то могу сварити. Оно што они не могу сварити су истрајни и све јачи притисци, удружења која стално нешто раде, људи који се уче на искуствима од прошлог пута и делују успешније наредног пута. Сваки систем власти, чак и фашистички диктаторски режим, је осетљив на негодовање јавности.”⁷¹

Дакле, потребно је бити упоран у вршењу притиска на своје представнике, што веома често може дати јако велике резултате. „Можете их позвати у наше домове, па их извргнути негодовању неке групе из комшилука, можете им седети по канцеларијским ходницима – што год да има успеха у датим околностима.”⁷²

Стандардна прича на универзитетима и у медијима је да постоје две супротстављене тенденције у америчкој спољној политици:

- једна је она која се назива вилсоновским идеализмом и која је заснована на добрим намерама;
- друга је трезвени реализам према којој ми треба да схватимо ограничења која се постављају пред наше добре намере, које не могу да буду остварене у стварном свету.⁷³

Наравно ово није случај само са САД, већ се може видети и на другим местима. Филип Стивенс [Philip Stephens], колумниста *Фајненшел тајмса*, је објавио један веома критичан чланак према америчкој политици. Један од највећих проблема је, према њему, у томе што америчком стратегијом у великој мери доминира вилсоновски идеализам. „Потребна вам је неколико капи *леденог реализма* да би се ублажила ова пасионирана посвећеност демократији и слободи.”⁷⁴ Чомски

71 Исто, стр. 96.

72 Исто, стр. 97.

73 Ноам Чомски, *Империлалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервју са Дејвидом Барсаманом*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 95.

74 Исто, стр. 95.

каже да је у садашњој фази историје могуће уочити два јасно изражена пута:

- један пут води ка хегемонији и делује рационално у оквирима лудачке доктрине која прети самом опстанку;
- други пут заступа веровање да је могућ један другачији свет који се супротставља владајућем идеолошком систему и настоји да обликује конструктивне алтернативе на подручју размишљања, деловања и институционалног организовања.⁷⁵

Немогуће је предвидети којим ће путем светско друштво кренути, али је потребно указати да су могуће последице забрињавајуће. Ноам Чомски наглашава да се „Нови светски поредак” издигао на рушевинама Другог светског рата уз веома често придржавање Черчиллових [Winston Churchill] директива. Основна максима овог новог светског поретка јесте да би богати људи требало да владају њиме. Стварање новог светског поретка представља процес који својим природном током иде ка глобализацији економије и залаже се за интересе транснационалних корпорација и финансијских институција, које ће управљати међународном економијом.⁷⁶

Овај Нови светски поредак врло сличан старом и представља само ново рухо.⁷⁷ Једна од најзначајнијих промена је интернационализација економије, али што се тиче неких основних правила игре она остају иста: „Основна правила светског поретка остају као што су била – правила закона за слабе и правила снаге за јаке. Принципи економске рационалности за слабе, државне моћи и интервенције за јаке. Као и у прошлости привилегија и моћ не потчињавају се драговољно друштвеној контроли, законима, дисциплини, него траже начина да поткопају сврсисходну демократију и тржишне принципе прилагоде својим специфичним потребама. У оквиру културе уважавања, традиционални задаци остају исти: да се преиначи прошлост и текућа историја у интересу моћи и власти, и да се уздигну високи принципи којима смо ми и наши лидери

75 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 294.

76 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 277.

77 Исто, стр. 404.

посвећени; да се запис историје мане убележе као заблуде добронамерних, а примене суровости припишу примораности од стране неког страшно злог непријатеља.”⁷⁸

Онима који не желе да прихвате ову улогу, према Чомском, остају традиционални задаци: „да се супротставе и скину маску нелегитимним властима и да са осталима раде на ширењу простора слободе и правде.”⁷⁹

Дешавања у Сједињеним Америчким Државама имају велики утицај на догађаје у остатку света и обрнуто. Међународна дешавања су у стању да ограничавају чак и најмоћније светске силе. „Она утичу и на америчку унутрашњу политику делујући као *друга суперсила*, како је *Њујорк тајмс* назвао светско јавно мњење после масовних протеста организованих уочи инвазије на Ирак.”⁸⁰ Можда се за свет данас може рећи да се налази у једном тешком стању, али је много бољи од онога што је некада био ако се узме у обзир степен толеранције према насиљу и агresiји. Џон Дјуи [John Dewey] истиче да све док „феудализам у индустрији не уступи место демократији у индустрији, политика ће остати у сенци великог бизниса који наткриљује друштво.”⁸¹

Према Ноаму Чомском ово дубоко „антидемократско кидисање америчке политике на земље Трећег света” је сасвим разумљиво.⁸² Кидисање Сједињених Држава, приликом кога су оне веома често користиле терор, поздрављено је као успостављање демократије и поштовање људских права. Слободно тржиште је високо цењено „нарочито код оних који очекују да победе у такмичење, уз спремност да њене принципе заобиђу ако то њихови интереси налажу.”⁸³ Сједињене Државе се у овој беспощедној борби веома често користе ултранационалистичким методама које су им омогућавале доминанту позицију у међународним односима. „До половине 1940-их америчка доминација је досегла до не-

78 Исто, стр. 404.

79 Исто, стр. 404.

80 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 109.

81 Исто, стр. 111.

82 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 44.

83 Исто, стр. 44.

роватног нивоа, због чега су врлине економског либерализма биле страшно уздизане до великих висина у тандему који позива на проширење огромних државних субвенција за домаћа улагања.⁸⁴ О овоме говори и став Сједињених Држава према земљама до којих желе да извуку максимум добити. Чланови Труманове и Ајзенхауерове администрације су сматрали да земље Латинске Америке треба да имају услужну функцију и да их не треба подвргавати „претераном индустријском развоју” који би могао да угрози интересе Сједињених Држава.⁸⁵ Овакав став је присутан и према другим земљама према којима Сједињене Државе имају исте претензије.

Погледајмо тзв. „проблем” са којим се суочавају Сједињене Америчке Државе, а који наводи Чомски, а то је „претерана демократија у неразвијеном свету”. „Овај проблем је посебно изражен у Латинској Америци, где се власти нису довољно посветиле контроли мишљења у забрани кретања и где су судски системи толико неразвијени да им је неопходно да имају доказа за суђење криминалцима.”⁸⁶ Чомски каже да се САД увек противе демократију тамо где не могу контролисати њене резултате, при чему је проблем истинских демократија „у томе што оне често постану жртве празноверја и да, уместо интереса америчких инвеститора, власт треба да заступа интересе свог народа”.⁸⁷

Оно што Сједињене Америчке Државе у суштини желе пре свега јесте стабилност, „а то значи безбедност највиших слојева друштва и великих страних предузећа”, при чему ако се ово може остварити формалним демократским средствима, онда је уреду, међутим, ако не може „леп пример који прети стабилности се мора уништити пре него што вирус не зарази остале”.⁸⁸ Чомски коментаришући тврдњу Бертранда Расела [Bertrand Russell] каже да се не слаже са њим у погледу тога да су становници империјалних сила они који су мање забринути од осталих. Подсетимо се целе тврдње Расела који каже да је „у природи империјализма да су грађани империјалне силе увек међу онима који последњи сазнају или

---

84 Исто, стр. 44.

85 Исто, стр. 45.

86 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 25.

87 Исто, стр. 25.

88 Исто, стр. 29.

су они ти које најмање брину услови живота у колонијама”.⁸⁹ Према Чомском, главни разлог због кога су грађани империјалних сила ти који међу последњим сазнају праву истину јесте то што су они суочени са моћним средствима пропаганде која их спречавају у томе. „Та пропаганда може да буде или експлицитна или да се води ћутањем.”⁹⁰ У том смислу, Чомски указује да је највећи непријатељ са којим нека држава може да се сусреће њен сопствени народ.⁹¹ Нема горе ствари него када држава почне да се урушава изнутра. То је један од разлога због којих држава жели да обезбеди послушност и пасивност свог становништва. Интернационални сукоби се веома лепо могу уклопити у ове сврхе: „уколико се налазимо пред великим непријатељем људи ће напустити њихова права, због тога што они морају да преживе.”⁹² Трка у наоружању је у то смислу веома корисна јер помаже у свакодневном одржању глобалне тензије.

Чомски ипак сматра да је мрачно предвиђање Бертран-да Расел у некој димензији која превазилази наша реалистична размишљања: „Након бескрајних раздобља током којих су се на свету појављивали безопасни трилобити, еволуција је напредовала толико да су се почели рађати нови Нерони, Џингис-канови и Хитлери. Ја, међутим, сматрам да је то тек пролазна ноћна мора; након неког времена Земља поново више неће бити у стању да подржава живот, и тако ће на нашој планети опет завладати мир.”⁹³ На том путу потребно је ослободити се наметнутих доктрина једним сталним критичким преиспитивањем савременог друштва, а чији главни покретач мора бити интелектуална елита свесна своје праве одговорности, а то је да говоре истину и обелодањују лажи.

89 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервју са Дејвидом Барсаманом*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 84.

90 Исто, стр. 84.

91 Noam Chomsky, *Understanding Power – the Indispensable Chomsky*, Edited by Peter R. Mitchell and John Schoeffel, The New Press, New York, 2002, стр. 70.

92 Исто, стр. 70.

93 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 294.

3.5. ОСТВАРИВАЊЕ НЕОЛИБЕРАЛНЕ ТЕОРИЈЕ НЕОИМПЕРИЈАЛНОМ ПРАКСОМ

Да је данас неоимперијални концепт глобализације на делу ту за Ноама Чомског нема месту сумње. „Хуманитарне интервенције”, „праведни рат”, „борба за демократију”, „превентивни рат”, „заштита људских права”, „борба против тероризма”, ови и многи други појмови су само средства којима се велике силе служе да би прикриле своје неоимперијалне претензије у циљу „обезбеђивања пристанка”. Сви они који се нађу на путу остваривања неолиберализма, и стварања профита, аутоматски постају мета неоимперијалне праксе великих сила. Примери који потврђују ове тврдње су бројни и ми ћемо овде поменути само неке од њих. На првом месту, бавићемо се анализом природе Хладног рата, а затим ћемо посветити пажњу свеобухватним преиспитивањем догађаја у Авганистану, Ираку, Никарагви, Србији, Источном Тимору, Јужној Америци, Азији и Блиском Истоку, а све у циљу показивања на који начин функционише неоимперијална пракса у савременом друштву.

3.5.1. Хладни рат између конвенционалне интерпретације и историјских чињеница

Крај Другог светског рата је обележен догађајима који су, поред радости због његовог окончања, донели и огромну бојазан за будућности свих земаља. Августа 1945. године је по први пут употребљено стравично оружје, тада је по први пут у историји бачена атомска бомба. Окончањем Другог

светског рата очекивано доба мира није дошло, напротив, убрзо након тога долази до заоштравања односа на глобалном нивоу између великих сила чију су основу чинили супротстављени интереси пре свега САД и Совјетског Савеза. Распад СССР 1991 и пад моћи Јељцинове Русије су означиле крај Хладног рата чиме су САД постале најмоћнија светска сила. Овде нећемо анализирати Хладни рат са историјског становишта већ ћемо покушати да прикажемо на који начин је он био идеологизован и злоупотребљаван од стране великих сила. Ноам Чомски сматра да уколико желимо да разумемо неки проблем, па и Хладни рат, постоје два начина на којима можемо то учинити:

- први је да једноставно прихватимо конвенционалну интерпретацију;
- други је да се погледају историјске чињенице.⁹⁴

Иако би ова два начина требало да нас доведу до истог одговора, Чомски каже да то у стварности није случај, већ да ова два приступа дају нешто другачије одговоре. Када се ради о конвенционалној визији, према њој су Сједињене Америчке Државе добиле Хладни рат: „Правичност је, победом демократије капитализма са слободним тржиштем, правдом и људским правима, тријумфовала над злом. Као стандардни носилац процеса, Сједињене Америчке Државе сада предводе пут у светски поредак мира, економског развоја и сарадње између оних који су видели светлост – у суштини свакога осим неких отпадника, као што је Куба (...)”⁹⁵

Овако изгледа званично прихваћена слика новонасталог светског поретка након Другог светског рата, слика коју Ноам Чомски оправдано доводи у питање. Основна структура аргументације која се тиче Хладног рата, према Чомскију, има крајње детињасту једноставност бајке: „Ова једноставност се огледа у томе што је читав сукоб представљен као сукоб између две силе – силе добра и силе зла. Силе зла теже да остваре потпуну доминацију на свету, због чега оне морају бити елиминисане. Тиме супротна сила добија задатак да елиминише злу силу поставши тако бранитељ пун врлина.”⁹⁶

---

94 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 25.

95 Исто, стр. 217.

96 Исто, стр. 26.

Један од најчувенијих докумената који се тиче Хладног рата представља *Меморандум већа државне безбедности бр. 68* (НСЦ 68) из априла 1950. године који наводи да је „Хладни рат у ствари стварни рат у којем је опстанак слободног света у питању”.⁹⁷ Овај меморандум је захтевао велико повећање наоружања. Чомски наглашава да су овом меморандуму подаци презентовани на тај начин који је онемогућавао неспоредно поређење, а који су бирани у сврхе величања непријатеља којим су се правдале драстичне мере. Стварни подаци показују да је војни буџет Сједињених Америчких Држава био двоструко већи, док је њихова економска моћ била четири пута већа од СССР.⁹⁸ Ноам Чомски, жестоко критикујући доктринарни приступ стварности, даје велики број примера на којима се може видети како конвенцијални приступ онемогућава да се историјски догађаји сагледају у њиховој правој слици.

Џон Луис Гедис [John Lewis Gaddis], на пример, као једна од најугледнијих фигура либералне науке у Хладном рату, сматра да је савезничка интервенција после болшевичке револуције била одбрамбене природе и да је Вудро Вилсон [Woodrow Wilson] тиме желео да Русији обезбеди право на сопствено опредељење.⁹⁹ Погледајмо шта Гедис каже када се ради о зачецима Хладног рата. Према њему, праве узроке односа који су довели до настанка Хладног рата треба тражити у далекој предисторији руско-америчких односа. Пре свега, он истиче да је у изградњи оваквих односа у великој мери имала промена америчке спољне политике која се одразила на два начина: „Прво, технолошки развој, заједно са постојањем вакума моћи у Источној Азији је од 1900. године ставио на искушење Сједињене Америчке Државе да се умешају у дешавања која су далеко од њених граница на такав начин да су се оне нашле у конфликту са геополитичким интересима руског царства. Друго, влада Сједињених Америчких Држава је у овом периоду напустила традиционално гледиште да интернационални карактери других држава не би требало да се нађу под утицајем спољашњих односа.”¹⁰⁰ Гедис сматра

97 Исто, стр. 26.

98 Исто, стр. 28.

99 Исто, стр. 32.

100 John Lewis Gaddis, *The Long Peace – Inquiries Into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1987, стр. 27-30.

да се са разлогом мисли да је пораст прогресивних реформских покрета у Сједињеним Америчким Државама имао доста утицаја на стварање овог новог и мање пријатељски настројеног става ка Русији: „Изгледа да је сасвим јасно да су они који су подстицали прогрес давали приоритет извесним квалитетима – ефикасност, поштење, ред, социјална правда – које не представљају основу царске Русије. Важно је истаћи да је Рузвелт [Theodore Roosevelt] изјавио да је Русија за време портсмутских преговара за мир била не само издајничка, лукава, превртљива, већ и корумпирана, некомпетентна и неефикасна.”¹⁰¹

Овакав приступ Џона Гедиса је разумљив нарочито имајући у виду његово оптимистично виђење по питању нуклеарног наоружања. Према њему, у историји је овај тренутак обележио промену у дотадашњем погледу на наоружање, што је неоспорно, али, такође, он сматра и да је до тада проналазак новог оружја само повећавао трошкове рата не смањујући жељу да се они воде, док је са проналаском нуклеарног оружја таква слика промењена: „Код нуклеарног наоружања није необично то што постоји и што га се људи плаше. Пре је у питању то да су она изазвала, споро али истрајно, настанак нове врсте рационалности која је омогућила да се премосте историјске, културне, идеолошке и психолошке нетрпељивости какве су у прошлости изазвале ратове великих сила (...) То је револуционарна идеја у историји ратовања и нарушава идеју која је раније постојала између развоја оружја и сврхе за коју оно служи. Ова идеја помаже и да се разуме због чега је коначни инструмент рата постао, током Хладног рата, коначни инструмент мира.”¹⁰² Овај главни аргуменат о мировном учинку нуклеарног наоружања је оно што би требало посебно испитати. Сукоби који су се у међувремену дешавали, и који се још увек дешавају, без обзира на то како они били називани, као мировне мисије, или хуманитарне интервенције свакако не говоре у прилог његове тврдње. Тачно је да се нуклеарно наоружање не користи, али оно се свакако не може посматрати као инструмент мира, већ пре свега као претња која стално виси у ваздуху и које се треба што пре ослободити.

---

101 Исто, стр 33.

102 Џон Л. Гедис, *Хладни рат – ми данас знамо*, СЛЮ, Београд, 2003, 130-131.

Још један у низу разлога због захлађења руско-америчких односа лежи у одсуству економских и политичких стратегија ових држава. Овај проблем је нарочито постао очигледан двадесетих година XX века: „Лењин и његове колеге нису биле склоне да праве оштру разлику између политичких и економских интереса: надали су се да ће економским подстицајима окончати интервенције и успоставити нормалне дипломатске односе са Западом. Одбијање Вашингтона да прихвати овакве предлоге је збуњивало совјетске лидере због тога што се није уклапало у њихове претпоставке о примарности економских интереса (...) Чисто економски интереси нису тада као ни данас били главни покретач америчке спољне политике. Какав год потенцијални профит био укључен, вашингтонски званичници су били исувише забринути оним што су они сматрали као совјетском идеолошком претњом – претњом коју су они видели као форму интервенција у унутрашње послове других земаља.”¹⁰³

Ако приђемо Хладном рату као историјском процесу видећемо да он представља слику која је, према Чомском, умногоме другачија од оне која је утврђена конвенционалном схватањима. Овај приступ се темељи на идеји да су за разумевање стварности, поред логике, веома важне и чињенице. Уколико овако посматрамо ствари видећемо да је конвенционална слика доста реална, када се ради о томе да Хладни рат представља конфликт супер сила, али то је само део истине:

- Када се ради о Москви, Хладни рат представља тенкове у Источном Берлину, Будимпешти и Прагу, као и друге принудне мере којима је Црвена армија ослободила регионе од нациста, да би их онда Кремљ држао у ропству. Хладни рат је послужио зарад учвршћивања моћи милитаристичке демократије чија је владавина започела још од преврата октобра 1917. године.
- Што се тиче Сједињених Америчких Држава Хладни рат представља историју „светске субверзије, агресије и државног тероризма, са примерима сувише бројним да се помену”. Хладни рат је послужио као

103 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 34.

средство које је омогућило пораст приватног профита и слободног предузетништва.¹⁰⁴

Чомски указује да је Хладни рат био изговор за оправдање криминалних акција у иностранству, али и за задржавање привилегија и тоталитарних државних моћи код куће, при чему су без много уверљивих доказа „апологете са обе стране објашњавали такве акте разлозима националне безбедности”.¹⁰⁵ „(За Американце), удруживање социјализма са Совјетским Савезом и његовим клијентима служило је као моћно идеолошко оружје за стварање конформизма и послушности према државним капиталистичким институцијама, како би се осигурало да се на сопствено изнајмљивање власницима и менаџерима ових институција гледа као на природни закон, као на једину алтернативу *социјалистичке тамнице*. Совјетско руководство на тај начин приказује себе социјалистичким да би заштитили своје право на поседовање клуба, и западни идеолози су усвојили исти изговор како би предупредили опасност од слободнијег и праведнијег друштва. Овај заједнички напад је веома ефикасан у подривању оваквог друштва у модерном периоду.”¹⁰⁶

Како је Совјетски Савез почео да бледи као супер сила осамдесетих година, Чомски каже, да су Сједињене Америчке Државе биле принуђене да крену у потрагу за новим непријатељем „у виду међународног тероризма латиноамеричких нарко картела, исламског фундаментализма, нестабилности у земљама Трећег света, генералне изопачености”.¹⁰⁷

Посматрајући Хладни рат као историјски процес Ноам Чомски каже да можемо видети да се он уистину никада није ни завршио. Бавећи се буџетом Пентагона из јануара 1990. године војна штампа саопштава да ће „према гледишту секретара одбране Дика Чejнија [Dick Cheney], са којим се слаже и председник Буш, Сједињеним Државама и даље бити потребна велика морнарица, и интервенционе снаге уопште,

104 Исто, стр. 39-40.

105 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 8.

106 Noam Chomsky, „The Soviet Union versus Socialism”, *Our Generation*, Spring/Summer 1986.

107 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 11.

који би требало да изађу на крај са нападима у прашумама и претњама америчким интересима у подручјима као што су Латинска Америка и Азија”.¹⁰⁸

На основу извештаја о стратегији националне безбедности послатог Конгресу марта 1990. године може се видети да се на Трећи свет гледа као на вероватно место конфликта: „У новој ери ми предвиђамо да ће наше војне снаге остати битно потребне за глобалну равнотежу, али мање проминентне и на друкчији начин. Видимо да вероватно захтеви да користимо наше војне снаге неће обухватити Совјетски Савез, већ можда Трећи свет, где ће се захтевати нове способности и приступи.”¹⁰⁹ Овај извештај о стратегији националне безбедности истиче и да Сједињене Америчке Државе морају да се припреме за конфликте мањег интензитета као што су тероризам, побуне, трговина дрогом, који представљају претњу на један сасвим нови начин. А. М. Греј [А. М. Gray], командант поморских јединица, такође, наглашава да ће крај Хладног рата само преоријентисати политику САД, али је неће значајно изменити: „Растуће незадовољство неразвијеног света због јаза између богатих и сиромашних народа створиће плодно тле за изазивање побуне. Ове побуне могу потенцијално да угрозе регионалну стабилност и наш приступ виталним економским и војним ресурсима. Ситуација ће постајати критичнија како наш народ и савезници, као и потенцијални противници, буду све више зависни од ових стратешких ресурса. Ако желимо да имамо стабилност у овим регионима, да одржимо прилазе овим ресурсима, заштитимо наше грађане у иностранству, као и наша витална постројења и удаљимо конфликт, мораћемо и у оквиру нашег активног војног састава да одржимо поверење у пројекцију војне моћи која има способност да флексибилношћу одговори на конфликт спектром насиља широм планете.”¹¹⁰

Дакле, једна од кључних ствари које Сједињене Америчке Државе желе да ураде јесте да обезбеде неометан приступ економским тржиштима у развоју широм света, као и

108 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 50-51.

109 Исто, стр. 51.

110 Исто, стр. 53.

неопходним ресурсима који би задовољили њихове потребе. То је у суштини главни разлог због кога оне теже да непрестано развијају своју војну моћ, јер је то једини начин да одговоре изазовима растућег унапређења у наоружању које ће се појављивати широм Трећег света у тзв. „новим регионима моћима”.

Ноам Чомски наглашава да је Хладни рат у кључним стварима био нека врста прећутног договора „између Совјетског Савеза и Сједињених Америчких Држава, по коме су Американци водили своје ратове против земаља из неразвијеног света и контролисали своје савезнике у Европи, док су совјетске вође у гвозденом стиску држале своју домаћу империју и источноевропске сателите, а свака страна је користила другу као оправдање за терор и насиље које су вршиле у властитим царствима”.¹¹¹

Овакво виђење историјског концепта Хладног рата Ноама Чомског је наишло, сасвим очекивано, на критике оне групе интелектуалаца које Чомски највише критикује, а која, према њему, уместо да ствара под утицајем чињеница она то ради под утицајем крупног капитала. Међу највеће критичаре Чомскијеве перспективе Хладног рата свакако треба поменути Томаса Николса [Thomas M. Nichols]. Томас Николс сматра да је Хладни рат учинио Ноама Чомског истакнутим теоретичаром. „Без совјетско-америчког конфликта и каснијег америчког укључивања у жаришта широм света, Чомски би био лишен гомиле материјала из којег је створио своје генијалне приче о злој америчкој моћи.”¹¹² Николс сматра да је, без обзира на то што Хладни рат представља значајан део његове критике америчке спољне политике, Чомски у ствари веома мало писао о самом Хладном рату. Уместо тога, његови радови су пре свега нека врста „дискретних епизода” и делимичних ефеката Хладног рата, базирани готово увек на примерима из земаља Трећег света.¹¹³ Чомски, при том, третира Хладни рат, који представља насилну идеолошку борбу између Сједињених Америчких Држава и Совјетског савеза,

---

111 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 79.

112 Thomas M. Nichols, „Chomsky and the Cold War”, *The Antichomsky Reader*, editors Peter Collier and David Horowitz, стр. 35.

113 Исто, стр. 35.

као бесмислену фразу, тј. као параван иза којег су Вашингтон и Москва покушали да сакрију своје насиље над остатком света.

Може се видети да Томас Николс у својој критици иде тако далеко да сматра да „грешке” Ноама Чомског нису резултат његовог незнања, већ да су, још горе, намерне: „У стварности, наравно, Чомски зна много више о СССР и Хладном рату него што изгледа, а зна и то да расправе на било ком нивоу ризикују подривање пажљиво конструисане слике света која чини основ његовог анти-американизма. Али, он је пружио и увид у његов рад који открива много о његовом погледу н Хладни рат, а још више у његов двосмислен начин изношења аргумената.”¹¹⁴

Када се ради о Ноаму Чомском, као и о било ком другом интелектуалцу, треба нагласити да су грешке саставни део „посла” којим се бави. Бавити се науком и очекивати да ће се у томе успети без икаквих погрешака је исувише нереална амбиција. Међутим, грех који се овом приликом приписује Чомском је далеко од онога што стварно представља Чомски. Уколико се његов критички приступ стварности може назвати погрешним, онда је једина алтернатива веровати слепо у оно што нам се као стварност презентује, а то је свакако нешто што нас неће довести до научног прогреса. С друге стране, Чомски ниједном приликом не жели да нам наметне своје мишљење, већ нас учи да сами морамо донети суд у то у шта ћемо веровати, при чему морамо стално преиспитивати оно што нам се даје као истина, пак чак и када се ради о његовим делима. С тога, није јасна оштрина којом Николс осуђује Чомскијеве радове и може му се пребацити да он прави исту ону погрешку коју пребацују Ноаму Чомском. Николсова критика указује на недостатак радозналости у испитивању светског поретка. Са друге стране за Ноама Чомског се може можда много тога рећи, али му се свакако не може замерити недостатак радозналости.

Овде је свакако потребно показати и начин на који Николс представља један од најчешће коришћених докумената у Чомскијевим радовима који се баве Хладним ратом, НСЦ-68. И док Чомски критикује Пола Ница [Paul Nitze], под чијим је

114 Исто, стр. 36.

надзором настао овај докуменат, Николс у њему види једног од најреномиранијих државника и дипломата. „Било је строго упозорење да иако је Америка добила рат против Немачке и Јапана, она је у опасности да изгуби мир под претњом Стаљинистичке Русије.”¹¹⁵

Према Николсу, НСЦ-68 је дошао у време настанка серије злослутних догађаја у претходних пет година, који су обележени, не само совјетским заузимањем источне Европе, већ и кризом тупа СССР у Ирану, грађанским ратом у Грчкој, блокадом Берлина, победом кинеских комуниста и детонацијом прве совјетске атомске бомбе. То су све разлози због којих је Америка с правом била узнемирена у овом периоду.

Мада некако није јасно, уколико је активирање совјетске атомске бомбе била ствар вредна овакве реакције Сједињених Америчких Држава, због чега би онда само оне имале ексклузивно право на нуклеарно наоружање. Овде наравно треба напоменути да нуклеарно наоружање представља огромну претњу човечанству и да га је потребно што пре одрећи га се, уосталом као и сваког другог оружја за масовно уништавање. Дакле, активирање атомске бомбе јесте добар разлог за узнемиравање, али то не значи да би активирање нуклеарног наоружања свих других држава, сем Сједињених Америчких Држава, било вредно тога. Сједињене Америчке Државе би требало такође да буду обухваћене овим правилом.

Један од највећих и може се рећи најбитнијих покрета у свету јесте свакако покрет који се залаже за смањење нуклеарног наоружања. Овај покрет разоружања, према Ноаму Чомском може отићи у два смера: са једне стране, то може значити један уски приступ контроли наоружања; са друге стране, он може добити и један сасвим радикалнији приступ. Он се слаже са многим либералним активистима о томе да би овај покрет требао да се залаже за ограничавање ширења нуклеарног оружја, али, такође, верује да је овакав приступ сувише ограничен. Покрет који би се залагао за детаљно разоружање мора да се концентрише на спречавање испорука америчког оружја у другим земљама, оружја чија је деструктивност подједнако опасна попут нуклеарног оружја, те је

---

115 Исто, стр. 51.

стога потребно радикализовати приступ у борби против ширења наоружања. Чомски истиче да постоје и друга питања која се не могу избећи у овом контексту, а која су у многим аспектима чак и важнија: „домаћи фактори који покрећу трку у наоружању, динамика Хладног рата и његов утицај на милионе људи, велике опасности (и ужаси) интервенција суперсиле, политика која доприноси одржавању или распиривању напетости и сукоба широм света, која поред људских живота, на крају, потенцијално може проузроковати коначни холокауст.”¹¹⁶

Савремено друштво, међутим, са собом доноси нове играче на светској сцени. Време униполарног света је завршено. Сједињене Америчке Државе су можда након краја Хладног рата постале најмоћнија сила, али данас то више није случај. Пре свега поред САД и Русије, данас постоје и друге земље које поседују нуклеарно наоружање. Затим, када се ради о економској снази земаља довољно је поменути земље БРИКС-а као доказ да САД далеко од тога да поседују економски примат. Време униполарног света је прошлост и велике силе морају што пре увидети такво стање. Данас на глобалној сцени постоји велики број моћних земаља што са собом доноси једну нову димензију непредвидивости.

3.5.2. Блиски исток на удару САД

Када је у питању Блиски исток најважније је да енергетски систем буде у рукама Сједињених Америчких Држава и да се њиме руководи по упутствима Британаца, при чему би „локални менаџмент био делегиран у *арапску фасаду*, уз апсорпцију колонија под велом конституционалне фикције као протектората, интересне сфере, тампон државе итд.”¹¹⁷ Чомски каже да су Сједињене Америчке Државе годинама блокирале дипломатска решења на Блиском истоку, што се у многоме разликује од слике коју приказују идеолошки системи.¹¹⁸ Ти идеолошки системи улажу велике напоре у то да прикажу

116 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999.

117 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 45-46

118 Ноам Чомски, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 530.

како се САД суочава са бројним проблемима фанатизма екстремиста на Блиском истоку. Следећи ову логику на интервенције САД се гледа као на интервенције које су усмерене на поспешивање мировног процеса.

Како би у потпуности разумели став САД према Блиском истоку потребно је указати на историјски контекст овог проблема. Подсетимо се да је нафта на Блиском истоку у почетку била у рукама Енглеске и Француске, док су им се тек касније придружиле и Сједињене Америчке Државе, које су затим преузеле доминанту улогу на овим просторима. Селвин Лојд [Selwyn Lloyd], британски државни секретар, је резимирао да су главни британски и западни интереси уопште у Персијском заливу да се „осигура слободан пролаз Британији и другим западним земљама до нафте која се граничи са Заливом, а прерађује у Сједињеним Америчким Државама; да се обезбеди стално добијање те нафте под повољним условима, према стандарду стерлинга; и да се одржавају одговарајући аранжмани за инвестирање вишка прихода у Кувајту; да се спречи ширење комунизма и псеудо-комунизма у том подручју а касније и шире; и као предуслов за ово је да се подручје брани од било које врсте арапског национализма, под маском да Совјетска влада сада жели да се што више прошири.”¹¹⁹

Имајући ово у виду Чомски наглашава да је Блиски исток и даље организован по линијама које је повукао касни британски империјализам. Разлике које се јављају током историје су безначајне и резултат су пре свега тога што су заговорници овог империјализма увидели да је неопходно развити нове механизме контроле, који би омогућили великим силама да и даље остваре своју доминацију на овим просторима. Подсетимо се изјаве лорда Курзона [Lord Curzon] пред Комисијом за Исток 1917-1918. године: „Још у току Првог светског рата стратеги тог империјализма схватили да је директна колонијална доминација надаље неизводљива. Локална самоуправа је морала добити *арапску фасаду* слабих и покорних владара, заогрнутих конститутивном функцијом као протекторатом, или сфером утицаја, односно тампон-др-

---

119 Исто, стр. 239.

жавом.”¹²⁰ У вези са тим, Џ. Ф. Далас [J. Dallas] упозорава да се не сме изгубити контрола на овим просторима, при чему указује на саму суштину нових механизма контроле: „Фасаду морају чинити породице диктатора *које ће спроводити оно што ми кажемо*, то јест оно што ће обезбедити проток профита у САД, као и њиховом клијенту Великој Британији (одговарајућим енергетским корпорацијама). Пожељно је да ти интереси буду заштићени регионалним неарапским снагама (Турска, Израел, Иран под шахом, Пакистан), без непосредног војног мешања САД и Велике Британије који ће – са војним базама од Озореса, кроз северну Африку, до Индијског океана и Пацифика – бити у сталној резерви.”¹²¹

Дилип Хиро [Dilip Hiro] нас упозорава да овакво „заобилазно власништво”, у региону са највећом концентрацијом наоружања на свету и дугом историјом нестабилности и сукоба, стално прети дестабилизацији и насилним покретима.¹²² Међутим, званична конвенционална слика је сасвим другачија и углавном је америчка спољна политика представљена „заштитом националних интереса” која на Блиском истоку има три главне компоненте: велики страх од совјетске доминације у региону и неизбежност војне конфронтације; приступ нафти; безбедност Израела.¹²³ Погледајмо како Чомски коментарише ове три компоненте:

- Што се тиче прве компоненте амерички аналитичари су увидели да су СССР постале мање-више пасиван играч у региону. Од педесетих година војна конфронтација је представљала смртну опасност, коју су повећавале и погоршавале „америчке иницијативе”. „Претекст хладног рата је, као што је познато, изгубио своју утилитарност, јер претње америчким интересима (на Блиском истоку) *не могу да се ставе пред врата Кремља. Безбедност и совјетска доминација*

120 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 290.

121 Исто, стр. 292.

122 Исто, стр. 293.

123 William Quandt, *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*, Brookings, 2005; Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 329.

су само конвенционална маска за нешто друго, и овде и другде...”

- Када се ради о нафти, Чомски наглашава да се овде не ради о проблему приступа нафти, већ се ради о контроли нафтних извора. Дејвид Пеинтер [David Painter] истиче следеће: „Неслагања у оквиру владе око маскираног глобалног споразума показују да су неке форме америчке контроле светских резерви нафте неопходне (...) и идеја да САД имају првенствено право на светске нафтне ресурсе је појачана Другим светским ратом. Да би обезбедиле услове у којима приватне компаније могу делати безбедно и профитирајући, САД су постале активни учесник збивања на Блиском истоку, спречавајући економски национализам и подржавајући приватне аранжмане у контролисању нафте (...) Инострана нафтна политика није била дефинисана само структуром нафтне индустрије, већ и *привилегованом позицијом послова* у САД. Моћ корпорација утицала је и на специфичне одлуке и значајно обликовала дефинисање циљева политике (...) алтернативне праксе за производњу и потрошњу нафте, која је била у нескладу са добро организованим политичким и економским интересима, дубоко усађена у идеолошка резоновања и структуру економског система у приватним рукама.” Чомски истиче да САД желе да обезбеде да њени витални тржишни и финансијски односи не буду угрожени или узурпирани локалним политичким превирањима.
- Када се ради о трећој компоненти безбедности, према Чомскоме, свакако није разлог интервенција на овим просторима и оне само повећавају ризик од сукоба, а никако не доприносе безбедности.¹²⁴

Збигњев Бжежински [Zbigniew Brzezinski] наглашава да америчка улога у безбедности на Блиском истоку „Америци доноси индиректну, али политички пресудну превагу над европским и азијским привредама које у огромној мери за-

---

124 Ноам Чомски, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996, стр. 329-331.

висе од извоза енергије из истог региона”.¹²⁵ Главни проблем који се намеће Сједињеним Америчким Државама јесте да земље Блиског Истока започну свој развој једним независним путем којим би се ослободиле доминације. Тиме би неометан приступ ресурсима био онемогућен. „У међувремену, у коментарима на Западу скоро релативно се узимало као здраво за готово да је циљ инвазије било остварење *председникове визије* у успостављању демократије у Ираку.”¹²⁶

Председник Ајзенхауер [Dwight David “Ike” Eisenhower] је бавећи се проблемом мржње против Сједињених Америчких Држава указивао да мржња арапских земаља не потиче од влада него од самог народа. Ајзанхауеров Савет за националну безбедност је као најважније разлоге овоме навео следеће: „Америка подржава корумпиране и тлачитељске режиме и супротставља се политичком и економском напретку зато што јој је у интересу да контролише нафтне изворе у региону.”¹²⁷ Мржња арапских земаља је умногоме изазвана подршком коју су Сједињене Америчке Државе пружале Израелу у израелско-палестинским сукобима, као и њиховом политиком у Ираку. „Један од начина да се смањи напетост између Израела и Палестине био би да та напетост бар престане да се подгрева, а ми (САД) управо то чинимо и то не само одбијајући да се прикључимо давно постигнутом међународном консензусу који позива на признавање права свих држава у региону да живе у миру и безбедности (...) већ и пружањем кључне економске и војне дипломатске и идеолошке подршке израелским неуморним настојањима да овакав исход учини неостваривим.”¹²⁸ Ово је добар начин да се смањи напетост не само у односима Израела и Палестине, већ и у другим деловима света.

Бавећи се проблемом тероризма, који представља још један у низу оправдања војних интервенција, Јехошафат Харкаби [Yehoshafat Harkabi], бивши шеф израелске војне обавештајне службе, је лепо увидео да решење тероризма (мислећи при том на израелско-палестински сукоб) лежи у томе да Па-

125 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 89-90.

126 Исто, стр. 90.

127 Исто, стр. 9.

128 Исто, стр. 11.

лестинцима треба понудити часно решење поштујући њихово право на самоопредељење, јер „када нестану баруштине, с њима ће нестати и комарци”.¹²⁹ Коментаришући Харкабијеву примедбу каже да је она сасвим на месту и да се њена поука може применити и много шире: „Много пре 11. септембра било је јасно да ће захваљујући модерној технологији, богати и моћни једног дана изгубити монополски положај који имају над средствима насиља и треба да очекују зло и на сопственој територији. Ако наставимо да стварамо нове баруштине, биће све више и више комараца са огромном моћи деструкције. С друге стране, ако средства којима располажемо усмеримо на исушивање мочвара, на сасецање корена *кампања мржње*, смањићемо претње с којима се суочавамо, а истовремено ћемо показати и да смо достојни идеала које прокламујемо и који нису недостижни ако се озбиљно порудимо да их досегнемо.”¹³⁰

3.5.3. Теорија „праведног рата” на делу у Авганистану

Теорија праведног рата заузима значајно место у оправдавању војних интервенција. Узмимо пример Авганистана. Мајкл Волцер [Michael Walzer] је, описујући инвазију на Авганистан рекао да она представља тријумф теорије о праведном рату, који стоји раме уз раме са „Косовом”. Према Чомском, аргументи који се користе да поткрепе ову теорију углавном се базирају на премисама „изгледа ми потпуно оправдано”, „ја верујем”, „ја сумњам”.¹³¹ Жан Беткен Елштајн [Jean Betke Elshtain], бавећи се питањем политичког морала, указује да се „готово сви слажу, али уз изузетак крајњих пацифиста, као и оних који сматрају да би требало допустити да нас некажњено убијају они који нас мрзе, да је бомбардовање Авганистана несумњиво праведан рат.”¹³² Волцер, говорећи о пацифизму каже да он има доста слабости јер је

---

129 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 12.

130 Исто, стр. 13.

131 Noam Chomsky, “A Just War? Hardly“, *Khaleej Times*, May 9, 2006.

132 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 246.

употреба силе понекад легитимна. Тачно је да употреба рата иако можда и може бити оправдана у неким случајевима, то сигурно није случај када се ради о случају Авганистана. Када је отпочело бомбардовање Авганистана октобра 2001. године председник Буш је упозоравао да ће се оно наставити све док Авганистан не преда људе које Сједињене Америчке Државе сумњиче за тероризам.¹³³ Кључна реч овде је „сумњиче”.

Поставља се питање какав је био став грађана на глобалном нивоу поводом овог проблема. Галуп је крајем септембра 2001. године спровео истраживање јавног мњења о томе како су се кретали ставови светског становништва у тренутку када је бомбардовање најављено. Главно питање на које су испитаници требали да дају одговор је било следеће: „Након што се сазна идентитет терориста, треба ли америчка влада војно да нападне земљу или земље у којима терористи имају своје базе, или би, пак, требало да тражи њихово изручење и доведе их пред суд?”¹³⁴ На основу добијених резултата може се закључити да је светска јавност у том тренутку била у великој мери на страни дипломатског начина решавања проблема у односу на војну акцију. Што се тиче Европе, подршка војном деловању се кретала у распону од 8% у Грчкој, па до 29% у Француској. Латинска Америка је показала најмању подршку америчким војним интервенцијама. Распон на овим просторима се кретао од 2% у Мексику, до 11% у Колумбији и Венецуели. Може се рећи да је једини изузетак на овим просторима била Панама где је 80% становништва било склоно мирољубивим средствима, док је 16% било за војне интервенције.¹³⁵

Ноам Чомски истиче да се подршка војној интервенцији у великој мери заснивала на једној кључној претпоставци, а то је да је утврђен идентитет одговорних за напад 11. септембра. На основу сведочења Роберта Мулера, директора FBI, може се видети да се чак и осам месеци након наређења председника Буша по питању бомбардовања ове земље и даље само нагађа о посредној повезаности Авганистана.¹³⁶

133 Noam Chomsky, “A Just War? Hardly“, *Khaleej Times*, May 9, 2006.

134 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 246-247.

135 Исто, стр. 247.

136 Исто, стр. 248.

Што се тиче ставова Авганистанаца по питању овога, подаци су оскудни али ипак постоје: „Крајем октобра 2001. године, након три недеља интензивног бомбардовања, 1.000 авганистанских вођа окупило се у Пешавару – неки су стигли из егзила, неки из самог Авганистана, но сви су били одлучни у томе да треба свргнути талибански режим. Био је то редак пример јединства међу племенским вођама, исламским ауторитетима, завађеним политичарима и некадашњим командантима герилских група, објавили су медији. Међу њима је било много неслагања али ипак су једногласно затражили од САД да прекину ваздушне нападе те се светским медијима обратили апелујући да се заустави бомбардовање недужног становништва. Затражили су примену другачијих средстава у свргавању омраженог талибанског режима, циља који се, сматрали су, може остварити без убијања и разарања.”¹³⁷

Најелементарније начело теорије праведног рата је свакако начело универзалности.¹³⁸ Наиме, уколико прихватимо идеју праведног рата онда би она требало да буде универзално применљива у свим деловима света. Али, тешко је замислити да би се иста начела могла примењивати на Авганистан, Египат, Либију, Велику Британију, Сједињене Америчке Државе, Француску, Немачку, Кину, Русију, Индију, Јапан... Довољно је погледати овај аргуменат и увидети да је идеја о праведном рату више него бесмислена.

Жан Бетке Елштајн је, бавећи се Авганистаном, формулисала четири критеријума за праведни рат:¹³⁹ сила је оправдана ако недужне штити од одређене опасности; рат мора бити отворено објављен или га на други начин мора одобрити легитимно тело; мора бити покренут са праведним намерама; мора бити последња могућност, након што су исцрпљене све остале могућности за исправљање неправде или одбрану вредности о којима је реч. Према Чомском „први услов у Авганистану се не може применити; други и трећи сасвим су бесмислени: агресорова отворена објава рата нимало не подржава тврдње о праведном рату, и најгори криминалци тврде да су имали праведне намере, а увек има и оних који ће их

---

137 Исто, стр. 248-249.

138 Исто, стр. 249-250.

139 Исто, стр. 251.

у томе подржати; четврти услов очигледно се не може применити на Авганистан.”¹⁴⁰

3.5.4. *Ирак на мети превентивног рата*

Интервенције у Ираку представљају једну од тема коју је у нашој анализи немогуће заобићи, јер Ирак представља место где је наметнута нова доктрина савременог рата – доктрина превентивног рата. Мета превентивног рата треба да поседује следеће карактеристике: треба да буде практична, без могућности да се брани; треба да буде довољно важна, да оправда уложени труд; треба да постоји начин на који ју је могуће приказати као извор највећег зла и као непосредну претњу нашем опстанку.¹⁴¹ *Национална стратегија безбедности Сједињених Америчких Држава* према Ноаму Чомском представља доктрину превентивног рата, тј. рата за сваки случај, која нема никаквог основа у међународном праву.¹⁴² То није доктрина која би требало да предухитри рат, што би и некако могло да се подведе под Повељу Уједињених нација. Ова стратегија представља доктрину којом су Сједињене Државе објавиле „да ће владати светом на силу, а ако се таквој доминацији нешто супротстави – без обзира на то да ли је то нешто негде у даљини, нешто што је исфабриковано, измишљено или било шта слично – Сједињене Америчке Државе ће имати право да униште тај изазов пре него што им постане претња”.¹⁴³ Оног тренутка када грађани поверују да им нека држава представља претњу мисија је завршена, бубњевци рата замењују било какву могућност мировног решења. Онда сваки напад на ту државу заиста изгледа као самоодбрана.

Напад на Ирак посебно привлачи пажњу и због тога јер је извршен у тренутку када је требало да започне хитно заседање Савета безбедности у вези са том кризом.¹⁴⁴ Сједињене

140 Исто, стр. 251.

141 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 24.

142 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 6.

143 Ноам Чомски, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 8.

144 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 46.

Америчке Државе су бомбардовале Ирак без икаквог обраћања Савету безбедности УН. Прави разлог оваквог чина лежи у постојању богатих извора нафте на овим просторима. Персијски залив представља велики извор енергије, а самим тим и моћи и материјалног богатства. Буш и Блер су показали непоштовање према међународном праву и институцијама и тиме што су на самиту одржаном на Азорским острвима поставили ултиматум Савету безбедности: „Потчините се нашим захтевима у следећа двадесет четири часа, или ћемо напасти Ирак и тамо успоставити режим по својој вољи, без ваше непотребне дозволе. А то ћемо учинити – овај пресудан моменат – без обзира на то хоће ли Садам Хусеин и његова породица напустити земљу. Наш напад је легитиман, објавио је Буш, јер Сједињене Америчке Државе имају суверено право да користе силу када треба да гарантују властиту сигурност, којој Ирак прети са Садамом или без њега. Уједињене нације су ирелевантне јер нису испуниле своје дужности – нису слушале налоге из Вашингтона. Сједињене Америчке Државе спровешће праведне захтеве света, чак иако се већина томе противи.”¹⁴⁵ Дакле, или ће државе сустићи Сједињене Америчке Државе на путу коришћења силе и придружити им се, или ће све оне које им се нађу на путу снаћи страшне последице. Чомски истиче да Сједињене Државе „јесу поднеле Резолуцију 1441, али су при том јасно ставиле до знања да им уопште није стало до тога да ли ће она бити прихваћена и да ли ће она бити испоштована од стране Ирака. Буш је питање резолуције прогласио беспредметним: САД ће поставити свој режим чак иако се Садам потпуно разоружа, чак иако се макну он и његове присталице, што је јасно наглашено на Азорским острвима.”¹⁴⁶ Сједињене Државе су следећи Стратегију националне безбедности која им је давала право да употреби силу, „ако је потребно и једнострано против свакога кога прогласи непријатељем”¹⁴⁷, објавиле рат Ираку без сагласности Уједињених нација. Буш је на конференцији за штампу 6. марта поставивши питање о томе да ли је ирачки режим разоружан као што то захтева резолуција Уједињених

145 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 44.

146 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 44-45.

147 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокњига, Београд, 2009, стр. 45.

нација бр. 1441 одмах разјаснио да „одговор на ово питање уопште није битан, јер када је реч о нашој безбедности, не треба нам ничија дозвола”.¹⁴⁸ На основу овога се може видети да када су интереси Сједињених Држава у питању међународне институције нису много битне. Председник Буш јесте покушао да расподелу трошкова рата у Ираку са Уједињеним нацијама, али при том је Вашингтон тај који мора да управља Ираком. „Мало је оних који верују да Сједињене Америчке Државе тамо покушавају да уведу такву власт којој ће бити дозвољено да влада независно.”¹⁴⁹

За рат у Ираку Ричард Фолк [Richard Falk] каже да представља „злочин против мира упоредив са злочинима за које су оптужене, осуђене и кажњене нацистичке вође у Нирнбергу”.¹⁵⁰ Сједињене Америчке Државе и Велика Британија су кренуле у ратни поход против Ирака под изговором борбе против оружја за масовно уништење које се наводно производило на овим просторима. Тај изговор је касније замењен оправдањима зарад спровођења демократије на територији Блиског истока. Даглас Јел [Douglas Jehl] и Дејвид Сингер [David Singer] су септембра 2004. године у *Њујорк тајмсу* извештавали о једном предвиђању Националног савета за поверљиве информације које је говорило о томе да ће „инвазија на Ирак под руководством САД повећати подршку политизованом исламу и резултирати дубоком поделом ирачког друштва склоног жестокиим интерним сукобима.”¹⁵¹

Како војне снаге у Ираку нису успеле да пронађу оружје за масовно уништење, које је иначе било оправдање за напад, влада САД је морала да промени стратегију. Она више није говорила како је „апсолутно уверена” у то да Ирак располаже оваквим оружјем, већ је почела тврдити да је америчке оптужбе „оправдало откривање опреме која би се могла користити за производњу таквог оружја”.¹⁵² Оваква промена у спољној политици забрињава јер довољно је да неко сугерише да нека држава има потенцијал и намеру за развој оружја да би

148 Исто, стр. 46.

149 Исто, стр. 47.

150 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 19.

151 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 135.

152 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 20.

се нашла на мети напада. Непоседовање таквог оружја није никакав гарант тога да нећете бити нападнути из тог истог разлога.

Наравно нема свака држава могућност да наметне норму. „Ако Индија изврши инвазију на Пакистан да би зауставила стравичне злочине, то није норма. Али, ако Сједињене Америчке Државе бомбардују Србију са проблематичним оправдањем, то је норма. Ето, то значи поседовати моћ.”¹⁵³

На основу анкете спроведене од стране тзв. мреже знања ПИПЕ децембра 2003. године може се видети да становништво САД не пружа пуно подршке владиним напорима да задржи снажно и стално војно и дипломатско присуство у Ираку.¹⁵⁴

Погледајмо како сами Ирачани виде инвазију Сједињених Америчких Држава на Ирак. Анкета коју је спровео Галуп октобра 2003. године је показала да само 1% анкетираних сматра да је главни циљ ове инвазије увођење демократије, 5% анкетираних сматра да ова инвазија има за циљ помоћ Ирачанима, а највећи део сматра да је она спроведена зарад задобијања контроле над ирачким ресурсима и преуређења Блиског истока по узору на америчке интересе.¹⁵⁵

Избори одржани 2005. године у Ираку представљају на неки начин победу ненасилног отпора коме су на крају морале да се повинују и Сједињене Америчке Државе и Велика Британија. Иако су оне инсистирале да се ова ствар што је могуће више одужи на крају су морале да попусте. „То је био прави тријумф, не оних који бацају бомбе, него тријумф народа који пружају отпор путем ненасилних средстава, заједнички успех нерелигиозних људи и исламиста.”¹⁵⁶

О томе колико су поштована људска права говори и једна веома интересантна студија изашла у септембру 2012. године под називом *Metal Contamination and the Epidemic of Congenital Birth Defects in Iraqi Cities* (Метална контамина-

153 Ноам Чомски, Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 8.

154 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 77.

155 Исто, стр. 79-80.

156 Исто, стр. 118.

ција и епидемија конгениталних аномалија рађања у ирачким градовима) од стране *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology*.¹⁵⁷ Ова студија разматра везу између војних интервенција у Ираку и повећаног броја побачаја и рођених беба са неким озбиљнијим деформацијама, закључујући на крају да је муниција која је коришћена том приликом одговорна за високу стопу побачаја, токсичног нивоа олова и живе, као и броја рођења деце са озбиљним деформацијама.

3.5.5. Јужна Америка на удару неолиберализма

Латинска Америка у погледу ресурса представља једно веома интересантно подручје за Сједињене Америчке Државе. Венецуела, на пример, покрива 15% америчког увоза нафте. То је уједно и главни разлог због кога оне на све могуће начине желе да одрже доминацију на овим просторима, мада им то баш и не полази за руком. „Латинска Америка као целина повећава обим трговине и развија друге односе са Европском унијом и Кином, уз извесна посртања, али и уз вероватноћу даљег ширења, посебно у случају извозника сировина као што су Бразил и Чиле. Венецуела је са Кином успоставила вероватно најближе односе у поређењу са било којом другом латиноамеричком земљом и планира да овој земљи продаје све веће количине нафте у оквиру настојања да смањи зависност од непријатељски расположених америчких власти.”¹⁵⁸ Разлог због кога смо овде у фокус наше анализе ставили управо земље Латинске Америке је тај што се управо на њиховом примеру лепо може видети неуспешност неолиберализма, али и због тога што су управо оне, како то Ноам Чомски лепо каже, коначно узеле судбину у своје руке, и кренуле самосталним развојним путем уз одупирање САД.¹⁵⁹

157 M. Al-Sabbak, S. Sadik Ali, O. Savabi G. Savabi • S. Dastgiri, M. Savabieasfahani, „Metal Contamination and the Epidemic of Congenital Birth Defects in Iraqi Cities”, *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology*, 89, 2012.

158 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беоковића, Београд, 2009, стр. 156.

159 Ноам Чомски, „Србија треба да учи од Латинске Америке и да се окрене својој историји” (разговор са Биљаном Ђорђевић), *Печат*, 28. јануар, 2011, стр. 44.

Погледајмо најпре ситуацију у Бразилу. *Вашигтон пост* је 1929. године изнео гомилу еуфоричних питања по питању Бразила.¹⁶⁰ Ова предвиђања су се тицала огромног потенцијала које Бразил поседује. Велика пространства, ретка насељеност и обиље природних богатстава су Бразилу давала обиље могућности за развој. Чомски истиче да је Бразил у другој половини XIX века имао бржи пораст националног дохотка од Сједињених Америчких Држава. Један од најважнијих производа Бразила је свакако кафа која је представљала главни извозни артикал. Главна слабост бразилског економског развоја може се видети у чињеници да се он у великој мери ослањао на увоз, занемарујући при том огромне потенцијале домаће производње. То је довело до тога да *Њујорк хералд трибјун* Бразил назове „колосом са југа” и да *Вол Стрит Џурнал* 1924. године пише о овој територији као изузетно вредној за експлоатацију.¹⁶¹ И заиста велике западне силе су биле привучене оваквим могућностима зарад остварења профита експлоатацијом ових простора. У периоду од 1913. до 1930. године инвестиције Сједињених Америчких Држава у Бразилу су се удесетостручиле, док су се улагања у латиноамеричка предузећа 1920. године удвостручила на 3,5 милијарди долара а улагања у обвезнице и осигурања су се учетворостручила на преко 1,7 милијарди долара.¹⁶² Најинтересантнија подручја у Латинској Америци су свакако била Боливија, Чилеу, Венецуела, Куба... Дин Ачесон [Dean Acheson] је желећи да оправда америчко деловање усмерено против Кубе је рекао да је „циљ велике империјалне стратегије спречавање свих облика изазова и претњи моћи, положају, угледу и утицају Сједињених Држава”¹⁶³, при чему је поручио члановима Друштва за међународно право да „реаговање Сједињених Држава на изазов њиховој моћи, положају, угледу и утицају не производи правне последице”¹⁶⁴. Чомски указује да се на ову доктрину касније позвала Реганова влада када је одбацила јурисдикцију Светског суда поводом напада

160 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 189.

161 Исто, стр. 189.

162 Исто, стр. 189.

163 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 20.

164 Исто, стр. 21.

на Никарагву када се оглушила о одлуку суда да прекине злочине и уложила два вета на резолуције Савета безбедности које су потврдиле одлуке тог суда.¹⁶⁵

Он што је интересантно је да су ови простори служили и као пример „економског чуда” неолибералног концепта развоја. Ноам Чомски указује да се израз „економског чуда” односи на комплекс лепих макроекономских статистика које доносе профит великим страним инвеститорима и локалној елити, док остатак становништва живи у беди. Уколико ово „чудо” не доведе до очекиваних резултата дешава се следеће: „Док је „економско чудо” весело напредовало, успеси Бразила су били поздрављени као пример чудесности капиталистичког слободног тржишта, срећног резултата америчког вођства и љубазног помагања. Сада, када је доживео колапс, Бразил показује да је *пропустио* да следи савете САД и здраве принципе економског либерализма. Његова несрећа се приписује социјалистичкој девијацији државе од економске ортодоксије. Према томе, и то је још један доказ супериорности капитализма и слободног тржишта.”¹⁶⁶

Иако велики број интелектуалаца хвали ове интервенције Сједињених Америчких Држава на просторима Бразила, међу којима и Џералд Хејнс [Gerald Haines]¹⁶⁷, као праву америчку причу о успеху која је донела импресиван развој економије засноване на капитализму стварност је сасвим другачија. Подаци студије Светске банке из 1975. године, када се сматра да су ова „економска чуда” била на врхунцу, не говоре у прилог овоме: 68% становништва Бразила дневно уноси испод минимума калоричне вредности хране неопходне за нормалну физичку активност, док 58% деце пати од неухрањености.¹⁶⁸

Дакле, када је почетком осамдесетих бразилска економија почела да срља у пропаст Бразил је једноставно уклоњен са списка земаља које бележе неолиберални успех. Када

165 Исто, стр. 21.

166 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 226.

167 Видети: Gerald Haines, *Americanization of Brazil: A Study of U.S. Cold War Diplomacy in the Third World, 1945-1954*, Scholarly Resources Inc, 1989.

168 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 202.

је 1980. године Фернардо Колор де Меља [Fernando Affonso Collor de Mello] победио на изборима, који је узгред и био представник локалних елита, очекивало се да ће Бразил кренути у једну нову причу о неолибералном успеху. Подаци, међутим говоре супротно. Економија је спала са 3,3 % пораста у 1989. години на -4,6% у 1990. години, доходак по глави становника пао је за 6% између 1990. године и 1992. године уз континуирани пад производње, смањење трошкова за здравствену заштиту за 33%, даљи пад образовања и пораст пореза на недељне плате за 60%.¹⁶⁹ О томе говори и Томас Скидмор [Thomas Skidmore] који пише да неолибералне реформе нису баш успеле у изградњи бразилског капитализма.¹⁷⁰

Венецуела, такође, представља добар пример на коме се може показати на који начин функционише спољна политика Сједињених Америчких Држава усмерена на земље Латинске Америке. Венецуела свакако представља једну од најпривлачнијих земаља страним инвеститорима због огромних богатстава у које спадају највеће резерве нафте после Блиског истока. Након победе Чавеса [Hugo Chávez] на изборима 1998. године политика Венецуеле је кренула курсом који се одупире доминацији САД. „Вашингтон је 2002. године прихватио визију демократије председника Буша изразивши то подршком војном удару који је накратко оборио Чавесову власт.”¹⁷¹ Ово је, међутим, било кратког даха, јер су Сједињене Америчке Државе биле приморане да се повуку под утицајем масовног протеста, како у самој Венецуели, тако и широм Латинске Америке. Такође, може се приметити све чвршћа веза између Венецуеле и Кубе. Венецуела је Куби омогућила снабдевањем јефтиним нафтом, док је, са друге стране, Куба обезбедила програме описмењавања и здравствене заштите. Долазак Чавеса је у великој мери променио стање у Венецуели. Хјуи О’Шонеси [Hugh O’Shaughnessy], дописник *Ајриш тајмса*, је дао следећу оцену ситуације у Венецуели: „У Венецуели, привреда заснована на нафти деценијама је служила за остваривање једне пребогате елите у земљи у којој, на пример, четвртина деце испод петнаест година гладује, док 60%

169 Исто, стр. 227.

170 Видети: Thomas Skidmore, *The Politics of Military Rule in Brazil*, Oxford, 1988.

171 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 156-157.

становника изнад 59 година нема никаквих прихода. Мање од петине становника је социјално осигурано. Тек сада, под председником Чавесом, медицина постаје доступна сиромашној већини у овом богатом, али дубоко подељеном друштву које практично не функционише. Откад је Чавес дошао на власт на демократским изборима и почео да трансформише секторе здравствене и социјалне помоћи који за сиромашне раније као да нису постојали, осећа се напредак, спор али ипак видљив...¹⁷²

С. Рејб [Stephen Rabe] о односу Сједињених Америчких Држава и Венецуеле каже да су „после Другог светског рата САД активно подржавале неморални и подмитљиви режим Хуана Висента Гомеза [Juan Vicente Gómez] који је широм отворио врата своје земље за страну експлоатацију”.¹⁷³ Након Другог светског рата Сједињене Америчке Државе спровode у Венецуели стандардну политику тоталне војне контроле, а у циљу експанзије свог политичког и војног утицаја. Алан Стјуарт [Allan Stewart], Кенедијев амбасадор, објашњава да су антикомунистичке и проамеричке оружане снаге кључни инструменат одржања интереса и безбедности САД. Венецуеланско „економско чудо” се углавном оправдава повећањем прилива страних инвестиција, смањењем инфлације и најбржом стопом економског развоја, са 9,2% 1991. године. Међутим, ово „економско чудо” има и велики број пропуста које треба навести. Неки од њих су пад минималног дохотка у Каракасу за 44% у односу на 1987. годину, пад нивоа ухрањености, велика концентрација богатства (...), а Чак је и сама Венецуеланска влада признала да само 57% Венецуеланаца може да приушти више од једног obroка дневно.¹⁷⁴

Оно што је овде интересантно напоменути јесте да је Венецуела, у поређењу са другим латиноамеричким земљама, а као водећи извозник нафте, успоставила најбоље односе са Кином. Она се поред овога придружила и Меркосуру (Mercosur), јужноамеричкој царинској унији. Венецуела је, такође, поред тога што снабдева нафтом Аргентину „откупила скоро трећину њеног спољног дуга из 2005. године што

172 Исто, стр. 157.

173 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 330

174 Исто, стр. 332.

је део настојања широм региона да се земље ослободе контроле Међународног монетарног фонда после две деценије погубног уважавања правила која су им наметале међународне финансијске институције под америчком доминацијом,¹⁷⁵. Затим, победа Ево Моралеса [Juan Evo Morales Аума] на изборима децембра 2005. године у Боливији је резултирала потписивањем низа енергетских споразума са Венецуелом.

Затим, Чиле представља још један од примера на којима се може показати друга страна „америчког успеха” у примени неолибералне стратегије развоја на просторима Латинске Америке. Дејвид Феликс [David Felix] пише да се Пиночеово „економско чудо” веома брзо претворило у „Чилеанску катастрофу”.¹⁷⁶ Подаци су неприкосновени поводом овог питања: до 1980. године GDP Чилеа по глави становника није достигао ниво из 1972. године (Аљенде), а инвестиције су још увек биле испод нивоа са краја 1960-их док је незапослених било више; здравствена заштита по глави становника је између 1973. године и 1985. године више него преполовљена, стварајући експлозиван пропаст броја оболелих од болести као што су тифус и вирусни хепатитис, које нападају сиромашне крајеве; од 1973. године потрошња је за 20% најсиромашнијих грађана Сантјага пала за 30% а за 20% најбогатијих порасла је за 15%...¹⁷⁷

Овде треба поменути и Гватемалу, над чијим су просторима Сједињене Америчке Државе још од 1954. године успоставиле контролу. Према извештају који је дао УНИЦЕФ Гватемала поседује огроман број неухрањене деце, док Министарство здравља показује да 40% студената пати од хроничне неухрањености.¹⁷⁸ Овде се ова црна статистика не завршава: 87% становништва живи испод границе сиромаштва (1980-их је било преко 70%), а 72% не могу да приуште ни минималну дијету (1980-их је било 52%), 6 милиона нема право на здравствену заштиту, 3,6 милиона немају воде за пиће, а концентрација земљопоседништва наставља да расте

175 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009, стр. 171.

176 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 231.

177 Исто, стр. 232.

178 Исто, стр. 211.

(нпр. 2% становништва контролише 70% обрадивих површина), куповна моћ је 1989. пала на 22% од нивоа из 1972. и наставља даље да пада док су неолибералне мере из 1980-их добијале на интензитету.¹⁷⁹ Према извештајима које је дао УНИЦЕФ више од 69 милиона деце у Латинској Америци преживљава од мануелног рада, провала, трговине дрогом и проституције.¹⁸⁰

Ларс Шулц [Lars Schoultz], бавећи се проблемом људских права на просторима Латинске Америке, показује да је „највећи део америчке помоћи ишао оним латиноамеричким владама, које своје грађане подвргавају мучењу”.¹⁸¹ Он истиче да политика САД према Латинској Америци у великој мери зависи од начина на који се нестабилност поједностављује од стране америчких политичара што доводи до тога да се она руководи низом веровања о узроцима нестабилности и њиховим последицама за безбедност САД. То је уједно и разлог због чега је неопходно критички преиспитати значај Латинске Америке за безбедност САД да би смо у потпуности разумели њихову политику усмерену на ове просторе.

Ноам Чомски критикује Кенедијев [John F. Kennedy] *Савез за напредак* [Alliance for Progress], који је углавном био усмерен ка потребама америчких инвеститора. Он је „учврстио и проширио постојеће односе који Латинамериканцима налажу да производе за извоз, а да смање производњу основних култура као што су кукуруз и пасуљ, које се узгајају за домаће тржиште”¹⁸², што је проузроковало то да је након ове интервенције „производња говеђег меса порасла, а потрошња опала”¹⁸³. „Овакви агро-извозни модели развоја обично произведу *економска чуда* у којима бруто друштвени производ расте, док велики део становништва умире од глади.”¹⁸⁴

Када се ради о грађанима Латинске Америке код њих се може приметити тенденција опадања вере у постојеће демо-

179 Исто, стр. 211.

180 Исто, стр. 215.

181 Lars Schoultz, *National Security and United States Policy Toward Latin America*, Princeton University Press, 1987.

182 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 34.

183 Исто, стр. 34.

184 Исто, стр. 34.

кратске институције и све већа тенденција да постану активни и утицајни: „Овај развој је делом резултат феномена који су неколико година посматрали стручњаци и анкетне организације у Латинској Америци: како су изабране владе постајале формално све више демократске, грађани су изражавали све већи губитак илузија о начину на који демократија функционише и *недостатак вере* у демократске институције. Тражили су да створе демократске системе базиране радије на учешћу јавности него елите и стране доминације.”¹⁸⁵

Атилио Борон [Atilio Alberto Borón], аргентински политиколог, је дао објашњење за ово опадање вере у демократске институције, којим је приметно „да се нови талас демократизације у Латинској Америци подудара са споља приписаним економским *реформама* које поткопавају ефикасну демократију: неолиберални *вашиingtonски консензус*, чији буквално сваки елемент поткопава демократију, и који је, такође, водио до економске катастрофе у Латинској Америци, као и у другим регионима који су ригорозно следили правила”¹⁸⁶. Капитализам какав је био форсиран у земљама Латинске Америке директно онемогућава остваривање демократије. „Неолиберална дилема није дилема између државе и тржишта, већ између демократије и тржишта. Представници неолиберализма при том не оклевају да жртвују демократију зарад тржишта.”¹⁸⁷

Ноам Чомски указује на то да је заједнички непријатељ концепата демократије и развоја, који су блиско повезани у много различитих видова, проблем губитка суверенитета. „У свету националних држава, по дефиницији је истинито да опадање суверености следи опадање демократије, као и опадање способности да се створи социјална и економска политика.”¹⁸⁸ Губитак суверености у великој мери онемогућава развој и успостављање демократије. Један од главних

---

185 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 193.

186 Исто, стр. 194.

187 Atilio Alberto Borón, *Estado, capitalismo y democracia en América Latina*, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales, Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina, 2003, стр. 15.

188 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 194.

механизама економске контроле на подручју Јужне Америке јесте свакако Међународни монетарни фонд. Чомски каже да се Аргентина, која је била „експериментално сироче за ММФ”¹⁸⁹, некако опоравила кршењем правила, делимично и уз помоћ Венецуеле. И Боливија је кренула путем ослобођења од утицаја ММФ, такође, уз велику помоћ Венецуеле. Бразил, Аргентина и Венецуела постају респектабилне економске силе које у последњих неколико година јачају своју сарадњу са Кином, Русијом и неким земљама Блиског Истока. У том смислу Тиберио Грацијани [Tiberio Graziani] сматра да ће ове земље заједно са Русијом, Индијом и Кином лакше превазићи кризу од САД и Европе.¹⁹⁰ Алан Сорал [Alain Soral] стога справом закључује да Латинска Америка полако почиње да се буни против Монроове доктрине али и да данас располаже средствима за ту побуну.¹⁹¹ „На иницијативу председника Венецуеле одржан је Други самит Заједнице држава Латинске Америке и држава Карипског мора (CELAC), почетком децембра 2011. године, са разликом што је на првом било 32, а на другом 33 државе. И овај пут инсистирано је да у Заједници нема места за САД и Канаду, јер су криви за вишевековни неподношљив положај јужних Американаца.”¹⁹² САД данас нису најмоћнији играч на међународној светској сцени и тога оне морају бити свесне. Русија, која је дуги низ година моћна сила у глобалном поретку, затим Бразил, који је изборио место регионалног лидера својим растом и развојем, па и Јужна Африка, као економски лидер афричког континента, иако још увек суочена са високом стопом сиромаштва и незапослености, заједно са Индијом и Кином чине групацију БРИКС земаља у успону.¹⁹³

189 Исто, стр. 199.

190 Тиберио Грацијани, „Економска криза Западног система”, *Геополитика*, бр. 32, 23. 06. 2009.

191 Алан Сорал, „Савез деснице вредности и левице рада” (разговор водили: Милош Јовановић о Слободан Ерић), *Геополитика*, бр. 29, 15. децембар 2008.

192 Зоран Милошевић, „Јужноамеричка алтернатива”, *Печат*, 8. децембар 2011.

193 О томе видети: Саша Францести, „13. Новембар – Америка добија конкуренцију”, *Печат*, 13. новембар 2011.

3.5.6. Лекција Никарагви

Никарагва представља један од многобројних примера како се медији могу употребити, или боље речено злоупотребити. У периоду од десет година пре збацивања с власти никарагванског диктатора Сомозе [Anastasio Somoza Debayle], америчка телевизија је, посматрајући све канале, посветила укупно један сат Никарагви, а то време је било посвећено у потпуности земљотресу у Манагви који се десио 1972. године.¹⁹⁴ Што се тиче *Њујорк Тајмса* ситуација није ништа другачија. Од 1960. па све до 1978. године у овом „престижном” листу изашло је свега три чланака.¹⁹⁵

Неко би рекао, посматрајући овакву ситуацију, да се на овим просторима није одиграло ништа вредно пажње медија. Међутим, Чомски указује да је то далеко од истине, и да је на овим просторима било пуно дешавања, само што су она за време неприкосновене Сомозине диктатуре била апсолутно безначајна за Сједињене Америчке Државе: „Када су крајем седамдесетих година Сандинисти уздрмали Сомозину власт, САД су прво желеле да успоставе такозвани *Сомоизам без Сомозе* – другим речима, задржати цео корумпирани систем, а на врх ставити неког другог. Кад то није упалило, председник Картер је покушао да као истурено одељење америчке власти очува Сомозину народну гарду.”¹⁹⁶

За Сомозину гарду Чомски нема пуно речи хвале. Ова гарда је починила велики број злочина у свом „крсташком рату” против Сандиниста, при чему је десетине хиљада људи убијено приликом бомбардовања стамбених квартова у Малаги.¹⁹⁷ Интересантно је видети како је тадашњи амерички амбасадор у Никарагви прокоментарисао овај чин. Наиме, он је том приликом послао телеграм Белој кући наводећи „да би било погрешно саветовати гарду да откаже бомбардовање, јер би то било у супротности с нашим политиком која у власти жели гарду, а не Сандинисте”.¹⁹⁸

---

194 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 43.

195 Исто, стр. 43.

196 Исто, 1999, стр. 43.

197 Исто, 1999, стр. 44.

198 Исто, 1999, стр. 44.

Војна помоћ која је слата у ове крајеве је била велика. Али, и поред тога Чомски указује да Сједињене Америчке Државе нису успеле да створе значајнију војну силу на овим просторима. Међутим, поставља се питање откуд оволико интересовање САД за Никарагву. Одговор можда лежи у извештају Међународне организације за развој Оксфам: „(...) Из искуства које има са радом у 76 земаља у развоју, Оксфам наводи да је Никарагва била изузетна по снази преданости њене владе (...) да побољша услове живота свом становништву као и да подстрекне народ на активно учешће у процесу развоја. Од четири средњеамеричке земље у којима је Оксфам значајније присутан (Салвадор, Гватемала, Хондурас и Никарагва), само се у Никарагви озбиљно радило на решавању несразмерности у власништву земље, као и на давању здравствених, образовних и агрикултурних услуга сиромашним сељачким породицама.”¹⁹⁹

У теорији се чини оправданим говорити о проширењу међународног права које омогућава „хуманитарну интервенцију” или о праву да просвећене државе користе силу „тамо где оне то сматрају праведним”, али у пракси тзв. „просвећене државе” делују по своме нахођењу при чему у стварности постоје две могућности: „нека врста оквира светског поретка, можда Повеља Уједињених нација, Међународни суд правде и друге постојеће институције, или можда нешто боље уколико се може изумети и широко прихватити; да моћни раде онако како желе очекујући да приме похвале које су прерогативи моћи.”²⁰⁰ У том смислу и Луј Хенкин [Lois Henkin] указује да „хуманитарна интервенција” може да се искористи као изговор употребе силе и да ако се настави са њеном употребом веома лако може да се деси да нестану сви механизми који ограничавају било коју државу да је употреби против било које друге државе.²⁰¹ Он указује на потребу да људска права морају бити доказана мирољубивим средствима, а не агресијом, и да рат и сила морају бити стављени ван закона.

199 Исто, стр. 44-45.

200 Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 179.

201 Исто, стр. 182.

Чомски наводи да су Сједињене Америчке Државе, желећи да одрже свој утицај, кренуле у троструки напад на Никарагву:

- Прво су извршиле велики притисак на Светску банку, као и на Интерамеричку банку за развој, а да би их приморале да прекину све пројекте помоћи, који су били усмерени на ово подручје.
- Друго, започеле су тзв. „контрашки рат”, заједно у комбинацији са „економским ратом”, а све у циљу уклањања онога што је Оксфам називао „опасност од лепог примера”. Тадашња новинарка *Бостон Глоуба*, Џулија Престон, је у прилог овоме писала да „су службеници Администрације изразили незадовољство видевши да контраши исцрпљују Сандинисте присиљавајући их да своја скромна средства усредсреде на рат уместо на социјалне програме”.
- Треће, Сједињене Америчке Државе су се користиле „дипломатским подвалама”.²⁰²

Када је Међународни суд осудио напад на Никарагву као „незакониту употребу силе” Абрахам Софаер [Abraham Sofaer], правни саветник Стејт департмента, је изјавио да се не може више рачунати да чланице Уједињених нација деле мишљење Сједињених Држава, којима се већина често супротставља у расправама о важним међународним питањима и да зато „морамо да резервишемо за себе моћ да одлучимо како ћемо деловати и која питања улазе у суштинску јурисдикцију интерних питања Сједињених Држава”.²⁰³ То је права природа лекције која је одржана Никарагви, а које се морају плашити и остале државе. Норма је успостављена.

3.5.7. „Милосрдни анђео” над СРЈ

Имајући све ово горе наведено потребно је посветити пажњу и интервенцијама које су извршене у СРЈ под окриљем борбе за заштиту људских права и демократије. НАТО

---

202 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 46-47.

203 Ноам Чомски, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000, стр. 179.

снаге су 24. марта 1999, на челу са САД, отпочеле напад на Савезну Републику Југославију. Клинтон [William Jefferson Bill Clinton] је овај напад оправдавао потребом да се заустави етничко чишћење и донесе стабилност Источној Европи: „Не можемо да одговоримо на такве трагедије свуда, али када етнички конфликт прерасте у етничко чишћење, што можемо да разликујемо, онда морамо да покушамо, што и јесте јасан случај са Косовом.”²⁰⁴

Ове интервенције су окончане након 78 дана 10. јуна 1999. склапањем војно-техничког споразума и повлачењем југословенске војно-безбедносне снаге са простора Косова и Метохије. Уколико мало боље погледамо оно што се дешавало можемо видети да су се ствари одвијале мало другачијим током од званично усвојене доктрине. Случај бомбардовања Србије Мајкл Паренти [Michael Parenti] јасно назива правим примером приватизације бомбардовања које је идеолошки вођено са циљем да се свет учини безбедним за капитализам слободног тржишта.²⁰⁵ „Милосрдни анђеос” је иза себе оставио велики број мртвих, рањених, избеглих, уништену инфраструктуру, школе, цркве, медијске куће, а при чему су употребљавана недозвољена средства (касетне бомбе, осиромашени уранијум...). Приликом бомбардовања Србије процењује се да је изручено 10-15 тона осиромашеног уранијума, који итекако има утицаја на живот и здравље становништва и данас.²⁰⁶ Ова дешавања су на крају, после бомбардовања, донели базу „Боундстил”, што је крунски доказ наопаког америчког концепта уједињавања Европе.²⁰⁷

Међутим, крај интервенција није уједно значио и крај интереса великих сила за ове просторе. Србија се на почетку 21. века нашла суочена са многобројним изазовима који се намећу на путу њеног развоја, а који се одвијао под идејом „безалтернативних европских интеграција”. Поимање европ-

204 Исто, стр. 9.

205 Michael Parenti, *The Face of Imperialism*, Paradigm Publishers, 2011.

206 Слободан Петковић, *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник и Друштва Србије за борбу против рака, 2012.

207 Зоран Петровић Пироћанац, „Евро-интеграције и нова безбедносна архитектура архитектура Југоистока Европе Боундстил – нови Рамштајн и утеривач у Евро-интеграције”, Национални интерес, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.

ских интеграција као безалтернативног пројекта доводи Србију у положај да мора да се повинује бескрајној листи захтева које мора да испуни. И поред многобројних захтева које је већ испунила свакодневно се намећу нови. Проблем Косова и Метохије свакако данас представља горуће питање. Притисци на Србију када се ради о статусу Косова и Метохије су и даље присутни и представљају кључно питање које према званичницима ЕУ Србија мора да реши на свом путу европских интеграција. Пресудни квалитет Косова и Метохије јесте положај унутар централне територије Балкана, чији су геополитички атрибути пресудно важни за свакога ко има амбиције да овај део Европе стави под своју контролу.²⁰⁸ Иако се свуда може чути да се интеграција Србије у ЕУ неће условити признавањем независности „Косова”, и то од истих оних држава које су учествовале у интервенцијама и међу првима признале независност, у пракси ствари стоје мало другачије. Андреас Шокенхоф [*Andreas Schockenhoff*], шеф посланичке групе ЦДУ у немачком Бундестагу, је услов о томе да Србија мора да потпише споразум о добросуседским односима са „Косовом” пре почетка преговора са ЕУ по први пут обелоданио 13. септембра 2012.²⁰⁹

Треба, такође, обратити пажњу и на годишњи извештај о напретку земаља ка чланству у ЕУ Европске комисије где се по први пут помиње територијални интегритет Косова у делу посвећеном Стратегији проширења и главним изазовима (*Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013*).²¹⁰ О томе шта још Србија мора да испуни на свом путу ка европским интеграцијама сведочи и изјава Рупрехта Поленца [*Ruprecht Polenz*], шефа Спољнополитичког одбора Немачког парламента, који сматра да Европска унија мора најпре решити питање опстанка еврозоне да би могла примати нове чланице

---

208 Миломир Степић, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 66.

209 П. Васиљевић, „Берлин: Србија да потпише споразум са Косовом”, *Новости*, 13. септембар 2012, доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovn/aktuelno.289.html:396859-Berlin-Srbija-da-potpise-sporazum-sa-Kosovom>

210 *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013*, European Commission, 10.10.2012, доступно на: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf

и оценио да „Србија, ако на крају не прихвати независност Косова, неће моћи да постане чланица ЕУ”.²¹¹ О начину на који Немачка успоставља доминацију Европом користећи економску кризу на најбољи могући начин говори Сајмон Хефер [Simon Heffer] у тексту који је објавио *Дејли мејл*. Он наводи да се баук кризе све више шири на Север закључујући да „тамо где није успео Хитлер да војним средствима покори Европу, модерни Немци успевају кроз трговину и финансијску дисциплину. Добро дошли у Четврти рајх!”²¹²

Имајући ово у виду Србија на свом путу међународних интеграција мора бити свесна да европске интеграције, ма колико биле значајне, нису безалтернативне и да она мора бити отворена и за алтернативни пут развоја. Да би била примљена у ексклузивни клуб земаља Европске уније она мора стално изнова испуњавати нове услове. При том се заборавља да је контрола која се врши над земљама које желе да постану чланице ЕУ вештачка и неконзистентна. Двоструки аршини су нарочито видљиви приликом ЕУ интеграција на простору Југоисточне Европе, као што су нпр. скоро безусловни улазак Румуније и Бугарске. Подсетимо се само случаја Бугарске која је на свом путу интеграција усвојила вештачки огроман број закона при чему су неки од њих били усвојени на енглеском језику.

Тежити ЕУ не значи уједно и бољитак за друштвено-економски развој. Једна од свакако водећих економија ЕУ се налази пред опасношћу од економске рецесије у 2013. године. Наиме, Бундесбанка прогнозира да ће економски раст Немачке бити негде око 0,4%. Наравно очекује се да ће се тај раст одмах следеће године вратити на 1,9%. То само показује слабост неолибералних темеља ЕУ. Најновија криза на Кипру само додатно сведочи о овоме. Ова банкарска криза може да изазове домино ефекат на остале земље. Према подацима Евростата јавни дуг у еврозони је на крају другог квар-

211 „Поленц: Србија на крају мора да призна Косово”, *Политика*, 16. 03. 2013, доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Polenc-Srbija-na-kraju-mora-priznati-Kosovo.sr.html>

212 Simon Heffer, „Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe”, *Daily Mail*, 17th August 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2026840/European-debt-summit-Germany-using-financial-crisis-conquer-Europe.html>

тала 2012. године износио 90% БДП.²¹³ Земље које показују највећу стопу јавног дуга у односу на БДП су свакако Грчка (152,6%), Италија (120,3%) и Ирска (117,7%).

Србија неспособна да препозна Европу у себи, јалово жуди за Европом изван себе.²¹⁴ Она мора, при том, што више да се угледа на земље Латинске Америке, које су тек пошто су се ослободиле доминације САД почеле да показују огроман напредак. Бжежински [Zbigniew Brzezinski] јасно указује да ће се тенденција да се на ЕУ гледа као на један од најзначајнијих америчких мостобрана на евроазијском континенту временом смањивати, али да се она никада неће у потпуности изгубити јер ће се без трансатлантских веза амерички примат на овим просторима изгубити.²¹⁵ У том контексту је разумљив пројекат разградње Србије која би у ЕУ на крају била примљена као сателитска држава. С тим у вези треба истаћи да је Миломир Степић у праву када указује да иако је до недавно изгледало као прворазредна псеудонаучна јерес, бројни геополитички индикатори упућују на закључак да би будућа српска позиција могла да потврди стереотип таласократског Запада о руском експоненту на југоистоку Европе. „У првој фази српски чинилац имао би незахвалну улогу ноге у балканским вратима која још нису затворила празнину у америчком доминирању Европом, потом би се његова и даље деликатна функција трансформисала у део стратешког проруског трансбалканског клина за пробијање америчког обруча око Русије и демонтирање америчког трансатлантског мостобрана у Европи...”²¹⁶ Наравно овде треба поменути и најновија дешавања у Украјини, где Русија и САД покушавају да окриве једни друге за тренутно највећи сукоб још од Хладног рата. Обе стране повлаче потезе покушавајући да покажу своју надмоћ. Да ратна пропаганда и овде функционише пуном паром говори у прилог уводник Вашингтон поста штампан 28

213 Евростат, Доступно на: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-23012013-AP/EN/2-23012013-AP-EN.PDF

214 Милош Кнежевић, *Неизвесни прелазак – демократија и транзиција*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 43.

215 Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2001, стр. 57-59.

216 Миломир Степић, „Геополитичност ширења Европске уније и положај Србије”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010, стр. 40.

августа под насловом *Запад мора да натера Г. Путина да плати за своју агресију*: „Ако се иједна међународна норма и даље може сматрати неконтроверзном, то је забрана прекограничне агресије једне суверене државе на другу. Сигурно је да ће сваки неуспех спровођења ове забране изазвати њено кршење на другом месту. Управо због тога, одлука Владимира Путина да отворено пошаље руску војску у Украјину у последњих 48 сати представља вододелницу, а не само пуки наставак онога што се догађа већ месецима, како је то председник Обама рекао у четвртак, умањујући значај тог догађаја. Ако г. Путин не плати високу цену за овај огољени, иако цинично демантовани напад на свог суседа, тај преседан ће посејати нестабилност и на многим другим местима – од Балтичког мора и тамошњих малих, слободних земаља са великом руском мањином, до Јужног кинеског мора истачканог острвима за којима Кина жуди иако припадају другим државама.”²¹⁷ Проблем у Украјини је нешто што, такође, завређује посебну пажњу, али имајући у виду да се сва ова дешавања збивају у време привођења монографије крају принуђени смо да ово оставимо за неку другу прилику.

---

217 „Ратнохушкачка пропаганда западних медија: Вашингтон пост”, *Печат*, 05. септембар 2014, доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2014/09/ratnohuskacka-propaganda-zapadnih-medija-vasington-post/>

**4. ОБЛИКОВАЊЕ
СТВАРНОСТИ: ПОЛОЖАЈ
И УЛОГА МЕДИЈА У
САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ**

4.1. ЗНАЧАЈ МЕДИЈА ЗА РАЗВОЈ САВРЕМЕНОГ ДЕМОКРАТСКОГ ДРУШТВА

Медији представљају значајан део демократског друштва јер представљају један од главних извора информисања грађана. Они су, може се оправдано рећи, битан посредник између демократске власти и народа. „Све оно што ми са знајемо, али и већ знамо, а везано је за политичка, социјална, економска и друга питања, сазнали смо путем медија.”¹ У вези са тим Муган [Anthony Mughan] и Гунтер [Richard Gunther] истичу да медији представљају основно ткиво демократских система, јер они представљају средство помоћу кога грађани и њихови изабрани представници комуницирају у реципрочном напору да информишу и утичу.² Како би смо на најбољи могући начин показали однос између медија и демократије ми ћемо се у нашем раду руководити дефиницијом Дениса Меквејла [Denis McQuail] који масовне медије одређује на следећи начин:

- они су разлучив скуп активности (стварање медијског садржаја);
- укључују посебне технолошке конфигурације (радио, телевизија, новине...);
- везани су за формално конституисане институције или медијске канале (системи, станице, публикације);
- оперишу у складу са одређеним законима, правилима и схватањима (професионални кодекси и пракса, друштвена очекивања и навике);

---

1 Живојин Ђурић, Драган Суботић, *Медији, јавно мњење и политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 64.

2 Anthony Mughan, Richard Gunther, „The Media in Democratic and Nondemocratic Regimes: A Multilevel Perspective”, *Democracy and the Media*, Cambridge University Press, 2000, стр. 1.

- продукт су лица која се заузимају за извесне улоге (власници, регулатори, продуценти, дистрибутери, оглашивачи, чланови публике);
- преносе информације, забаву, слике и симболе до масовне публике.³

Медији у значајној мери чине основ на коме темељимо своје ставове везане за различита питања, због чега је од изузетне важности да медији буду независни. Ово се једино може извести придржавањем основних демократских принципа, међу којима су и слободе говора, информисања и штампе. Међутим, исто као што медији могу бити значајан ослонац демократског друштва, они истовремено могу бити и главни камен спотицања демократије уколико се нађу под утицајем „богатих и моћних” зарад остваривања њихових циљева, чиме медији од средства демократије постају веома моћно средство манипулације. Љубиша Митровић анализирајући однос између медија и симболичке моћи у условима глобализације закључује следеће:

- Медији су израз глобализације али и њен активни протагонист – актер.
- Доминација асиметричног модела глобализације (неолибералног и неоимперијалног), детерминише специфичан однос глобалних и локалних медија у систему расподеле симболичке моћи у медијском простору света.
- У свету се, као израз структуралних неједнакости, преплићу облици социјалне и симболичке моћи и сучени смо са феноменом симболичког угњетавања и насиља.
- На Балкану је у току глобализација медија, подређивање локалних медија логици крупног капитала и њихово инструментализовање за циљеве нове културне хегемоније (културног империјализма). У том контексту масмедији се јављају као протагонисти културе зависности.
- Балканске државе, отварајући се према модернизацијским изазовима и евроинтеграцијским процеси-

---

3 Живојин Ђурић, Драган Суботић, *Медији, јавно мњење и политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 92.

ма, треба да имају аутономно дефинисану културну политику, која би им омогућила заштиту њиховог културног идентитета.

- Пут ка развијању културе мира на Балкану могу трахирати истински независни медији који ће отварати пут еманципацији јавности и утирати пут развоја, разумевања и сарадње међу балканским народима.⁴

Медији имају великог утицаја у усмеравању савремених друштвених процеса, тако да они могу служити развоју демократске свести и културе мира, али уједно и распиривати расну, верску и националну мржњу својим једностраним извештавањем о битним догађајима у друштву, а под утицајем одређених интересних група. Моћ медија се нарочито огледа у томе што они могу утицати на обликовање свести а да грађани тога не буду ни свесни. Наравно масовни медији нису свемоћни, али њихова снага је у присутности у свим сегментима живота, од информисања па све до забаве. Телевизија, радио, новине, интернет (...) постају кључни чиниоци који значајно утичу на начин на који интерпретирамо догађаје који су изван нашег директног окружења. Ово доводи до тога да медији добијају значајну улогу у обликовању друштвене свести форсирањем одређених информација. Медији се са аспекта политике налазе у различитим улогама попут:

- у могућностима су да измене и обликују мњење, као и да наметну вољу одређеној групи људи;
- доприносе информисаности бирача, што утиче на развој демократије;
- имају убеђивачки карактер;
- утичу на развој свести о националној, верској или некој другој припадности кроз узимање учешћа у васпитно-образовном процесу.⁵

Имајући ово у виду поражавајући је крајњи закључак Нама Чомског о томе да медији у савременом друштву служе

4 Љубиша Митровић, *Транзиција у периферни капитализам (Огледи из социологије глобалних и регионалних промена)*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 99.

5 Биљана Милошевић, „Савремени штампани БИХ медији о Русији”, *Русија и Балкан – питање безбедности и сарадње* (приредио: Зоран Милошевић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 144.

пре свега за „производњу пристанка”, тј. за оправдање различитих поступака дајући им легитимитет у очима јавности без обзира да ли су ти поступци у супротности са основним демократским принципима. Као што смо већ истакли, у савременим демократским друштвима послушност грађана се не може више осигурати силом (тиранијом), већ је за то потребан један префињен начин. Чомски каже да би једини изузетак у том смислу било „неко друштвено уједначење дистрибуције и народног учешћа у одлучивању”.⁶ Свет се у великој мери изменио „у последњих тридесет године као последица народних покрета који су се лабаво и хаотично окупили око идеја попут грађанских права, мира, феминизма, човекове околине и осталих ствари од општељудског значаја.”⁷ Велике силе се не могу више на исти начин служити силом, али то не значи да то и не чине. Један од најраширенијих начина је да се сила покаже оправданом, при чему су средства „ограничена на тајни тероризам, сакривен од домаће јавности, или *брзо и убедљиво* уништење *многа слабијег непријатеља* – након пропагандне кампање која га прикаже као чудовиште неописиве снаге”.⁸ Развој савременог демократског друштва у таквим условима је немогућ. Због тога Чомски истиче да такво друштво (које он назива „смисаоном демократијом”) представља далеки идеал, који се у очима великих сила пре свега сматра опасношћу које се треба клонити, него вредношћу којој треба тежити. У таквом једном друштву које је далеко од оне праве и суштинске демократије „свако лице треба да буде усамљени рецептор, беспомоћан пред два спољним и непријатељским силама: владом и приватним сектором, са њиховим светим правом да одређују основни карактер друштвеног живота”.⁹ За ову другу силу Чомски каже да њена неприкосновена моћ мора бити невидљива и инкорпорирана унутар друштвеног поретка. Едвард Херман [Edward Herman] и Роберт Мекчесни [Robert W. McChesney] анализирајући улогу медија у савременом друштву кажу да су „средства

---

6 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 333.

7 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 94.

8 Исто, стр. 95.

9 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 333.

комуникације монополизавали неколико оних који могу допрети до свакога. Никад мањи број људи није држао у изолацији толико мноштво других. Све је више и више оних који имају право да чују, али и све мање и мање оних који имају привилегију да информишу, изражавају мишљење и да га стварају. Диктатура једне једине речи и једне једине слике разара много више од диктатуре једне партије: намеће живот у коме је узорни грађанин послушни потрошач и пасивни посматрач, изграђен на производној траци северно-америчког модела комерцијалне телевизије.”¹⁰

---

10 Едвард Херман, Роберт Мекчесни, *Глобални медији – нови мисионари глобалног капитализма*, Клио, Београд, 2004, стр. 4.

4.2. ПРОПАГАНДНИ МОДЕЛ НОАМА ЧОМСКОГ

Значај контроле над јавним мњењем међу првима је увидео Дејвид Хјум [David Hume]. Њен значај је нарочито велики у друштвима у којима се не може користити сила у те сврхе, те је разумљиво због чега Ноам Чомски указује да су „институције задужене за контролу мишљења” потекле из неких од најслободнијих друштава. Министарство информисања (Ministry of Information) Велике Британије је направило прве кораке на овом пољу, поставивши себи циљ „усмеравања мишљења већег дела света”¹¹. Убрзо потом Вилсон је основао Одбор за јавно информисање (Committee on Public Information) чије је успехе Едвард Бернајс [Edward Bernays] називао „стварањем пристанка... самом суштином демократског процеса”.¹²

С тим у вези је Стив Бико [Steve Biko], јужноафрички борац за слободу, једном приликом рекао да је „најмоћније оружје у рукама тлачитеља ум потлачених”.¹³ Колико год нека друштвена група била моћна сама сила није довољна за контролу читавог друштва. Моћна војска и добро наоружање добро дођу у таквим намерама, али докле год припадници тог друштва нису покорни датом поретку било каква сила је ту немоћна. Припадници власти се, дакле, поред силе користе и другим средствима да би држали своје поданике под контролом. Та средства укључују многобројне механизме контроле

---

11 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 13.

12 Исто, стр. 13.

13 Jean Bricmont, „The responsibility of the intellectual”, *The Cambridge Companion to Chomsky* (edited by James McGilvray), Cambridge University Press, 2007, стр. 280.

мисли. Тиме критичка струја интелектуалаца добија на значају.¹⁴ Чомски наглашава да је једна од првих операција модерним пропагандним средствима била у Сједињеним Америчким Државама за време Вудро Вилсона [Woodrow Wilson] који је 1916. године изабран за председника. Чомски каже да је становништво у то време било пацифистички расположено и није желело да се меша у европски рат. То, међутим, није одговарало Вилсоновој администрацији која је, због своје посвећености рату, установила „комисију за владину пропаганду, названу *Крилова комисија*, која је успела за шест месеци да претвори пацифистичку популацију у хистеричну, ратно хушкачку популацију”.¹⁵ Колико је важан овај податак говори и то да се сам појам „пропаганда” у *Британици* помиње по први пут тек 1922. године, док се у *Енциклопедији друштвених наука* јавља 10 година касније. Једна од главних брига повлашћених слојева свакако је одувек била: Како одржати контролу над широким народним масама? Средства која су се користила у ове сврхе су се мењала с обзиром на друштвени развој. Вудро Вилсон [Woodrow Wilson] се као председник САД није устручавао да примењује репресивне мере, мада се оне не могу примењивати у друштвима која су се изборила за одређени степен развоја слободе и права.¹⁶ Већ у његово време се увидело да сила више није тако делотворна тако да је настала потреба за развојем нових механизма контроле народних маса.

Како би разумели праву природу медија у савременом друштву потребно је детаљно анализирати један од најпознатијих модела који се овим проблемом бави, а то је пропагандни модел Ноама Чомског и Едварда Хермана. Медији представљају значајан део политичке анализе Ноама Чомског и иако се често може рећи да његове анализе догађаја представљају део његове критике америчке спољне политике, када се ради о медијима то није случај, барем не у потпуности. Уз то, Чомски, за разлику од многобројних приступа у анализи медија, своју пажњу фокусира пре свега на покривање спољ-

14 Исто, стр. 280.

15 Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 9.

16 Ноам Чомски, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008. стр. 10-11.

не политике, а посебно на начин на који новинари покривају спољну политику.¹⁷

Чомски наводи да медији чине значајан предмет његовог проучавања пре свега из два разлога. Један је да је он заинтересован за целокупну „интелектуалну културу”, а други је да су медији веома повољни за проучавање. „Податке је могуће наћи свакога дана. Могуће је урадити систематско испитивање. Може се поредити јучерашња верзија са данашњом верзијом. Постоји много доказа о томе шта се дешава а шта не, али и о томе на који начин су ствари структуриране.”¹⁸ Према њему, уколико желимо да разумемо медије, или било коју другу институцију, морамо поставити следећа питања:¹⁹

- питање унутрашње институционалне структуре;
- питање о њиховом положају у друштву уопште;
- на који начин су они повезани са другим системима моћи и ауторитета...

Бавећи се анализом медија Чомски каже да су сви медији пре свега корпорације које су ту да би продавали производ и да је већина медија посредно или непосредно у власништву великих корпорација. Када се ради о томе шта је производ то није, како то на први поглед изгледа, тако лако објаснити. Сам производ нису саме вести, које чине основу свих медија, или новине које се продају на киосцима, што би уједно било и очекивано. Главни производ медија, према Чомском, чини публика. „Узмимо на пример *Њујорк тајмс*. Они не зарађују новац тако што ми купујемо новине. Они могу те исте новине пласирати и путем Интернета. Они у ствари губе новац када ми купујемо новине. Прави производ је публика. За медије елите, продукт су привилеговани људи, као што су то људи који пишу вести у новинама, или људи на положајима у друштву. Попут других фирми они продају свој производ на тржишту, а тржиште чине, наравно, они који дају огласе (тј, друге фирме). Небитно да ли се ради о новинама, телевизији,

17 Alison Edgley, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New York, 2000.

18 Noam Chomsky, „What Makes Mainstream Media Mainstream”, *You are being lied to – The Disinformation Guide to Media Distortion, Historical Whitewashes and Cultural Myths*, The Disinformation Company Ltd., 2001, стр. 20.

19 Исто, стр. 20.

или неким другим медијима, они продају публику. Корпорације продају публику другим корпорацијама. Када се ради о медијима елите, у питању је велики бизнис.”²⁰

Ноам Чомски је у сарадњи са Едвардом Херманом поставио теорију коју су назвали „пропагандни модел”.²¹ Алисон Едглеј, бавећи се проучавањем пропагандног модела, закључује да се студије медија могу поделити у три опште области: анализа услова власништва и контроле; анализа природе садржаја медија; и анализа пријема публике или ефекта медија.²² При том, она истиче да су приступи овом проблему поларизовани између оних који користе марксистички оквир анализе и оних који користе либералну плуралистичку перспективу.²³ Унутар ова два приступа постоји тензија између оних који посматрају медије као инструменат или оруђе неке групе или појединца, као што је рецимо власник или уредник, и оних који посматрају медије као структурирану институцију у оквиру шире структуре друштва. Пропагандни модел сугерише да постоје пет филтера кроз које „сирова вест мора проћи” пре него што се неки догађај може сматрати вредним вестима:²⁴

- Први филтер чини *величина, власништво и профитна оријентација масовних медија*. Овај филтер искључује већини грађана могућност поседовања медија због недостатка капитала. На примеру штампе то делује отприлике овако. Слободно тржиште и тежња за профитом доводе до „повећаног стреса да се допре до широке публике”, што заједно са неопходним технолошким побољшањима доводи до повећање капиталних трошкова, „протеравши тиме радничку класу из света штампе”. Оваква структурална ограничења искључују све оне који нису богати у заузимању значајних положаја унутар медија. Када медији уђу на

---

20 Исто, стр. 21.

21 Alison Edgley, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New York, 2000, стр. 150.

22 Исто, стр. 150.

23 Исто, стр. 150.

24 Herman S. Edward, Chomsky Noam, *Manufacturing Consent*, Pantheon Books, New York, 2002, стр. 1-36; Alison Edgley, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New York, 2000, стр. 153-157.

слободно тржиште и када такмичење почне тада почиње да делује притисак на акционаре, директоре, и др. да се фокусирају на то како остварити профит. То доводи до тога да медији губе своју аутономију и доводи их у везу са великим корпорацијама ради неопходних инвестиција. Чомски и Херман указују да ово отвара могућност за инструментализацију јер можда индивидуално и колективно власништво не обезбеђује контролу, али ипак „великим инвеститорима омогућује да се чују”, при чему акције великих инвеститора могу утицати на благостање предузећа и њихових менаџера. Уколико менаџери не успеју да спроведу у делу замисли које би омогућиле добит, или још горе ако би то њихови поступци обезвредили акције, инвеститори ће бити склонији да продају своје акције, без обзира на њихову цену, или да се нађу на удару „преузимања од стране аутсајдера”. То доводи до тога да инвеститори чине притиске усмеравајући медијске компаније стриктно профитабилним циљевима. Они иду још даље тврдећи да постоји још једна веома битна структурна повезаност која је од велике важности за медијске компаније, а то је њихова зависност и повезаност са владом, јер је влада та која даје концесије и лиценце, па с тога она поседује могућност да врши притисак, захтевајући да компаније поштују прописе који итекако могу имати везе са интересима владе. Ова техничко-правна зависност се веома често користи у дисциплинске сврхе и медијска политика која исувише често скреће „са задатог курса” може активирати ову претњу.

- Други филтер чине *рекламе*. Овај филтер истиче зависност медија од огласа као извора прихода. То значи да избор компанија приликом одлуке о томе где ће рекламирати своје производе итекако утиче на просперитет и опстанак медијских компанија. Пре него што је рекламирање постало опште заступљено „цена новина је морала да покрије све трошкове њиховог штампања, а тиме и из ње се црпео профит.” Са порастом рекламирања ситуација се мења. Оне нови-

не које привуку објављивање огласа од стране фирми могу да приуште да се продају по цени која је далеко испод онога колико би оне требало да коштају када се обрачунају сви трошкови и профит. Овакав систем који се базира на рекламама је утицао на „смањење зависности новина од саме продаје.” Међутим, ту се ствара једна нова зависност, зависност од тога да се привуче што је могуће већи број фирми које би се рекламирале у одређеним медијима. Са развојем реклама слободно тржиште више не ствара један „неутралан систем у коме је избор крајњег купца одлучујући.” Медији који су оријентисани на оглашавање су у великој мери у предности од оних који то нису, док, са друге стране, фирме које желе да се рекламирају ће се најчешће одлучивати за оне медије које привлаче бројну публику. Чомски истиче да се медијске компаније служе многобројним софистицираним техникама зарад продаје „простора” у зависности од профила публике. Читаоци више нису „купци и сваки новац који се улаже у њих је унапред бачен новац”. Моћ оглашивача се огледа у простој чињеници да су они ти који купују и плаћају програм одређених телевизија, док „са растом цена реклама расте и крајња добит, а са растом тржишног притиска за финансијском добити и смањењем ограничења наметнути прописима, медији који своје пословање заснивају на рекламама ће постепено повећавати време посвећено рекламама и маргинализовати, или потпуно избацити програме који имају садржај од јавног значаја.” Том приликом оглашивачи, наравно, неће трагати за неким тешким и комплексним програмима, већ ће се пре оријентисати на лаке и забавне програме како би привукли што је могуће ширу публику са што је могуће мање утрошка ресурса усредсређујући се на зараду од реклама.

- Трећи филтер чини *потрага масовних медија за вестима*. Овај трећи филтер пропагандног модела у великој мери произилази из потребе да медији обезбеде редован и веродостојан извор за снабдевање ве-

стима, што их наводи да се у великој мери ослањају на владу и велике корпорације. Економски утицај је и овде пресудан, јер медији просто не могу себи да приуште да поставе камермане и репортере свуда где би нека важна прича могла да се одигра. То доводи до тога да медији концентришу своје ресурсе на местима где се значајне вести често дешавају, „тамо где их наведу важне гласине или информације изнутра, тамо где се редовно одржавају конференције за новинаре.” Тиме владе и велике корпорације постају вредни пажње медија. Оваква потрага задовољава две институционалне потребе медија: „прво, владе и корпорације су извори који се сматрају веродостојним омогућавајући тиме да медији одрже објективност; и друго, то истовремено смањује потребу за дугим и пре свега скупим истрагама ради провере веродостојности.” Са друге стране, владе и промотери пословних вести се доста труде како би олакшале посао медијима и тиме задржале свој положај истакнутих извора обезбеђујући гомилу олакшица приликом прикупљања информација, као што су на пример давање копија говора и саопштења или одржавање конференција у складу са временским ограничењима рокова излажења којима су медији подврнути.

- Четврти филтер се тиче *оштре критике и притиска*. Он се односи на способности и ресурсе са којима влада и велике компаније располажу ради отклањања жалби и притиска који могу бити неугодни и скупи за медије. Ова оштра критика се односи пре свега на негативни одговор на оно што су одређени медији емитовали и може имати различите форме – писма, телеграми, телефонски позиви, петиције, тужбе и др. Уколико ова критика захвати велике сразмере, било да је иницирана појединцима или групама који поседују знатна средства, она може бити доста неугодна и пре свега скупа за медије и „може довести чак до тога да оглашивачи одустану од давања огласа чиме би се пресекао њихов примарни извор приход.” Чомски и Херман указују да уколико се за одређене ства-

ри или програме може увидети да ће изазвати овакву оштру критике, то може представљати ствар која ће одвраћати медије да се њима баве, при чему влада свакако представља моћан извор критике, који врши константан притисак на медије, а да би их спречили у томе да одступе од задатог пута (тј. од пута који влади одговара).

- Пети и последњи филтер који наводе Херман и Чомски представља *антикомунизам као контролни механизам*. Он се односи на тенденцију медија да тумаче било коју политику у земљи или иностранству која угрожава интересе великих сила, нарочито имајући у виду САД, као комунистичке или про-комунистичке, чиме таква политика постаје претња коју треба уклонити. Комунизам је, међутим, термин који је веома нејасно одређен и може се односити на било шта, од земаља које трагају за независним путем развоја, па све до политике која промовише неку врсту земљишне или власничке дистрибуције. Тиме ова идеологија, захваљујући нејасном концепту, помаже да се популација мобилише „против било ког непријатеља који може засметати”. Он се користи против свих оних који ремете већ постојећу дистрибуцију моћи и новца. У оваквом свету сви проблеми имају тенденцију да буду увучени у свет који је подељен на комунистички и антикомунистички, са добитницима и губицима који се додељују свакој од супротних страна, „при чему се сматра да је једино наша страна она која је у потпуности легитимна.” Чомски нарочито указује на новонасталу потребу да се након завршетка Хладног рата пронађе нови непријатељ. Тај нови непријатељ је згодно пронађен у великом рату против дроге, али и у борби против свих оних који представљају сметњу за остварење демократских принципа, а у име борбе за демократију и људска права.

Ових пет филтера су, према Херману и Чомском, одговорни за сужавање опсега вести које се могу емитовати. То је нарочито видљиво када се ради о тзв. „великим вестима”. Поруке које долазе од стране дисидената и слабих, неоргани-

зованих појединаца и група, домаћих или страних, имају велики хендикеп јер захтевају скупе провере кредибилности и веома често се не слажу са владајућим идеологијама „чувара капија који делују одлучујуће у филтрирању вести.”²⁵ Са друге стране, оне приче које су корисне су веома добро покривене, њима је посвећен велики број конференција за штампу, о њима се могу наћи многобројни извори. То су уједно и разлози због чега је њима приступ олакшан и финансијски и временски, јер медији не морају много времена ни новца утрошити за потрагу за верификацијом. Чомски подвлачи да масовни медији представљају велике компаније које су у власништву или у кооперацији са још већим конгломератима.²⁶ На тај начин медији постају предузећа, попут других предузећа, која се боре да пласирају своју робу, тј. информације, на тржишту. Улога медија је велика, јер су они ти који имају великог удела у формирање јавног мњења. Стога, „не изненађује што слика света коју они нуде одражава уске и субјективне вредности и интересе трговаца, купаца и производа.”²⁷ Чомски је свестан тога да медији, иако представљају једну моћну силу, нису имуни на притиске јавности, која мора прилазити са критичношћу садржајима који јој се нуде.

Као што се може видети пропагандни модел се базира на карактеру власништва и контроле медија унутар капиталистичког друштва. Чомски сматра да су медији редовно криви за пристрасност због које не успевају да истакну контрадикције у реторици.²⁸ Пропагандни модел се веома често налази на удару критике, а ми ћемо се овде позабавити једном од најзначајнијих, а то је свакако Ели Лехрерова [Eli Leher] критика.

Сумирајући анализу медија од стране Нома Чомског, Ели Лехрер истиче да њену основу представља пре свега начин на који Чомски посматра глобалну политику, при чему она почива на три главне тврдње:

- 25 Ноам Чомски и Едвард Херма чуварима капије називају оне који се налазе на таквим положајима да одлучују о томе које су то вести којима треба посветити пажњу а које не. О овоме видети: Herman S. Edward, Chomsky Noam, *Manufacturing Consent*, Pantheon Books, New York, 2002, стр. 31.
- 26 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 90.
- 27 Исто, стр. 91.
- 28 Alison Edgley, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New York, 2000, стр. 161.

1. Сви већи медији су контролисани од стране мале групе корпорације и екстремно богатих појединаца који су, са ретким изузецима, културно и политички конзервативни;
2. Влада Сједињених Америчких Држава је након Првог светског рата почела да води значајну пропаганду усмерену на заваривање америчке јавности и обезбеђивања подршке. У том смислу недемократски медији служе само интересима владајућих класа;
3. Ове пропагандне операције, које су се наставиле до данас, су у великој вери биле успешне. Њихове одлуке о томе чему ће се придавати значај у великој мери зависе од интереса америчке владајуће класе.²⁹

Имајући ово у виду Ели Лехрер закључује да Чомскијево виђење „поседованих” медија који врше пропаганду у име владајуће елите пати од две велике интелектуалне неконзистентности:

- Прво, „пропагандни модел” тврди, с једне стране, да мала група профитно оријентисане компаније контролише медије. Али, у исто време, он инсистира на томе да се контрола унапреди више у политичке него у економске сврхе. Осим што једноставно тврди да се сви медији налазе у корпоративном власништву – а под претпоставком да се медији користе само у лоше сврхе – Чомски не чини ништа да покаже на који начин поседовање корпорација води ка жељи да се унапреде одређена политичка гледишта, јер корпорације, на крају крајева, постоје пре свега ради профита. Лехрер истовремено наводи да је, а да би смо тестирали Чомскијеву теорију, потребно пажљивије погледати америчке новине, као што су на пример *Њујорк тајмс* – који заузима позицију више левице него деснице – *Вашигтон пост* – који је нешто умеренији у заузимању своје позиције) – или *Вол Стрит џурнал* – који је отприлике онолико на позицији деснице колико се *Њујорк тајмс* налази на позицији

---

29 Eli Lehrer, "Chomski and the Media: a Kept Press and a Manipulated People", *The Antichomsky Reader*, editors Peter Collier and David Horowitz, стр. 67.

левице. У том смислу, уколико је Чомскијев модел пропаганде тачан требало би очекивати да се *Њујорк тајмс* и *Вол Стрит журнал* слажу око највећег броја тема, док се уместо тога они не слажу готово ни око чега. При том, истиче да се политика власника медија не налази нужно у корелацији са мишљењем које је изражено у медијима. Главни разлог лежи у томе што већина медијских компанија које Чомски напада има неколико хиљада акционара, па је с тога тешко поверовати да би многи власници ставили политику испред профита и тиме ризиковали акционарску побуну.

- Друга велика недоследност „пропагандног модела” проистиче из Чомскијеве тврдње да медији не заступају интересе народа, већ да уместо тога теже испуњавању сопствених жеља – тежња за сензационализмом, славом... То би значило да ако медији постоје да би се пропагирани интереси, рецимо, деснице који су штетни за опште добро, онда како би они истовремено били подстицајни за народ. „Уколико медији не дају ништа сем хлеба и циркуса – ништа више него опсесивно фокусирање на Симпсоново суђење, скандал Левински и смрт двеју познатих западних личности, принцеза Дајана и Џон Ф. Кенеди, онда како могу да истовремено покрену јавно мњење у одређеном правцу када се ради о великим светским догађајима? Уколико праве вести не буду покривене, како онда људи могу бити изманипулисани помоћу онога о чему није било писања или емитовања?”³⁰

Када се ради о првој неконзистенцији, слабост Лехрерове критике лежи управо у ономе што он на првом месту замера самом Ноаму Чомском. Наиме, Лехрер у својој критици не користи примере како би поткрепио своје тврдње, док Чомскијева дела обилују примерима. Лехрерова критика се своди на чисто теоријски ниво, неретко анализирајући Чомскијеве тврдње истргнуте ван контекста. Када се ради о другој неконзистенцији, слабост Лехрерове критике лежи у томе што је она у потпуности промашила свој циљ. Чомскијево

30 Исто, стр. 69-70.

становиште је далеко од онога што му се приписује. Чомски никада није тврдио да медији не покривају значајне догађаје, већ да они то чине сензационалистички, при чему се медији веома често злоупотребљавају.

Још једна велика критика коју Лехрер упућује Ноаму Чомском тиче се његовог цитирања Волтера Липмана [Walter Lippmann]. Подсетимо се да је Волтер Липман заслужан за увођење појма „производња сагласности”. Лехрер истиче да је Ноам Чомски погрешно интерпретирао Липманову мисао тврдећи да је Липман сматрао да медији представљају нову технику пропаганде која има способност да учини да јавно мњење поверује у оно у шта заправо не жели. Сама идеја да се људима не може веровати у демократији и да им је неопходна висока класа специјализованих врхунских стручњака да би их водила је искривљена верзија онога о чему је Липман писао.³¹ Лехрер сматра да је према Липману модерно друштво постало толико комплексно да људи једноставно не могу пратити сва компликована питања укључена у његово управљање. Сви људи не могу доносити сваку одлуку која се тиче јавне политике. Демократске владе, при том, желе да „произведу сагласност” тиме што теже да ограниче изборе доступне грађанима „у оној мери у којој то има смисла”. Али, зар самим тим не настаје проблем? Потребно је, дакле, ограничити изборе грађана и њихово мешање у доношењу одлука у оној мери у којој то има смисла. Ово оправдано намеће следеће питање: Како поставити границу, у којој мери има смисла ограничити избор грађанима? То је оно што Лехрер испушта да покаже у својој критици и прави исту ону грешку коју он приписује Чомском, а то је да не врши потпуну теоријски анализу дела Ноама Чомског и да бира само поједине делове његове теоријске мисли.

---

31 Исто, стр. 71.

4.3. УТИЦАЈ МЕДИЈА НА САВРЕМЕНЕ ДРУШТВЕНЕ ПРОЦЕСЕ

Савремени друштвени процеси подразумевају нова средства и нове обрасце комуникације. Посматрање медија унутар процеса глобализације представља веома важно поље проучавања. Лисбет де Блок [Liesbeth de Block] и Дејвид Бакингам [David Buckingham] указују да је опште прихваћено да су глобализација и повећане могућности комуникације два међусобно нераздвојна процеса.³²

Наравно, када се ради о медијима није довољно само истицати значај технолошког развоја, који је неоспорно битан и без кога се заиста не може замислити развој медија, већ је потребно узети у обзир и политичке, културне и економске димензије које, такође, утичу на промену медијског миљеа. На пример, на самом почетку развоја медија емитовање се углавном сматрало националним пројектом. Дејвид Морли [David Morley] и Кевин Робинсон [Kevin Robinson] наводе пример Џона Реита [John Reith], једног од зачетника ВВС, који је на медије гледао као на посредника који ће служити повећању националних веза и формирању националног идентитета.³³ И док је национална и локална радиодифузна мрежа наставила да постоји медији се не могу више сматрати само националним и само локалним. Људи могу данас било где у свети да прате садржаје одређених медија. Медији су у великој мери заслужни за развој наше свести о стварима које се налазе изван наших непосредних националних граница.

32 Liesbeth de Block and David Buckingham, *Global Children, Global Media – Migration, Media and Childhood*, Palgrave Macmillan, 2007, стр. 4.

33 David Morley, Kevin Robinson, *Spaces of Identity: Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries*, New York, Routledge, 1995.

Медији су у последњих неколико година доживели праву експанзију. Један од главних разлога је свакако и развој технологије који је омогућио повећање аудиторијума. Џуверовић каже да је посредством нових медија најекспанзивнији масовни медиј, телевизија, постала посредник међу народима и културама, преко чијих слика, звука и таласа гледалац постаје учесник, стваралац и сведок савремене историје.³⁴ Маклуан [Marshall McLuhan] је отуда у праву када за телевизију каже да је „спиритуални инструменат”. Нови медији су јавни живот унели у породицу при чему су најспектакуларнији политички догађаји постали део свакодневице. Овде би свакако требало поменути и духовити коментар Мола [Abraham Mole] да данас медији, а посебно телевизија, постају нека врста славине за културу, коју појединац отвара и чији садржај конзумира по својој вољи, будући да у свако време, на сваком месту, за све, и уз умерену цену, сваки догађај може бити ускладиштен у сефове, а касније извађен и пуштен у експлоатацију.

Медији имају ту моћ да обликују савремено друштво и да утичу на све аспекте друштвеног живота укључујући ту и културу. Они су претрпели многобројне промене под утицајем развоја технологија. У последњих неколико година традиционални медији као што су штампа, радио и телевизија не могу више да одговоре изазовима савременог друштва. Интернет технологија избија у први план. Интернет се за релативно кратко време пробио и постао један од основних извора информисања. Ово је чињеница које је Ноам Чомски итекако свестан. „Захваљујући Интернету, људи имају приступ техничким материјалима и могу комуницирати са целим светом и то веома брзо. Ако сутра морам да предајем и ако желим да се послужим неким примером на шведском језику, пошаљем мејл пријатељу у Стокхолм и замолим га да ми преведе текст. Ако знам да је неко написао рад на неку тему, могу га одмах набавити. Међутим, с друге стране, јавља се проблем вишка информација. Прави проблем у науци и на другим пољима није недостатак информација, већ разумна анализа информација.”³⁵

---

34 *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 660.

35 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 121.

Интернет је свакако омогућио бржу размену информација, али то повлачи са собом опасност од тога да будемо пренатрпани бројем информација, што увелико онемогућава „разумну анализу информација”. Чомски показује да Интернет има својих позитивних страна, али и да поред тога има и своју „мрачну страну”. Интернет јесте заслужан за међусобно повезивање људи, али претерана зависност од њега повлачи са собом велики број негативних последица. Зависност од Интернета се јавља као болест модерног доба. Сурфовање, четовање, онлајн пријатељи итд. постају саставни део нас замењујући нам притом оно чему би требало бити више окренути – стварни свет. Ови проблеми су, према Чомском, само врх леденог брега када се ради о Интернету. Највећи проблем је потпуно другачији од овога. „Корпорације су само у последњих неколико година откриле како ова јавна творевина може бити изузетан алат за остваривање добити, и то путем маркетиншке услуге коју пружа, из своје столице, из своје куће.”³⁶ Корпорације желе контролу над Интернетом јер он не значи „само продају парфема, већ и ставова, уверења начина конзумирања итд.”³⁷

Маклуан и Инис [Harold Innis] су међу првим модерним научницима проучавали везу између средстава комуникације којима један народ располаже и начина на који ова комуникацијска средства доприносе обликовању карактера и домета самог друштва, економије, политике и културе. Они су проучавајући утицај нових средстава комуникација на друштво дошли до закључка да електронски медији доносе са собом глобални утицај, јер се први пут у историји створили могућност комуникације између било које две тачке на земљиној кугли у оквиру *глобалног села*.

У том смислу злоупотреба медија има глобалне последице. Чомски наглашава да пропаганда има велику улогу у обезбеђивању подршке америчких акција у иностранству. Како јавност не види разлог да се меша у иностране авантуре, убијање и мучење, потребно им је „распламсати страсти”, а да би смо то урадили морамо их застрашити.³⁸ Међутим,

36 Исто, стр. 122.

37 Исто, стр. 122.

38 Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 25.

разумевање везе између медија и политике не би требало бити ограничено само на анализу вести и текућих збивања, већ би требало укључити у обзир и забаву. Вилијамс [Raymond Williams] указује на утицај квизова, филмова, музике на обликовање наше свести. Сједињене Америчке Државе су биле пионир у индустрији која се бави односима с јавношћу. „Они су много научили из успеха *Крилове комисије* и успеха у стварању црвене опасности и њених последица.”³⁹ Чомски истиче да је један од главних циљева пропаганде стварање парола против којих нико неће бити, а за које ће бити сви. Људи који се баве PR-ом само раде свој посао у циљу усађивања одређених вредности.

У данашњем друштву јавља се потреба за новом стратегијом мира базираном на заједничким интересима и стварањем новог светског поретка у коме ће сила бити ствар прошлости, а мир у мислима свих народа. Образовање за мир би требало да води не само повећању свести о томе да мир постоји, већ и повећању одговорности и активном учешћу у остваривању једнаких права за све, економском и друштвеном развоју, побољшању односа између нација. Моћ информисаног јавног мњења на усмеравање политике ка миру и оружјању се не сме потцењивати и због тога му се мора посветити велика пажња, а зарад превазилажења структуралних, концептуалних и културних препрека миру.⁴⁰ То је управо простор где медији могу донети превагу и у чијем правцу би требало усмерити њихово деловање.

---

39 Исто, стр. 17.

40 Adrian Năstase, „The Culture of Peace and Peace Education”, *International Review of Education*, Springer, 3/1983, стр. 391.

4.4. МЕДИЈИ ИЗМЕЂУ РАТА И МИРА

Слободни и независни медији представљају један од услова демократског друштва, међутим, оно што на жалост треба истаћи да слободни и независни медији представљају идеал који је веома тешко остварити у пракси, јер се они налазе под сталним економским, друштвеним, културним и политичким притисцима. Обезбедити слободу и независност медија не подразумева уједно да они могу ширити лажне информације зарад остваривања различитих интереса без икаквих последица. Потребно је развити слободне и независне медије који ће објективно извештавати о догађајима и чија ће одговорност бити јасно регулисана законима. Један од чиниоца који би требало да обезбеде демократизацију медија јесте и отвореност извора без које се суочавамо са могућношћу да останемо без неке информације, али и да се информација базира на различитим шпекулацијама, што представља одличну подлогу за манипулације, лажи и дезинформације.⁴¹ У вези са тим, Чомски истиче да масовни медији, на жалост, служе пре свега да заваривају људе, чинећи да се они баве савим другим стварима, уместо оних којима би требало да се баве, учинивши при том да су они заинтересовани за професионалне спортове, за скандале или томе слично, „било чиме докле год то није нешто озбиљно”.⁴²

Масовни медији се данас у великој мери злоупотребљавају зарад интереса великих сила. На примеру САД потреб-

41 Живојин Ђурић, Драган Суботић, *Медији, јавно мњење и политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 70.

42 Noam Chomsky, „What Makes Mainstream Media Mainstream”, *You are being lied to – The Disinformation Guide to Media Distortion, Historical Whitewashes and Cultural Myths*, The Disinformation Company Ltd., 2001, стр. 20.

но је оправдати многобројне ратове (иако се они тако готово никада нису звали) у иностранству и обезбедити подршку грађана. Чомски каже да се у те сврхе представа сервира као стварност, што доводи до тзв. „фалсификовања историје”, које ће довести до тога да напади и уништавања изгледају као неопходна одбрана.⁴³ Треба обезбедити да се на одлуке владајућих класа гледа као на племените и исправне. Погледајмо како пропаганда делује на примеру Јужног Вијетнама. „Ако бомбардујемо Јужни Вијетнам, то је због тога што бранимо Јужни Вијетнам од некога, наиме, од јужних Вијетнамаца, пошто никог другог тамо нема. То је оно што су Кенедијеви интелектуалци навали одбраном од *међународне агресије* у Јужном Вијетнаму.”⁴⁴

На основу једне од студије изведених на Универзитету Масачусетс о ставовима према кризи у Заливу дошло се до једног интересантног податка.⁴⁵ Наиме, том приликом једно од понуђених питања се тицало броја жртава током Вијетнамског рата. Просечан број жртава које су испитаници том приликом наводили је био 100.000. Међутим, како званични подаци говоре број жртава се креће око два милиона, док би правом проценом тај био много већи, између три и четири милиона.⁴⁶ Ово говори у прилог томе да је „слика света која је представљена јавности имала само најудаљеније везе са стварношћу”.⁴⁷

Масовни медији имају значајан утицај на формирање јавног мњења, јер од њих у великој мери зависи начин на који доживљавамо свет око себе. Иван Цвитковић указује да је под утицајем медија у последњих неколико година растао антиинтелектуализам, што никако не доприноси међунационалним односима. Према њему у медијима не доминирају садржаји који би доприносили помирењу, већ су напротив пуни националистичке реторике, нарочито пред изборе када доминирају теме попут геноцида, виктимизације, мучеништва, страдања,

---

43 Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 29.

44 Исто, стр. 29.

45 Исто, стр. 30.

46 Исто, стр. 30.

47 Исто, стр. 30.

рехабилитације...⁴⁸ То доводи Владимира Братић до закључка да се приликом проучавања односа између рата и медија у литератури углавном разматра експлоатација медија у промоцији рата и ратној пропаганди.⁴⁹

С тим у вези, Чомски даје веома добар пример бомбардовања Либије који сасвим лепо показују како се медији могу злоупотребити у пропаганде сврхе зарад стварања одређене слике стварности у коју желимо да читаво јавно мњење поверује.⁵⁰ Бомбардовање је почело априла 1986. године у седам часова после подне по источноамеричком времену, у време када три телевизијске мреже емитују вечерњи дневник, при чему се као главни разлог наводила „одбрана од будућег напада”. У вези са овим јављају се две велике недоумице:

- Прво, како то да се бомбардовање догодило тачно у седам сати после подне, кад чак три телевизијске мреже емитују вечерњи дневник? Тако нешто није било лако извести. Само до Енглеске има шест сати лета. А нису чак могли ни директно летети будући да им континенталне земље – које су биле против бомбардовања – нису дале дозволу за прелетање њиховог ваздушног простора. Значи, иако су морали летети преко Атлантика и Медитерана, стигли су тачно у седам, то је био први велики ратни злочин који је био прецизно намештен за емитовање у ударном телевизијском програму.
- Друго питање је: зашто су се у то време све телевизијске мреже налазиле у Либији? Да можда мрежа АВС нема студио у Либији? Били су тамо јер им је речено: будите спремну у два сата после поноћи по либијском времену, биће вам приређен добар шоу. Према томе, телевизијске мреже биле су обавештене

48 Иван Цвитковић, „Неколико социолошких детерминанти које могу утицати на међунационалне односе и успоставу културе мира”, *Квалитет међународних односа и културе мира на Балкану* (приредили: Драгољуб Б. Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, 2008, стр. 57.

49 Vladimir Bratić, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict”, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008, стр. 487.

50 Дејвид Барсамиан, Ноам Чомски, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006, стр. 51.

о томе шта ће се догодити. То је требало остати непримећено.⁵¹

Да медији нису коришћени у праве сврхе и на нашим просторима говори и Митровић, који коментаришући резултате истраживања под називом „Квалитет међуетничких односа, свест о регионалном идентитету и однос актера према интеграцијским процесима на Балкану”, указује на то да се на Балкану могу разликовати две врсте актера. Они који подстичу али и они који коче сарадњу:

<i>актери који подстичу сарадњу</i>	<i>актери који коче сарадњу</i>
1. спортисти;	1. политичари;
2. културне институције;	2. верске организације;
3. научници;	3. медији;
4. универзитет и научне институције;	4. невладине организације;
5. привредници.	5. привредници ⁵²

Као што се може видети медији се налазе на „црној листи” актера који коче сарадњу народа на Балкану. То је разочаравајуће имајући у виду да улога медија може бити искоришћена и у сврхе јачања сарадње између народа на Балкану. Познавање културне историје балканских народа може бити кључ узајамне сарадњу, јер како то Божиловић каже потребно је „знање за узајамно поштовање.”⁵³ И то је управо поље на које је неопходно усмерити медије, јер они у великој мери могу утицати на то како *ми* посматрамо *друге*. Оно што свакако не би смело да постоји у медијима то је *говор мржње*. О томе да ли слобода говора треба да постоји не би смело да постоји никаква дилема. Слобода говора је саставни део свих демократских система, или би барем требало да буде, и ту се

---

51 Исто, стр. 51-52.

52 О томе опширније: Љубиша Митровић, „Сличности и разлике у перцепцији квалитета међуетничких односа, регионалног идентитета и односа актера према евроинтеграцијским процесима на Балкану”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006.

53 Никола Божиловић, *Култура и идентитети на Балкану*, Филозофски факултет – Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2007, стр. 181

расправа о овом питању завршава. Слобода говора, међутим, са собом може носити и бројне злоупотребе. Што се тиче самог одређења појма говора мржње тешко је наћи неку дефиницију која би јасно поставила границе говора мржње, тако да је тешко одредити границе под којима би се нечији говор могао одредити као говор мржње. Говор мржње „подразумева све облике изражавања који шире, распирују, подстичу или оправдају расну мржњу, ксенофобију, антисемитизам или остале облике мржње засноване на нетолеранцији, укључујући ту и нетолерантност изражену у форми агресивног национализма и етноцентризма, дискриминације и непријатељства према мањинама, мигрантима и људима имигрантског порекла.”⁵⁴ Ово свакако не значи да треба ограничавати слободу говора, већ само говори о томе колико ју је тешко достићи.

Велики број ратова је најпре избио као вид пропаганде и говора мржње, који се шире злоупотребом медија. Тиме медији директно постају средство рата. Требало би да политичари и медији имају посебну одговорност за јавну реч, јер њихов утицај може имати кључну улогу. Погледајмо пример Едварда Хермана и Ноама Чомског који показује како су медији коришћени да би се оправдале интервенције на нашим просторима.

Чомски истиче да је нарочито интересантно направити паралелу између Турске, коју он назива савезником Сједињених Америчких Држава, или боље речено потчињеног Сједињеним Америчким Државама, и Србије. Реч геноцид је везано за Србе у периоду 1998-1999. употребљена чак 220 пута. Томе је било посвећено 118 чланака, са чак 41 насловном страном. Ово на најбољи начин показује како је напад на Србију био систематски припреман и како су САД користиле медије у сврхе његовог оправдања, али и обезбеђивања подршке. Реч геноцид је употребљена рекордни број пута када се ради о нашим просторима.

54 Сандра Ђорђевић, Ирена Вељковић и Снежана Миљковић, „Дијалог и толеранција – пут ка култури мира и сарадње на Балкану”, *Идентитети и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана*, Филозофски факултет (приредили: Љубиша Митровић, Драгана Захаријевић, Данијела Гавриловић, Бранислав Ђорђевић), Ниш, 2007, стр. 401.

Табела бр. 4: Коришћење појма „геноцид” од стране медија у вези са Косовом, Источним Тимором, Турском и Ираком*

земље и датиуми	колико се пута реч геноцид појављује у вези са Србима, Турцима итд.**	број колумни	број чланака	број насловних страна
Срби/Косово 1998-1999	220	59	118	41
Индонезија/ Ис- точни Тимор 1990-1999	33	7	17	4
Турска/ Курди 1990-1999	14	2	8	1
Ирак/ Курди 1990-1999	132	51	66	24
Санкције у Ираку 1991-1999	18	1	10	1

* коришћени медији: *Los Angeles Times*, *the New York Times*, *Washington Post*, *Newsweek*, и *Time*

** колоне 2 и 3 се не додају укупном броју колоне бр. 1

Извор: Edward S. Herman, Noam Chomsky, *Manufacturing Consent*, Pantheon Books, New York, 2002, стр. xxi

Дејвид Левин [David Levin] указује да покривање мировних процеса медијима може имати кључну улогу у развоју мира, и мада је њихова улога у мировним процесима још увек отворено питање једно је сигурно: „медији играју кључну улогу у стварању представа и информисања које масовна публика на свакој страни прима о оној другој страни”.⁵⁵

Наравно треба напоменути да медији поред разноразних притисака са стране, било да се ради о власницима, политичким партијама, великим силама, имају и велики број објективних потешкоћа када се ради о извештавању о неком догађају, што такође може утицати на начин на који је он представљен. Пре свега ради се о проблему тржишног плазмана информација због чега су медији принуђени да се у великој мери руководе оним што ће им омогућити највећу публику. Такође, приликом извештавања о неком догађају

55 David Levin, „Structure of News Coverage of a Peace Process: A Test of the Indexing and Zero-Sum Hypotheses”, *The Harvard International Journal of Press/Politics*, SAGE, 2003, стр. 27.

често настаје проблем да је немогуће пренети целокупну и потпуну информацију (као пример може се навести трајање дневника, све вести морају стати у пола сата, или на толико и толико страна, када се ради о штампању медија...). Због тога су медији принуђености на одабир најважнијих чињеница приликом извештавања о неком догађају, чиме сама селекција најважнијих чињеница (увек се поставља питање за кога и зашто?) онемогућава потпуну информисаност. Све ово само намеће потребу да медији постану фактор чије се дејство не сме ни по коју цену занемарити. Они представљају једно моћно оружје које у погрешним рукама може бити веома опасно. Дакле, моћ медија је велика и она се може и мора у потпуности искористити, али у смеру мира а не рата.

**5. СУПРОТСТАВЉАЊЕ
НЕОЛИБЕРАЛНОМ МОДЕЛУ
ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА И
ЊЕГОВИМ АКТЕРИМА**

5.1. БОРБА ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЈУ СА „ЉУДСКИМ ЛИКОМ”

Као и већина других термина из домена политике глобализација поседује два значења: техничко значење и буквално значење.¹ Техничко значење се углавном користи у сврхе доктринарног рата. Што се тиче буквалног значења, овај термин се односи на процес међународних интеграција. Према Ноаму Чомском главни заступници оваквог приступа су они који се окупљају на Светском социјалном форуму (World Social Forum), тј. они који долазе из свих светских земаља и који се баве дебатама о међународним интеграцијама – на економском, политичком и културном нивоу – које би биле од користи свим људима.² Међутим, парадокс је да се ти исти људи са становишта доктринарног система уједно називају антиглобалистима. Чомски каже да је овај опис исправан једино ако користимо термин глобализације у његовом техничком смислу, а који се односи на посебан облик међународне економске интеграције са мешавином либералних и протекционистичких мера, које су дизајниране да служе интересима инвеститора, финансијских институција и других центара концентрисане државне и приватне моћи – оних којима су додељена права „супер-лица”.

Примена глобализације у техничком смислу се манифестује бројним примерима. Један од њих је и споразум NAFTA (North American Free Trade Agreement), за који Чомски каже да је увукао Мексико у такав вид реформи „који ствара мили-

---

1 Noam Chomsky, *Hopes and Prospects*, Haymarket Books, Chicago, Illinois, 2010, стр. 15.

2 Исто, стр. 15.

онере готово истом брзином као што повећава сиромаштво”.³ Ове реформе свакако одговарају великим инвеститорима, али не и радничкој класи. Студије спроведене по питању овог споразума су показале да је нашкодио радничкој класи свих земаља потписница – Канада, Сједињене Америчке Државе и Мексико.⁴

Оно што је интересантно јесте да се сви они покрети усмерени на један другачији облик друштвеног развоја од оног који заступају неолиберални протагонисти углавном стављају у негативан контекст. У том смислу, Ноам Чомски истиче да је један од најчешћих термина који се користе да би се њиме означила супротстављеност процесу глобализације термин „антиглобализацијски покрети”. Њихов опозициони став према глобализацији је истакнут у самом њиховом имену. Овај покрет се у основи противи неолибералном моделу глобализације, а не глобализацији уопште. Оно што се генерално може рећи за ове покрете јесте да су веома разнолики међусобно због чега их је тешко проучавати, а тиме и обухватити једним одређењем.

Сам термин „антиглобализацијски покрет” је нешто што наилази на отпор код припадника оне групације која се овим именом назива. Они, наиме, сматрају да је овај термин исувише непрецизан и да ствара уопштену слику о покрету, при чему нарочито истичу његову негативно конотацију. „Преовладавајући модел пропаганде је присвојио термин глобализација да би њиме означио специфични модел међународних економских интеграција који заступају оне који привилегује права улагача и давалаца кредита, оних који су споредни. У складу са том употребом речи, они који заступају другачији модел међународних интеграција, који привилегује права људских бића постали су *антиглобалисти*. То је једноставно вулгарна пропаганда, као што је то била и ријеч *антисоцијет* коју су користили најодвратнији комесари кад су хтели дискредитовати дисиденте. Није само вулгарна, она је и идиотска. Узмимо, на пример, Светски социјални форум, назван антиглобалистичким у пропагандном моделу - који укључује медије, образоване класе итд., с ретким изузецима. Тај је Фо-

---

3 Исто, стр. 15.

4 Исто, стр. 15.

рум парадигматски пример глобализације. Он је скуп великога броја људи са свих страна света, из такоређи свакога људскога кутка који вам може пасти на ум, одвојен од екстремно ускогрудних, врло повлашћених елита које се окупљају на супарничком Светском економском форуму, а пропагандни модел их назива „проглобалистима”. Кад би неко посматрао ту фарсу с Марса праснуо би у хистеричан смех на лакрдије школованих класа.”⁵ Термин „антиглобализацијски покрет” се углавном користи да би се њиме означиле оне друштвене групе које се противе неолибералном концепту глобализације, глобалним трговинским споразумима, експлоатисању земаља Трећег света, угрожавању животне средине, међународним војним интервенцијама и свим другим негативним последицама вишеструко противуречног процеса глобализације. Овај покрет се веома често назива и „покрет за глобалну правду”, „покрет против неолибералног модела глобализације”, „алтерглобализацијски покрет”... То је главни разлог због кога Ноам Чомски каже да је „термин глобализација присвојен од стране моћника да би њиме означили специфичан облик међународних економских интеграција, који се базира на правима инвеститора, док су интереси обичних људи споредни. Због тога пословна штампа, у својим најискренијим тренуцима, извештава о *споразумима о слободној трговини* као *слободним инвестиционим споразумима*. Сходно томе, заговорници других форми глобализације су називани антиглобалистима, док неки, на жалост, чак и прихвате овај термин, иако се ради о пропагандном термину који би требало да буде одбачен са подсмехом. Ниједан нормалан човек се не противи глобализацији, то јест међународним интеграцијама. То сигурно не раде левица и раднички покрети, који су основани на принципима међународне солидарности – то јест глобализацији у облику који обухвата права људи, а не приватних система моћи.”⁶

Лук Мартел [Luke Martell] бавећи се овим проблемом сматра да је могуће разликовати пет генералних окосница ан-

5 Ноам Чомски – интервју са Снежаном Матејчић, *Галерија риго*, 01. 07. 2005, доступно на: <http://www.galerija-rigo.hr/?w=izlozbe&g=4&id=102&sl=147>

6 Noam Chomsky, Znet, May 07 2002; Noam Chomsky, *The Croatian Feral Tribune*, April 27 2002.

тиглобализацијских покрета, тј. пет генералних група идеја, које су у различитој мери присутне код свих антиглобализацијских покрета у зависности од тога о ком покрету се ради. Мада опет треба бити обазрив јер се не може за све њих рећи да ће обавезно бити присутне код свих антиглобализацијских покрета. Додуше за све покрете се може рећи да садрже неке од доле наведених елемената.

Табела бр. 5: Антиглобализацијски покрети

Окосница покрета	Идеје/ перспективе
традиционална левица	рад; антинеолиберализам, антикорпоративизам; социјализам; глобални реформизам.
постмодерна изражајност	то је пре свега процес а не крај; већа усмереност ка идентитету а не ка материјалном.
међународне невладине организације	противе се дуговима и проблемима; праведно тржиште над слободним тржиштем; заштита животне средине, развој; глобална солидарност.
анархизам	аутономност, самодовољност; радикална демократија; локализација.
протекционизам, национализам	домаћи радници и земљорадници; протекционизам; антиимиграцијски став, популизам; антиамериканизам; десна или лева оријентисаност

Извор: Luke Martell, *The Sociology of Globalization*, Polity Press, 2010, стр. 247.

Око тога када и где настају антиглобализацијски покрет, такође, постоје бројне несугласице. Роналдо Мунк [Ronaldo Munck] указује да оспоравање неолибералног модела глобализације није почело у Сједињеним Америчким Државама у

Сијетлу, већ да корени антиглобализма задиру много дубље у прошлост и да се може представити у два таласа.⁷

Први талас глобалних протеста је започео средином седамдесетих година XX века, настао као протест против стро-гих мера усвојених као део програма за „структурално прилагођавање” од стране ММФ. „Ово је било *преглобализацијско* глобално реструктурирање међународног капитализма.”⁸ Џон Волтон [John K. Walton] и Дејвид Сидон [David Seddon] бавећи се овом фазом у својој историји транснационланих покрета назначавaju да је између 1976. године и 1992. године дошло до 146 протеста.⁹ Мунк истиче да иако ови протести нису координисани широм света, нити да је тада њихова опозициона страна била у потпуности дефинисана, овај талас је очигледно био део предисторије антиглобалистичких борби.¹⁰

Други талас глобалних популарних протеста је започео деведесетих година XX века и био је много коордисанији и организованији, са много јасније одређеним политичким циљевима. Тада је створен много већи простор за социјалне контра покрете. Транснационални милитантни исламски покрети, покрети за људска права и права жена, борба за очување животне средине су само неки од најзначајнијих који су обележили овај период.

Развој антиглобализацијских покрета је усмерен против неких од главних актера глобалног управљања као што су, на пример, Светска трговинска организација, Светски економски форум, Г 7, Г 8, Међународни монетарни фонд и Светска банка. Имајући у виду да ове организације чине окосницу политичких и економских одлука које се доносе на годишњим самитима широм света онда оваква појава свакако није изненађујућа. Одлуке које се доносе том приликом у великој мери утичу на развој процеса глобализације широм света, због чега је оправдано посматрати их као главним представници-

7 Ronaldo Munck, *Globalization and Contestation*, Routledge, 2007, стр. 58.

8 Исто, стр. 58.

9 John K. Walton and David Seddon, *Free Markets and Food Riots: The Politics of Global Adjustment (Studies in Urban and Social Change)*, Blackwell, Oxford, 1994, стр. 42.

10 Ronaldo Munck, *Globalization and Contestation*, Routledge, 2007 стр. 58.

ма и носиоцима процеса глобализације. Протест који је организован 1999. године у Сијетлу за време састанка Светске трговинске организације представља свакако једну од првих великих акција које се везују за антиглобалистичке протесте. У овом протесту, познатом још и као „Битка у Сијетлу”, учествовало је око 100.000 демонстраната. Куран [Giorel Curran] наглашава да је оно што овај догађај чини заиста специфичним јесте разноликост учесника – борци за заштиту животне средине, синдикалисти, анархисти, мировни активисти, црквене групе, фармери...¹¹ Оно што је заједничко свима њима је био протест против неолибералне глобализације која је довела до повећања незапослености, погоршања услова рада, експлоатације, рата, угрожавања животне средине, смањења једнакости, правде и демократије.

Ноам Чомски истиче да је упркос свему дисидентска култура ипак преживела и да су дисидентски покрети почев од седамдесетих година значајно порасли. „Развили су се велики народни покрети: покрет за очувањем околине, феминистички покрет, антинуклеарни покрет и остали.”¹² Све ово настаје као последица цивилизације при чему се код људи, упркос пропаганди, развија способност да сами промисле о стварности која их окружује. „То се одвија помало споро, можда чак и прехладно, али је видљиво и важно.”¹³ У том смислу постојање алтерглобализајских покрета који нуде једну другачију визију глобализације и друштвеног развоја је веома важно, јер доводи у питање доктринарно виђене стварности створеног у служби интереса крупног капитала. Као крајњи циљ који се мора поставити јесте омогућити да глобализација добије један *хуманији облик*.

---

11 Giorel Curran, *21st Century Dissent – Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*, Palgrave Macmillan, 2007, стр. 57-58.

12 Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 33.

13 Исто, стр. 34.

5.2. АЛТЕРГЛОБАЛИЗАЦИЈСКИ ПОКРЕТИ КАО НОВИ ДРУШТВЕНИ ПОКРЕТИ

Алтерглобализацијски покрети су једна форма нових друштвених покрета. Како се глобализација намеће као доминантни процес који обележава савремено друштво разумљиво је и постојање једне широке лепезе нових друштвених покрета који нуде један алтернативни модел друштвеног развоја од оног који је данас доминантан. Оно што је свима њима заједничко јесте супротстављање неолибералној економској и развојној филозофији и актерима који је промовишу. У том смислу Владимир Вулетић истиче да се у сенци левичарских покрета против неолиберализма налази читав талас десничарских оспоравања глобализације. Подробнија анализа ових покрета открива њихове велике разлике међу којима се, може се рећи и најбитнија, исказује и тиме што се левичарски антиглобализацијски покрети називају алтерглобализацијским, што указује на њихову заинтересованост за један алтернативни ток глобализације који би био сузбијао негативне последице нелоибералног модела. „Основ левичарских покрета јесу социјални и економски захтеви, а циљ им је редефинисање глобалних капиталистичких односа. Десничарски покрети углавном су засновани на одбрани наслеђених друштвених односа који су угрожени актуелним променама и циљ им је васпостављање претходног стања и заштита традиционалних културних вредности.”¹⁴ Владимир Вулетић, такође, указује да се дубљи узрок и извор ових покрета налази у „осећању губитка идентитета и контроле над окружењем, које се сви више људима намеће као страно, да-

14 Владимир Вулетић, *Глобализација*, Завод за уџбенике, Београд, 2009, стр. 114.

леко и претеће, а силе, које су ван домашаја обичног живота све више утичу на његов свакодневни живот”.¹⁵ Притом се могу разликовати два одговора на ову ситуацију:

1. први је затварање у уске локалне оквире, у којима појединци могу да поврате осећај припадности и контроле и
2. други, који заговара алтерглобалистички покрет, директан је утицај на глобалне силе – капитализам и институције које га подржавају и покрећу.¹⁶

За алтерглобалисте се не може рећи да се налазе на страни опозиције глобализације, већ да се пре свега залажу за један другачији, алтернативни, вид глобализације који би се ослободио негативних елемената досадашњег неолибералног концепта глобализације.

Алтерглобалисти као сво циљ имају развој „глобализације са људским ликом”, глобализације са једнаким социјалним шансама и солидарношћу међу свим људима/ грађанима и народима света. Њихов циљ мора бити борба за демократизацију процеса глобализације. Они морају тежити стварању једног алтернативног пројекта који ће ујединити све демократске снаге у савременом свету у борби против капиталистичког монопола и империјалне хегемоније. Самир Амин [Samir Amin] и Франсоа Хоутарт [François Houtart] истичу да основне одреднице у том алтернативном пројекту морају бити везане за „борбу савремене левице и нових еманципаторских покрета – за превазилажење структурних и социјалних неједнакости и антагонистичке расподеле друштвене моћи у светском систему, за брже превазилажење садашњих диспропорција и антиномија у технолошком и економском развоју на релацији Север-Југ, за друштвени развој у функцији напретка, богатства и квалитета живота свих народа и сваког човека, за равноправни приступ свих земаља светском тржишту, за реконструисање монетарног система и демонополизацију ММФ и Светске банке, за правичну редистрибуцију светског богатства, за већу запосленост и партиципацију радника и грађана, а против беспризорних, понижавајућих облика експлоатације људског рада и политичке манипулације људима, за очување еколошке средине и еколошки одр-

---

15 Исто, стр. 114.

16 Исто, стр. 114.

жив развој, за демилитаризацију планете и демократизацију ОУН.”¹⁷ Да је свет далеко од тога може се видети и на основу извештаја о социјалној сигурности *Међународне организације за рад* (ILO) из 2010 према коме само 20% људи на свету има приступ инструментима социјалне заштите у које спада и пензија.¹⁸ Последњи талас истраживања урађен од стране *World Values Survey* (2010-2014) указује да данас сиромаштво представља најозбиљнији проблем са којим се суочава савремено друштво.

Табела бр. 6: Најозбиљнији светски проблем?

	TOTAL
Људи који живе у сиромаштву	56.4%
Дискриминација према полу и роду	6.7%
Лоша хигијена и инфективне болести	10.5%
Неадекватно образовање	11.3%
Загађивање околине	13.7%
Недостаје	*
Без одговора	0.5%
Не зна одговор	0.9%
(N)	74,044

Узорак и година истраживања: Алжир 2014, Јерменија 2011, Аустралија 2012, Азербејџан 2011-2012, Белорусија 2011, Колумбија 2012, Кипар 2011, Чиле 2011, Кина 2012, Еквадор 2013, Египат 2012, Естонија 2011, Немачка 2013, Гана 2011, Ирак 2013, Јапану 2010, Јордан 2014, 2011 Казахстан, Кувајт 2013, 2011 Киргистан, Либан 2013, Либија 2013, Малезија 2011, Мексико 2012, Мароко 2011, Холандија 2012, Нови Зеланд 2011, Нигерија 2011, Палестина 2013, Пакистана 2012, Перу 2012, Филипини 2012, Пољска 2012, Катар 2010, Романија 2012, Русија 2011, Руанда 2012, Сингапур 2012, Словенија 2011, Јужна Кореја 2010, Шпанија 2011, Шведска 2011, Тајван 2012, Тринидад и Тобаго 2010, Тунис 2013, Турска 2011, Украјина 2011, Сједињене Америчке Државе 2011, Уругвај 2011, 2011 Узбекистан, Јемен 2013, Зимбабве 2011.

Извор: *World Values Survey*: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAalyzeQuestion.jsp>, 22.07.2014.

- 17 Samir Amin, François Houtart, *Mondialisation des Résistances, L'Harmattan*, Paris, 2002, стр. 11; Љубиша Митровић, *Глобализација и савремена левица*, Институт за политичке студије, Стручна књига, Београд, 2000, стр. 60.
- 18 Imogen Fulkes, Saša Војић, „Глобализација са људским ликом”, *Dojče vele*, 18.11.2010, доступно на: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6244105,00.html?maca=ser-rss-ser-all-1494-rdf>

Љубиша Митровић истиче да на плану мондијализације солидарности и отпора ничу занимљиви облици окупљања као што су: *Светски форум Алтернатива (1997, Каиро)*, *Други Давос – мондијализација отпора и борби (1999, Париз)*, *Forum des alternatives – Pour des pratiques alternatives a la mondialisaation neo-liberale: Un autre monde est possible (Kairos, Europe, Bruxelles, 1999)*, *Перманентни форум слободe (Београд, 2000)* и др.¹⁹ Овде свакако треба поменути и демонстрације које су покренуте средином септембра 2011. године акцијом „Окупирајмо Вол стрит” које су прерасле у протест који напада неолиберализам и све веће неједнакости у америчком економском систему, као и америчку власт уопште. Овај покрет је нашао своју инспирацију у идејама теоретичара који попут Чомског нападају неолиберални вид организације друштва и теже ка једном хуманијем друштву у коме профит неће бити изнад људи.

У овој борби против неолибералног концепта глобализације Ноам Чомски заузима значајно место, јер он својим делима демистификује праву природу доминантног концепта глобализације. Чомски показује како се мора критички прићи свему што нам се „сервира” као званична истина и како се људи морају навићи да „мисле својом главом” и да сами на основу чињеница донесе свој суд. Мада такође треба напоменути да Чомски у својим делима исувише индивидуалистички позиционира деловања алтерглобализацијских покрета, при чему пропушта прилику да укаже на један шири поглед на ову проблематику којим би обухватио и увид у њихову снагу и могућност за грађење једне шире коалиције са бројним другим друштвеним покретима у борби против неолибералног концепта глобализације.

---

19 Љубиша Митровић, *Глобализација и савремена левица*, Институт за политичке студије, Стручна књига, Београд, 2000, стр. 60.

5.3. АНАРХИЗАМ НОАМА ЧОМСКОГ

Анархисти су широм света веома често били „активни чланови антиглобализацијских покрета”²⁰, те им стога овом приликом треба посветити посебну пажњу, а нарочито због тога што се Ноам Чомски веома често назива анархистом. Историја анархизма је богата великим бројем теоретичара који су овом правцу дали свој допринос. Тачно је да анархизам садржи основне принципе око којих се сви теоретичари придржавају, али они истовремено веома варирају. Куран указује да ширина ових приступа може укључити и анархизам левице и анархизам деснице, чак и када се велики део левице противи да прихвати десничарски анархо-капитализам у своје окриље.²¹

Анархистима слобода, аутономија, равноправност и солидарност представљају најважније вредности и они се чврсто боре против њиховог непоштовања. Суштина анархизма се своди на анти-ауторитарност која се бори против свих форми посредоване, централизоване и хијерархијске моћи. Како се државна власт сматра највишом влашћу анархисти јој се опиру уз образложење да се она залаже за интересе моћних и богатих и да се њене институције користе у сврхе негирања индивидуалног интегритета. Ово иако јесте једна од главних карактеристика анархизма, требало би напоменути да схватања веома варирају по питању тога какав однос појединци и групе треба да имају по питању државе.

---

20 Amory Star, *Global Revolt – A guide to the movements against globalization*, Zed books, London, New Yourk, 2005, стр. 115.

21 Giorel Curran, *21st Century Dissent – Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*, Palgrave Macmillan, 2007, стр. 19.

Сам Чомски указује на то да се за велики број мишљења и акција може рећи да припадају анархизму, тако да би било готово немогуће обухватити их све у неку општу теорију или идеологију. Чомски каже да је Рудолф Рокер[Rudolf Rocker] приликом развоја своје анархистичке мисли према анархо-синдикализму обрадио ову материју сасвим лепо када је рекао да „анархизам није фиксиран, самодовољни друштвени систем, већ одређени тренд у историји развоја људског друштва, који је у супротности са интелектуалним старатељством свих религијских и државних институција, стремићи при том за слободом свих индивидуалних и социјалних сила. Чак иако се зна да је слобода релативан, а не апсолутни концепт, због тога што тежи сталном ширењу на много различитих начина. За анархисту, слобода не представља апстрактни филозофски концепт, већ важну конкретну могућност за свако људско биће да развије у потпуности све своје моћи, капацитете и таленте које му је природа подарила, али и уздигне их на друштвени ниво. Што је мање овај природни развој човека под утицајем свештеничког или политичког старатељства, то ће ефикаснија и хармоничнија људска личност постати, и више ће постати мера интелектуалне културе друштва у коме је поникла.”²²

Уколико трагамо за општом идејом којом се руководи анархистичка традиција, морамо обратити пажњу на Бакуњина и његове речи: „Ја сам фанатички љубитељ слободе, коју посматрам као јединствене услове под којима интелигенција, достојанство и људска срећа могу да се развијају; а не као чисту формалну слободу признавану, мерену и регулисану од стране државе, као унутрашњу лаж која у стварности не представља ништа више од привилегија неколицини и ропства већини; и не као индивидуалистичке, егоистичке, отрцане и фиктивне слободе уздизане од стране Жан Жак Русоа и других школа буржоаског либерализма, које се баве правима свих људи представљених од стране државе која ограничава права свих – идеја који води неизбежној редукцији људских права свих. Не, ја мислим на ону врсту слободе која је вредна имена које носи, слободу која омогућава потпуни развој свих материјалних, интелектуалних и моралних моћи које су

---

22 Noam Chomsky, *For Reasons of State*, Fontana/Collins, Great Britain, 1973, стр. 151.

латентно присутне у свакој особи; слободе која не признаје никаква ограничења сем оних одређених законима наше сопствене индивидуалне природе, који се не могу сматрати ограничењима јер нису наметнуте од стране законодавца ван нас, већ су иманентне и инхерентне, формирајући при том основу за наш материјални, интелектуални и морални развој – они нас не ограничавају али представљају стварне и непосредне услове за нашу слободу.”²³

Бавећи се анализом овог феномена Рудолф Рокер [Rudolph Rocker] је дао један широки спектар принципа којих се, може се рећи, придржавају скоро сви анархисти, додуше са изузетком од анархо-капиталиста. „Личне и социјалне слободе се могу постићи једино на основама једнаких економских могућности за све (...) рат против капитализма мора бити у исто време рат против свих институција политичке моћи, које су у историји економске експлоатације увек ишле руку под руку са политичком и друштвеном опресијом. Експлоатација човека над човеком и доминација човека над човеком су нераздвајни, при чему свака од њих представља предуслов за ону другу”²⁴

Такође, велики број анархиста би се сложио са Прудоновим класичним и оштрим приступом држави: „Бити потчињен значи бити стално држан на оку, провераван, шпијуниран, управљан, вођен законима, нумерисан, уврштен на списак, индоктриниран, вођен проповедима, процењиван, вреднован, потчињен и то од стране оних који немају нити права, нити мудрости и вештине да то раде (...) Бити потчињен значи бити у свакој операцији, у свакој трансакцији, бележен, регистрован, заведен у списак, опорезован, овераван, бројан, оцењиван, лиценциран, овлашћиван, упозораван, забрањиван, исправљан, кажњаван (...) То је влада.”²⁵

Један од најистакнутијих савремених анархиста, Ноам Чомски, указује на то је његов анархизам обележен класичном традицијом. Куран истиче да се Чомски често позива у својим радовима на неке од великана друштвеног или колек-

23 Исто, стр. 155-156.

24 Giorel Curran, 21st Century Dissent – Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism, Palgrave Macmillan, 2007, стр. 20.

25 Исто, стр. 21.

тивног анархизма, као што су Бакуњин [Mihail Aleksandrovič Bakunjin], Прудон [Pierre-Joseph Proudhon], Кропоткин [Пётр Алексеевич Кропоткин], који су у великој мери утицали на његов анархизам.²⁶

Анархизам је потекао из споја двеју наизглед супротстављених идеолошких традиција: либералима и марксизма.²⁷ Кључне вредности за које се анархисти залажу јесу индивидуализам и аутономија за које се залаже и либерализам, додуше на један другачији начин. Неки од анархиста решење слободе виде у слободном тржишту које би требало да реши све проблеме. Један од најзначајнијих анархо-капиталиста јесте већ поменути Бенџамин Такер. Треба напоменути да још увек влада дебата око тога да ли анархо-капиталисти треба да се сврстају у оквире анархизма или не. Куран истиче да велики део левице црпи велики део својих идеја из марксистичке традиције, чак и ако избегава неке његове велике аналитичке делове, посебно мислећи на његову револуционарну стратегију.²⁸ Кропоткин назива свој анархизам комунистичким анархизмом и анархо-синдикализмом, који је био веома утицајан у политици радничке класе у XIX и XX веку.

Двоструки утицај либерализма и социјализма је довео до стварања појма „либертерски социјализам”. Чомски поносно идентификује свој облик анархизма, као либертерски социјализам и на тај начин истиче улазак анархизма у најбоље просветљене класичне либералне мисли.²⁹ Чомскијев анархизам се у великој разликује од екстремног индивидуализма Штирнера, као и од анархо-капиталистичке традиције. Основна идеја либертерског социјализма указује на међусобну повезаност индивидуалних слобода и колективизма којој се већина анархиста приклања. Када је Чомском једном приликом у интервјуу постављено питање о томе да ли сматра ироничним да се анархизам познат по својем залагању за индивидуалне слободе за време шпанске револуције завршио организовањем демократског колективизма, он је одговорио:

---

26 Исто, стр. 21.

27 Исто, стр. 21.

28 Исто, стр. 21-22.

29 Исто, стр. 22.

„Најубедљивије тенденције на које сам наишао у анархизму захтевају високо организовано друштво, које интегрише велики број различитих структура (радна места, заједнице и различите форме добровољних удружења), али контролисано од стране учесника, а не од стране оних који су на позицији да издају наређења (осим у случајевима када је такав ауторитет оправдан у непредвиђеним случајевима).”³⁰

Уколико супротставимо социјални насупрот индивидуалног анархизма може се видети да се већина анархиста може сврстати у ову прву групу. Куран истиче да су кључни играчи међу социјалним анархистима комунисти, колективитети, комунитаристи и синдикалисти, мада их треба разликовати према њиховој политичкој филозофији и њиховој политичкој стратегији.³¹ Тачно је да је потребно правити разлике између различитих струја анархизма, али, такође, треба истаћи да се сви социјални анархисти придржавају једног главног принципа. Сви се они залажу за остваривање индивидуалне аутономије и слободе уз жестоко критиковање државе, коју виде као главну претњу принципа за које се залажу, као и за стварање једног нехијерархијског и децентрализованог друштва. И док социјални анархисти виде у заједници место процвата појединаца, индивидуални анархисти у овој истој заједници виде претњу својој индивидуалности.

Да би смо боље разумели позицију Ноама Чомског у свему овоме потребно је показати његову критику индивидуалног анархизма. Један од најзначајнијих представника индивидуалног анархизма јесте свакако Макс Штирнер који је у свом чувеном делу *Его и његови власништво* изнео свој чувени коментар: „ништа ми не значи више од мене”³². Штирнер критикује ауторитарни комунизам. „Комунизам ме укидањем целокупног личног власништва гура само више у завистан положај од стране колектива (...) Ово је услов који ограничава моју слободу кретања и суверену власт надомном. Комунизам се са правом бори против притиска које сам искусио од стране индивидуалних власника, али је страшно то што

30 Исто, стр. 22.

31 Исто, стр. 23.

32 Исто, стр. 23.

нас ставља у рукама колективитета.”³³ Такође, треба навести и Штирнерово разликовање револуција од побуне. „Револуција и побуна се не смеју посматрати као синоними. Бивши се састоји из превазилажења услова успостављањем статуса, државе или друштва, које представља политички или друштвени чин, каснији (...) не представља раст наоружања, већ појединаца, устајање без обзира на аранжмане који произилазе из њега. Револуција циља на нове аранжмане; побуна нас води против тога да будемо организовани и не поставља блиставе наде у нове институције. Она је (...) радни део мене ван успостављеног.”³⁴

Штирнерова критика ауторитарног комунизма не би требало да се схвати и као величање капитализма, јер он сам одбацује капитализам, тржиште и што је најважније, институцију приватне својине. Његов хипериндивидуализам иде до те мере да захтева прекид сарадње између појединаца. Овај његов хипериндивидуализам је и довео до тога да се на његова схватања, и поред тога што она одбацују капитализам, гледа као на основу анархо-капитализма.

Осврћући се на индивидуални анархизам Чомски даје следећа запажања: „Индивидуални анархизам (...) Штирнера и других је једна од основа – међу многим другим – тзв. „либертаријанског” покрета у САД. То значи посвећеност капиталистичком слободном тржишту и нема никакве везе са остатком међународног анархистичког покрета... Колико ја могу да видим, раднички покрети (у САД), који себе не називају анархистима, су много ближи главној струји европског анархизма, него многи други људи у Сједињеним Америчким Државама, који себе називају анархистима (...) Уколико се вратимо уназад на активизам радника из раних дана индустријске револуције (...) могу се видети његови анархистички напори. Они никада нису чули за европски анархизам, никада нису чули за Маркса, или нешто слично. То је било спонтано.”³⁵ Треба напоменути да анархо-капиталисти, попут класичних либералних схватања, сматрају да би индивидуална

---

33 Исто, стр. 23.

34 Исто, стр. 24-25.

35 Исто, стр. 26.

аутономија могла бити угрожена од стране заједнице или државе. Савремени анархо-капиталисти, за разлику од социјалних анархиста величају слободно тржиште и приватну својину.

Треба напоменути да и Чомски, као и многи други анархисти, разликује свој анархизам од стране марксистичко-лењинистичког приступа по питању државне моћи. Он, позивајући се на Бакуњиново предвиђање да ће револуционарна „дрвена бирократија” једноставно заменити један облик принуде другим, каже да оваква врста социјализма без слободе није врста социјализма којој треба тежити.³⁶

---

36 Исто, стр. 22.

**6. ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ
РАЗВОЈА ДЕМОКРАТИЈЕ У
САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ**

6.1. ДЕМОКРАТИЈА ИЗМЕЂУ СТВАРНОСТИ И ИДЕАЛА

Демократија спада у ред појмова који се веома често идеализују и идеологизују. Овде се нарочито мисли на злоупотребу овог појма од стране политичких елита, или боље речено псеудоелита, које су према својим изјавама спремне да ураде све зарад остварења демократије у друштву, док им у пракси *лични интерес служи као звезда водилца*. На овај начин демократија постаје ништа више до средства за остваривање личних и политичких интереса. Према демократији, као једном од могућих уређења државне власти, треба имати један критички однос и не треба је сматрати као нешто што се само по себи подразумева и што ће само од себе настати. Овде нарочито подвлачимо да је демократија само један од многих других облика државне власти који не треба идеализовати, већ пре свега реализовати. Да би се демократија остварила и у пракси, како то Роберт Дал [Robert Dahl] каже, потребан је *неуобичајен склоп повољних услова*, у које он убраја *писменост, образовање, људска права, поштено и независно судство, аутономију организација и плурализам, распрострањеност богатства и равномерност висине дохотка*.¹ Савремено друштво са собом доноси велики број изазова које свако друштво на свом путу ка изградњи демократских капацитета мора превазићи.

Сам однос између демократских и недемократских друштава је веома комплексан. Данас нема народа који тренутно живи у демократском друштву, а да претходно није живео у недемократском и обрнуто. Демократија не би била то што

---

¹ Радован Радоњић, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004, стр. 24.

јесте да није недемократских система, јер се она одређује управо као њихова супротност.

Да би дошло до развоја демократије потребно је да у друштву постоји развијен одређени систем вредности, тј. да грађани поседују одређена *културно-духовна и етичка својства*. Русо је лепо рекао да је *створити владавину за народ свакако корисна ствар, али да зна и за кориснију – одгојити народ за владавину*.²

Дати одговор на питање шта је демократија није нимало лако. Уколико кренемо од етимолошког порекла доћи ћемо до њеног најчешћег одређења. Наиме, појам демократија је кованица која потиче од двеју грчких речи: *demos* – народ и *kratein* – владати. Дослован превод овог појма би одредио демократију као *владавину народа*. Такво одређење демократије можемо на пример назрети у Линколновом [Abraham Lincoln] одређењу демократије где се демократија дефинише као *government of the people, by the people, for the people* (владавина народа, од народа, за народ). Међутим, уколико би се мало више обратила пажња на њено етимолошко порекло увидело би се да је оно све само не једноставно.

Етимолошко значење речи понекад не доводи до потпуног разјашњења њеног правог значења. То је управо случај када се ради о појму демократија. Појмови из којих се састоји ова сложеница јесу све само не једнозначни и сами по себи разумљиви. Појам народа (*demos*) је различито тумачен. У античкој Грчкој под овим појмом су се, зависно од прилике, подразумевали различити ентитети: целокупно грађанско тело, многи, већина, гомила... Може се, такође, увидети и разлика између народа слободних грађана (*polites*), који чине политичку заједницу, и свеукупности грађана (*politeia*) окупљених у граду држави (*polis*). Ту је и римско схватање овог појма, тј. појма *populus* (како се овај појам означавао у латинском језику), који има два различита тумачења. У старом Риму се овај појам делимично тумачио као правни појам, а делимично и као органска целина. Поред овог појма имамо и појам владати (*kratein*) чије је значење још *замршеније*. Сам појам владавине подразумева оног (оне) ко влада и оног (оне)

---

2 Исто, стр. 26.

над киме се влада. У случају демократије народ је истовремено и владалац и онај над киме се влада.³

О томе колико је демократија комплексан феномен можда најбоље говори Ноам Чомски који указује да је овом проблему могуће прићи на два начина. Са једне стране, можемо видети одређења која осликавају демократију онаквом каква је она у стварности, док, са друге стране, имамо одређења демократије која можемо наћи у многобројним речницима. Што се тиче оних одређења која осликавају демократију онаквом каква она стварно јесте Чомски наводи пример Томаса Каротерса [Thomas Carothers] који је једном приликом рекао да: „САД теже да формирају тзв. демократију одозго која ставља традиционалне изворе моћи – углавном корпорације и њихове сараднике – под ефикасну контролу. Сваки вид демократије који не доводи у питање ове традиционалне изворе је пожељан. Сваки онај вид демократије који подрива њихову моћ се не сме никако толерисати.”⁴

Ово одређење мање/више, осликава на најбољи начин право стање демократије. Што се тиче оних одређења демократије која можемо наћи у многобројним речницима она се углавном могу свести на тврдњу да су „друштва демократска у оној мери у којој људи који живе у њима могу утицати на формирање јавне политике”.⁵

Ноам Чомски спада у теоретичаре који својим радовима у великој мери истиче ову опасност. Наиме, за Ноама Чомског се не може рећи да представља некога ко се бори против демократије, већ напротив, целокупан његов рад представља управо супротно, борбу за остваривање демократије у правом смислу те речи. Чомски се бори против онога што се данас назива демократијом и онога што се у њено име чини, истичући да су неки од највећих злочина почињени управо у име остваривања демократије и очувања људских права, при чему демократија служи као моћно идеолошко оружје које

3   Детаљније о етимолошком пореклу појма демократија видети: Радован Радоњић, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004, стр. 17-22.

4   Noam Chomsky, *Secrets, Lies and Democracy*, Berkeley, CA: Odonian Press, 1994, стр. 4

5   Исто, стр. 4

служи да би се прикриле праве намере зарад којих се врше интервенције у различитим деловима света.

Демократија без сумње представља нешто ка чему треба тежити, то нико не доводи у питање, међутим, демократија, људска права и економске доктрине данас као да су постали инструменти моћи који се примењују зарад експлоатације и оправдања разноразних интервенција, док је њихова суштина гурнута у други план. „Идеали као што су демократија или слободно тржиште сасвим су у реду све док правила игре гарантују да ће прави људи однети победу.”⁶ Уколико правила игре почну да угрожавају привилеговане слојеве она се одмах занемарују. „Ни једно богато друштво не прихвата за себе те услове, осим у случајевима када се поклапају са њиховим тренутним интересима, а њихова историја показује да су велика одступања од тих доктрина била важан фактор у њиховом развоју.”⁷ У таквим ситуацијама насиље представља честу појаву. Тачно је да се дешава да се из таквих структура јави понеки глас који говори о моралу и људским правима. „Међутим, чим прави интереси дођу у питање, реторика се хитро ставља у фијоку.”⁸

Речник који се данас користи у политици нас наводи на помисао да све речи имају два своја значења. Погледајмо како неке од уобичајених речи које се користе у политици мењају своје значење у стварности:⁹

- Демократија – Неко друштво је демократско у оној мери у којој народ може да учествује у обављању друштвених функција. То би било значење демократије каква би она требало бити у идеалном смислу. Са друге стране, доктринарно значење демократије је много друкчије. По њему „демократија је систем у коме одлуке доносе сектори бизниса и с њима повезане елите”, при чему је „народ само посматрач збивања а не учесник у њима”. Ово значење доводи до тога да се на свако организовање зарад повећања

---

6 Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998, стр. 125-127.

7 Исто, стр. 127.

8 Исто, стр. 125.

9 Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999, стр. 85-88.

учествовања у друштвеним збивањима гледа као на „кризу демократије”.

- Слободно предузетништво – Овим изразом се у пракси означава „друштвено финансирање приватног профита, уз велике државне интервенције у смислу очувања социјалне државе најбогатијих слојева”. На тај начин фразе које садрже у себи реч „слобода” углавном добијају управо супротно значење.
- Одбрана од агресије – Овај појам, према њему, означава управо супротно од онога што се на први поглед мисли – значи агресију.
- Мировни процес – „Наиван човек би помислио да он представља залагање у смислу постизања мира.” У случају Сједињених Америчких Држава израз мировни процес се „односи само на оно што ради америчка влада” што се може свести на све сем на остваривање мировног процеса.

Ово су неки од најважнијих појмова које наводи Чомски напомињући да је, када човек једанпут научи правила игре, све ово поприлично једноставно и да „они који не могу да науче ову граматику морају мењати професију”.¹⁰

Проблем демократије данас није ништа мање актуелан него у време њеног настајања, у време старих Грка. Да је демократија нешто ка чему треба стремити то више нико не доводи у питање, али се поставља питање како на том путу не залутати. Оно што ми желимо нарочито истаћи је опасност да демократија постане само мртво слово на папиру, тј. да се њено постојање сведе на пуку формалност. Чомски у великој мери критикује теоретичаре који су одушевљени успесима либералне демократије, на првом месту наводећи Волтера Липмана [Walter Lippmann]. Према Липману могу се разликовати две функције унутар демократије.¹¹ Са једне стране, постоји класа грађана која мора да преузме активну улогу – специјализована класа. Њу чини мали део популације који су задужени за анализирање, управљање, доношење одлука... Са друге стране, имамо велику већину становништва

¹⁰ Исто, стр. 87.

¹¹ Ноам Чомски, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008, стр. 9-16.

коју Липмен назива „заблудело крдо”. „Њихова функција у демократији јесте да буду посматрачи, а не учесници у деловању.”¹² Овој већини становништва је допуштено да подржи једног или другог представника специјализоване класе, на пример на изборима, али одмах након тога они се претварају у посматраче. Чомски каже да ако ствари посматрамо на Липманов начин онда је природно претпоставити да се ми морамо заштитити од тзв. „заблуделог крда” и усмеравати га у оном правцу за који специјализована класа сматра да је најбољи. Дакле, „треба нам нешто да припитомимо заблудело крдо”¹³, при чему медији овде могу одиграти кључну улогу, јер је и за оне који доносе одлуке неопходно обезбедити „подношљив осећај реалности”¹⁴, тј. владајућа класа „мора улити у њих уверења и доктрине које ће служити приватној моћи”¹⁵.

То је уједно и један од главних разлога због којих широм света расте скептицизам према демократији. У САД због тога више од три четвртине становништва сматра да су председнички избори чиста фарса - „само игра богатих сарадника и индустрије за односе са јавношћу, који припремају кандидате да говоре ствари које не мисле и не разумеју”.¹⁶

Чомски указује да се 21. јануар 2010. године може сматрати као мрачан дан америчке демократије, који ће само даље помоћи у опадању демократије. Тога дана је донесена једна судска одлука која ће умногоме променити дотадашња правила игре и олакшати великим корпорацијама да утичу на политичка дешавања у Сједињеним Америчким Државама. Председник Врховног суда Џон Робертс [John Glover Roberts] је утицао на то да Суд донесе одлуку која је поништила председан постављен још пре једног века, која је ограничавала донације корпорација приликом федералних кампања.¹⁷ Последица овакве одлуке била је да сада корпорације могу много директније да утичу у сфери политике, уместо да се као

---

12 Исто, стр. 13.

13 Исто, стр. 14.

14 Исто, стр. 14.

15 Исто, стр. 14.

16 David Jay Brown, *Conversation on the Edge of Apocalypse*, Palgrave Macmillan, 2005, стр. 35-36.

17 Noam Chomsky, *The Corporate Takeover of U.S. Democracy*, In *These Times*, February 2, 2010.

до тада служе неким компликованијим и заобилазним путевима. „Добро је познато да су донације корпорације, некада јако добро прикривене, један од главних фактора који утичу на исход избора.”¹⁸

Томас Каротерс [Thomas Carothers], директор *Програма за демократију и владавину закона* Карнеги фондације за мир у свету, у својој књизи *Критична мисија: есеји за унапређивање демократије* каже: „Тамо где изгледа да се демократија добро уклопила у америчке безбедносне и економске интересе, САД промовише демократију. Тамо где се демократија сукобљава са другим битним интересима, њен значај се умањује или чак и игнорише.”¹⁹

---

18 Исто, 2010.

19 Ноам Чомски, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009, стр. 117.

6.2. ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТИ САВРЕМЕНЕ ДРЖАВЕ

Држава, сасвим заслужено, заузима веома битно место политичког дискурса и политичке анализе. О томе сасвим лепо сведочи велики број теорија које у свој фокус стављају управо проучавање овог веома комплексног феномена, при чему треба напоменути смо свесни чињенице да сваки од њих завређује посебну пажњу. Имајући ово у виду у овом раду ћемо покушати да направимо преглед неких од најзначајнијих теоријских приступа држави, а у циљу њихове систематизације и разумевања природе и развоја савремене државе. Наравно треба напоменути да су ови теоријски приступи много комплекснији и да се не могу свести само на теорију државе, али да ћемо у овом случају занемарити њихове остале аспекте, трудећи се да изнесемо основне елементе који се тичу анализе савремене државе.

За плурализам се оправдано може рећи да представља једну од најважнијих теорија унутар политиколошких наука, која је утицала на многобројна промишљања државе и грађанског друштва. Плурализам се јавља као критика монистичке теорије државе и апсолутистичке државе. За плуралисте група представља основу за разумевање друштвеног живота и она може бити алтернатива држави. Према њима све индивидуе припадају некој групи која служи зарад задовољавања одређених потреба. То доводи до тога да интеракција између друштвених група (интересних група) постаје примаран вид анализе, а не саме индивидуе.²⁰

---

20 Иван Младеновић, „Савремене теорије демократије”, *Филозофија и друштво*, бр. 1/2008, стр. 219.

Бавећи се енглеским плурализмом, Ендрју Винсент [*Andrew Vincent*] истиче да слобода заузима средишњу вредност која има кључни значај у плурализму, а да други део плуралистичке аргументације представља њихов напад на централизовану демонистичку сувереност и предлог за распрострањем овлашћења и моћи на групе, при чему су плуралистички аргументи о слободи и суверености повезани са њиховом теоријом личности групе.²¹ Међутим, и поред неоспорног значаја ове теорије, Мартин Смит [*Martin Smith*] справом истиче да се суочавамо са великим бројем проблема приликом покушаја да сумирамо основне идеје плуралистичке теорије државе: прво, не постоји сагласност о томе шта конституише плурализам, при чему се он концептуализује на многобројне начине на пољима политиколошких наука, међународних односа и политичке теорије; друго, плурализам се не бави пуно самом природом државе и теорије о држави, већ је због својих корена у енглеском емпиризму и америчком прагматизму махом нетеоријски орјентисан, и има бенигни поглед, како на постојеће стање демократског друштва, тако и када се ради о будућности државе као механизма политичке организације; и на крају, треће, епистемолошко порекло плурализма се налази у опозицији са монизмом и гледиштем да може да постоји једно и универзално прихваћено сазнање, а опет у методологији којом су се плуралисти служили у другој половини 20. века доминира бихевиоризам који се базира на претпоставци апсолутне истине и претпоставци да друштвена стварност може бити откривена истраживањем.²²

Теорија елита се развија крајем 19. и почетком 20. века на просторима Италије и Немачке. Међу њене главне протагонисте а уједно и најзаслужније за њен настанак и развој свакако треба поменути класичне елитистичке теоретичаре Гаетана Моску [*Gaetano Mosca*], Вилфреда Парета [*Vilfredo Pareto*] и Роберта Михелса [*Robert Michels*]. Основна идеја која се налази у средишту ов теорије је да је свако друштво подељено на оне који владају (елита) и оне над којима се вла-

21 Ендрју Винсент, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 209-248.

22 Martin Smith, „Pluralism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 21-22.

да (масу). Оно што се може издвојити као заједничка карактеристика и класичне и савремене теорије елита је да и једна и друга виде моћ елите у њеној малој величини и унутрашњој кохезији, одређеним психолошким предиспозицијама, као и организационим способностима.

Елитистички приступ на режим гледа као на структуру владавине елите чије се основне форме и функције слажу са карактеристикама елите која их ствара и управља њима. „Режимима манифестују преовлађујући облик интеракције елите, диспозицију елита да владају доминантно помоћу силе или моћи убеђивања, и политичку формулу коју елите користе да би оправдали своју владавину.”²³

Овде треба поменути четири савремена елитистичка приступа која су битна за разумевање креирања јавне политике на четири различита нивоа власти: међународном, макро-државном, подсекторском и градском ²⁴ На међународном нивоу епистемичке заједнице имају кључну улогу у спровођењу политичких идеја унутар држава чланица путем међународних режима. На ове заједнице се може гледати као на елиту креирања политике која се састоји од природних и друштвених научника, или појединаца из било које дисциплине или професије, а који поседују за то релевантно знање. Оне одржавају блиске везе са међународним режимима и покушавају да подигну на виши ниво глобалну свест о одређеним проблемима. Режим се овде своди на пуко средство помоћу кога елите власти у међународним односима спроводе своје идеје. Овај приступ је трпео многобројне критике, као што су потцењивање улоге домаћих актера и супротности између режима различитих држава које доводе до њиховог супротстављања, што доводи немогућности спровођења универзалних идеја на њиховим просторима. Макро-државни ниво се односи на вештину управљања државом и укључује умеће спровођења краткорочних и дугорочних стратегија које су важне за крајњи исход изборног процеса. Када се ради о

23 John Higley, „Elite Theory”, *The Encyclopedia of Political Science*, (ed. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Pess, SAGE, Washington DC, 2011, стр. 494-495.

24 О овоме опширније видети: Marc Evans, „Elitism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 50-57.

овом приступу веома се често наводи као пример Тачеризам у Великој Британији. Овај приступ није теоријски развијен, али је доста значајан када се ради о елитистичком приступу и њиховом разматрању вештине управљања државом, при чему се наглашава релативно самостална улога партијске политичке елите у спровођењу стратегија које као крајњи циљ имају успех приликом избора. Што се тиче подсекторског нивоа, анализа политичке мреже полази од три претпоставке када се ради о креирању јавне политике унутар либералних демократских држава: прво, креирање јавне политике је резултат интеракција између политичких мрежа, хијерархије (државне структуре) и тржишта; друго, политичке заједнице су најважнија форма мреже унутар либералних демократија; и на крају, политичке заједнице чине елитни систем власти. На градском нивоу треба поменути да концепт урбаног режима има своје корене у неоплурализму Чарлса Линдблома [Charles Lindblom] и он се руководи претпоставком да је капиталистичким државама потребна економија да би биле успешне и да се одлуке у тржишном систему доносе од стране пословних елита при чему се држава у овом контексту налази у подређеној улози.

Када се ради о Марксистичком приступу, Ендрју Винсент истиче да је оно што Маркс има да каже о држави од велике важности за теоријско изучавање, али и да он ипак не спада у велике теоретичаре о држави јер постоји много суштинских проблема за сам проказ класне теорије државе, при чему он истиче четири најзначајнија.²⁵ Прво, веома је тешко открити једну јединствену теорију државе, јер овај приступ представља тзв. *praksis* филозофију. Он нуди, или бар тежи да нуди одговоре на конкретна питања и проблеме, мада је у њему присутно доста апстрактних тумачења и спекулација. Други проблем је што се марксистички приступ приближава политичкој економији, при чему се не ставља нагласак на разумевање саме државе, већ се нагласак ставља на њено објашњавање као производа неке темељније реалности која је обично економска по карактеру. Том приликом се нагласак ставља на улогу државу у економији, док се занемарују њен

---

25 Ендрју Винсент, Теорије државе, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 173-174.

уставни и институционални облик. Трећи проблем је што се ни Маркс ни Енгелс нису нигде систематски бавили проблемом државе и нису створили нормативну теорију државе као институционалне структуре, при чему се институције схватају као исход дубоко укоревених објективних структурних закона. *Прилози критици Хегелове филозофије права* представља Марксов рад у коме се он највише приближио систематској анализи државе, али он садржи углавном негативну критику која је променљивог квалитета. Као последњи, а уједно и највећи проблем, Винсент наводи теоријску двосмисленост фразе марксистичке теорије државе. Подсетимо се да он радије у свом раду користи термин класна теорија. Он овде истиче да овај концепт у великој мери критикује саму државу, при чему се тежи њеном коначном превазилажењу, а да се опет јавља парадокс када кажемо да постоји тзв. марксистичко-лењинистичка држава.

Теорија јавног избора је настала на просторима САД средином XX века у оквиру економије, да би се веома брзо устоличила и као једна од најутицајнијих теорија који својим дискурсом захвата области и економије и политикологије. Из перспективе ове теорије на политичке процесе у демократским државама треба гледати као на слободна или делимично слободна тржишта у којима политичке партије нуде јавну политику у замену за гласове, а на сличан начин треба посматрати и политичке институције које имају главни циљ да извуку највећу могућу корист уз најмању могућу цену.²⁶ Ероу Кенет [Arrow Kenneth] теорију јавног избора дели на економски и политички део, при чему се економски део бави тржиштем, док се политички део оријентише на изборе.²⁷ Он је сматрао да у капиталистичкој демократији постоје два поступка којима се врши друштвени избор, а то су гласање, које се користи за доношење политичких одлука, и тржишни механизми за доношење економских одлука. Према Ентони Даунсу [Anthony Downs], политичари стварају економску политику на такав начин да им то на крају омогућава да буду реизабрани.²⁸

26 Roger Scruton, *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*, Palgrave Macmillan, 2007, стр. 568.

27 Arrow Kenneth, *Social Choice and Individual Values*, John Wiley & Sons, New York, London, Sidney, 1963; Дарио Цираки, „Теорија јавног избора и парадокси гласовања”, *Политичка мисао*, Загреб, бр. 2-3/1996, стр. 201-203.

28 Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row, 1957.

Даунс сматра да се све партије могу поделити на оне које се налазе на десној страни и на левој страни, док се у среди-ни налазе сконцентрисане партије левог и десног центра, при чему партије имају тенденцију да се приближавају средњем гласачу.²⁹ Према њему на крају ће остати само две партије док ће трећа нестати са сцене; обе партије ће се лоцирати према поменутом средњем гласачу тако да ће разлике између њих на крају бити минималне; и на крају редистрибутивна државна политика ће бити тако организована да ће највише добити од ње имати управо средњи гласач.³⁰ Бјукенен [James Buchanan], добитник Нобелове награде за допринос развоју теорије јавног избора, и Гордон Талок [Gordon Tullock] 1962. године стварају једно веома значајно дело под називом *The Calculus of Consent*, у којој истичи значај једногласног доношења одлука, чиме би се избегло њихово наметање, а што би као крајњи резултат водило смањењу трошкова насталих њиховим наметањем. Главна идеја којом се ова теорија руководи јесте да политичари користе све своје „ресурсе” како би повећали вероватноћу да буду реизабрани. Однос између државних службеника и њихових присталица чини централни део теорије јавног избора при чему се претпоставља да запослени у јавним службама (државни службеници или јавне бирократе) попут свих осталих друштвених актера теже ка рационалној максимизацији властите користи.³¹

Институционализам значајан део свог порекла има у тежњи да се држава као институција врати у фокус политиколошких наука. Једна од главних одлика институционализма јесте свакако наглашавање институционалног контекста унутар кога се дешавају политички догађаји. Петар Матић, бавећи се анализом институционализма, сумира разлике између старог и новог институционализма. Са једне стране, стари или традиционални институционализам почивао на матрици формално-правне анализе институција, без сагледавања

29 Душан Павловић, „Политичка економија – стање дисциплине”, *Годишњак*, ФПН, 2009, стр. 180-182.

30 Edgar Kiser, „State Theories of the”, *The Encyclopedia of Political Science* (eds. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Press, SAGE, Washington DC, 2011, стр. 1598-1599.

31 Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 67.

процеса који воде ка њиховом формирању. Нови институционализам, са друге стране, карактерише повратак истраживања институција у окриље политикологије и њиме се уводи читав низ нових приступа.³² Вивијен Шмит [Vivien Schmidt], бавећи се истраживањем ових нових токова анализира три главне гране новог институционализма (институционализам рационалног избора, социолошки институционализам и историјски институционализам), закључујући своје излагање анализом четвртог и најновијег облика новог институционализма (дискурзивни институционализам).³³

Феминизам се јавља средином XIX века као правац који се залаже за друштвену, политичку и економску једнакост мушкараца и жена. Када се ради о феминистичком приступу држави потребно је поменути да је феминизам великим делом амбивалентан када се ради о стварању теорије државе, што се нарочито може приметити у периоду након 1960-тих и настанка такозваног другог таласа феминистичког покрета, када се интензивира потрага за алтернативним каналима политичког утицаја.³⁴ Феминистички ставови о држави зависе од тога о којој се феминистичкој струји ради: „(1) либералном феминизму кореспондира перспектива неутралне државе; (2) радикалном феминизму кореспондира перспектива „демонтирања” патријархалне државе; (3) марксистичком и социјалистичком феминизму кореспондира перспектива суштинске критике капиталистичке државе; (4) социјалдемократском или нордијском феминизму кореспондира перспектива жена на наклоњене или склоне државе благостања; (5) док постструктуралистичком феминизму кореспондира перспектива интензивније или блаже деконструкције државе.”³⁵

32 Петар Матић, „Будућност институционализма – процеси и промене у XXI веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010, стр. 55-56.

33 Vivien Schmidt, „Institutionalism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 102-114.

34 Johanna Kantola, „Feminism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 118.

35 Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 68.

Када се ради о еколошком приступу држави треба напоменути да велики број покрета и теоретичара који се могу сврстати у овај приступ има потцењивачки однос када се ради о држави.³⁶ Ово је делом због тога што лично политички елеменат у политици Зелених, а и делом због тога што код еколошких покрета нема елемената „левице” и „деснице”, он је антиполитички стављајући у центар своје идеологије заједнички интерес човечанства. Политика Зелених се бави еколошким проблемима, који су изван политике, на коју се веома често гледа као на средство махинација државне моћи. Овде би требало поменути четири критике државе: „лош просторни спој између територијално-организоване државе и просторних карактеристика еколошких проблема; доминантна рационалност у бирократској држави; природа државе као централизоване институције доминације и насиља, која промовише убрзани проток ресурса; начин на који либерална демократска држава подстиче веома танку и немоћну верзију демократског грађанства и демократске власти.”³⁷

Основне перспективе еколошке концептуализације државе су следеће. „Према првој перспективи доминанти облици политичког организовања нису трајни и одрживи јер не одговарају односу између људског рода и природног окружења. Друга перспектива у свој фокус ставља глобализацију савремених еколошких проблема. Трећа перспектива се тиче својстава кооперације потребне за реаговање на еколошке изазове. Четврта перспектива истиче да постоји велики број слабих држава које поседују неадекватну структуру за обезбеђивање поретка и управљање еколошким стратегијама.”³⁸

Из свега овога може се закључити да се држава устоличила као једна од најважнијих елемената друштвеног и политичког живота. Данас је готово немогуће замислити начин на који би друштво функционисало без постојања државе. Вукашин Павловић, у том смислу, указује да крај XX и почетак

---

36 Matthew Paterson, Peter Doran and John Barry, „Green Theory”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006, стр. 135.

37 Исто, стр. 136.

38 Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 70-71.

XXI века карактерише велики повратак државе као кључне теме на теоријску агенду политичких наука. Повратак државе као кључног актера се поклопио са следећим појавама: „најпре успон етно–национализма који је пратио формирање нових држава на тлу Европе, а посебно на територији бивше Југославије и Совјетског Савеза и трагање за постнационалним констелацијама савремених држава; затим интензивни процеси регионализације и регионалног транснационалног повезивања, на једној, и наднационалних интеграција, на другој страни, отворили су на нов начин многа класична питања националне државе; најзад, снажни талас глобализације и космополитизма, као да су омогућили наступање постмодернога доба пост-државе, и отворили питање да ли је доба државе и државне суверености на измаку.”³⁹

Савремена јака држава би требала да поседује следеће карактеристике: „потпуну контролу над властитом територијом и испоруку пуног обима и високог квалитета јавних добара властитим грађанима; заштиту од политичког насиља и криминала; гарантовање политичких и грађанских слобода; креирање општег амбијента погодног за економски просперитет; владавину права; независно судство; високо развијену комуникациону и физичку инфраструктуру; највише стандарде образовања и здравствене заштите; и делотворно цивилно друштво.”⁴⁰ У том смислу је неопходно стално радити на развоју демократских и националних капацитета политичких институција како би држава могла у потпуности да развије своје капацитете и да одговори изазовима савременог друштва.

39 Вукашин Павловић, „Држава и демократија“, *Савремена држава – структура и социјалне функције* (приредили Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2010, стр. 10.

40 Ђорђе Стојановић, Живојин Ђурић, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 301.

6.3. ИЗГРАДЊА САВРЕМЕНЕ ДЕМОКРАТСКЕ ДРЖАВЕ

Демократија без сумње представља нешто ка чему треба тежити и то се овде не доводи у питање. Међутим, демократија је, као што смо већ напоменули, резултат мноштва повољних околности које је неопходно остварити да би се омогућило њено постојање. Демократска држава би требало да омогући стратешку равнотежу дељењем, или на неки други начин, да би ограничила државну власт у циљу спречавања ауторитарне владавине или злоупотребе, док истовремено координира унутар ње саме, или између њених институција, организација и грађанског друштва, а како би ојачала своје капацитете за остваривање жељених циљева.⁴¹ Радован Радоњић у својој студији *Демократија* каже да су најважнији и најнеопходнији чиниоци за развој демократије следећи:⁴²

1. *стварање грађанског цивилног друштва* – Политички процеси који се одвијају под свеобухватном контролом неког од носилаца свеобухватне моћи, или се темеље на непорецивим колективним идентитетима и вредностима, не погодују развоју демократије. Политички процеси унутар цивилног друштва, као аутентичног облика повезивања и организовања независних грађана и њиховог слободног деловања према јавној власти и уопште, омогућава да човек

---

41 Jorge I. Domínguez and Anthony Jones, „Building and Sustaining a Contemporary Democratic State”, *The Construction of Democracy – Lessons from Practice Research* (Edited by Jorge I. Domínguez and Anthony Jones), The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2007, стр. 12.

42 Радован Радоњић, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004, стр. 25-29.

преферира своје реалне животне циљеве и тако сопствену визију друштвеног интереса претпостави разним органицистичким и холистичким пројекцијама *општег добра*.

2. *правна регулисаност и институционална заштићеност људских права и слобода* – Правна сигурност и правна слобода човека је претпоставка постојања демократије. Без тога нема речи о постојању демократије.
3. *културно-духовна и етичка својства грађана* – квалитет живота се у демократији оцењује према слободи појединца, а не према слободи група и организација. Демократија претпоставља окружење у којем ће појединац моћи да се исказе као индивидуа. Потребно је да човек као демократско биће поседује одређене грађанске врлине (самодисциплина, толеранција, спремност на дијалог уз поштовање других и различитих ставова...).
4. *оптимизам, храброст и вера у себе и друге* – Без овога друштво обузето безнађем и страхом, захваћено паником, може да потражи спас у тиранији.
5. *одговарајући ниво економске развијености* – Ово не значи да друштва која имају висок ниво економске развијености аутоматски имају и демократски систем. Ово значи да се тек на одређеном нивоу економске развијености може имати потребан ниво образовања и политичке културе неопходне за развој демократије.
6. *интернационализација политике и међународни амбијент* – У данашњим условима ни један друштвени процес не може остати у потпуности ван утицаја процеса која се дешавају на глобалном нивоу. На међународном нивоу постоје одређени захтеви који морају да се испуне да би се оно сматрало демократским (а и да би могло да буде део тих надржавних творевина). Главни захтеви су следећи: владавина права; заштићеност приватне својине и конкуренција свих и свега; изборност представничких и јавност у раду државних органа; политичке, верске и друге

слободе; право на разликовање и неслагање; узајамно поверење, солидарност, поштовање, материјална и социјална сигурност.

Са друге стране, Милан Матић и Милан Подунавац у својој анализи наводе следеће неопходне услове:⁴³

- Плурализам својине и својинских односа уз одговарајуће јавне и правне гаранције представља неопходан услов, не само конкурентно способне привреде и привредног развоја, већ и демократије.
- *Стварање аутономног грађанског (цивилног) друштва представља, такође, значајан и незаобилазан фактор демократије у политичкој сфери. Друштва која потиру индивидуалну аутономију и сувереност грађана су друштва у којима нема демократије. У таквим друштвима је чувено трофазно одвијање демократских процеса конфликт-консензус-демократија онемогућено.*
- То доводи до тога да је „демократску политику могућно организовати само у друштву у коме се основни колективни идентитети и вредности претпостављају и толеришу као друштвена реалност, а као главна основа политичког процеса узимају друштвени интереси створени тек после ових друштвених реалности насталих природно-историјским развојем”. Уколико политику и политичке процесе утемељимо на непорецивим колективним идентитетима и вредностима онда онемогућавамо остваривање демократије стварањем непрелазних баријера. „Отуда су земље са превагом религије, национализма, класног секташтва и других колективних и традицијских искључивости, по правилу земље политичког фундаментализма, односно средине са ограниченим способностима плурализма и демократског преговарања, ограничене социјалне толеранције.”
- Као четврти услов демократије намеће се постојање правне државе и владавине права као гаранта равноправног положаја и учешћа свих политичких субје-

43 Милан Матић, Милан Подунавац, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1995, стр. 285-289.

ката у демократском процесу, који треба да онемогући политички волунтаризам и монополизам, као и да гарантује једнаке шансе за све и „поштовање демократских правила игре”.

- Демократизација информисања представља, такође, важан фактор који треба обезбедити, нарочито имајући у виду „да су медији једна од најутицајнијих политичких снага”.

Овај сплет околности који се овде наводи као неопходан за развој демократије је као што се може видети веома комплексан. Ниједан од ових чиниоца сам није довољан за развој демократије, већ је потребно наћи прави комбинацију свих њих. Овом приликом треба истаћи да се „у савременој демократској теорији захтева сталан и континуиран процес легитимисања политичке власти, јер уколико би он заказао, то би значило кризу легитимности, која у случају озбиљног легитимизацијског дефицита, може произвести ситуацију у којој не само да је могућ престанак важења политичке облигације грађана на послушност већ је непослушност онда и њихова грађанска дужност.”⁴⁴

Демократија се, међутим, релативно скоро устоличила као најраширенији и најпожељнији облик владавине. Тачно је да се корени демократије могу наћи још у античкој Грчкој, али демократски облици владавине су малтене све до после Другог светског рата били пре изузетак, него правило. Стварање глобалног тржишта, развој комуникација, развој нових политичких институција као што је Европска унија, све су то изазови који су наметнули нови правац у развоју демократских капацитета. Пошто се демократија углавном развијала у оквирима националне државе оправдано се поставља питање у којем ће правцу развој демократије ићи уколико се узму у обзир процеси савременог светског друштва који у великој мери утичу на његову структуру и динамику.

Демократија је, изгледа, као облик владавине данас однела победу над свим осталим алтернативним облицима. Данас нема политичке странке која за себе не тврди да је демократска или да се, што се веома често може чути од стране политичара, не залаже за демократске промене. Она поли-

---

⁴⁴ Александра Мирковић, *Оглед о грађанској непослушности*, Службени гласник, Институт за политичке студије, Београд, 2011, стр. 112-113.

тичка странка која би својим програмом иступила против демократије била би сасвим сигурно напуштена од стране присталица и веома брзо би *нестала са политичке сцене*.

У том смислу погледајмо како грађани оцењују демократичност држава у којима живе (Табела бр. 7). Наиме, грађани су на скали од 1-10 требали да оцене демократичност своје државе.

Табела бр. 7: Степен демократичности
(истраживање на глобалном нивоу)

	Frequency	Percent	Cumulative Percent	Valid percent	Cumulative valid percent
Not at all democratic	3489	4.2 %	4.2 %	5.1 %	5.1 %
2	2144	2.6 %	6.8 %	3.1 %	8.3 %
3	3689	4.4 %	11.2 %	5.4 %	13.7 %
4	4525	5.5 %	16.7 %	6.6 %	20.3 %
5	9923	12.0 %	28.6 %	14.6 %	34.9 %
6	8519	10.3 %	38.9 %	12.5 %	47.4 %
7	10690	12.9 %	51.8 %	15.7 %	63.1 %
8	11420	13.8 %	65.5 %	16.8 %	79.8 %
9	5791	7.0 %	72.5 %	8.5 %	88.4 %
Completely democratic	7936	9.6 %	82.1 %	11.6 %	100.0 %
Don't know	3579	4.3 %	86.4 %		
No answer	768	0.9 %	87.3 %		
Not applicable	55	0.1 %	87.4 %		
Not asked in survey	10465	12.6 %	100.0 %		
Total	82992	100%		82992	100%

Узорак и година истраживања: Андора [2005], Аргентина [2006], Аустралија [2005], Бразил [2006], Бугарска [2006], Буркина Фасо [2007], Канада [2006], Колумбија [2005], Кипар [2006], Чиле [2006], Кина [2007], Египат [2008], Етиопија [2007], Финска [2005], Француска [2006], Грузија [2008], Немачка [2006], Гана [2007], Велика Британија [2006], Гватемала [2004], Хонгконг, Кина [2005], Индија [2006], Индонезија [2006], Ирак [2006], Иран [2005], Италија [2005], Јапан [2005], Јордан [2007], Малезија [2006], Мали [2007], Мексико [2005], Молдавија [2006], Мароко [2007], Холандија [2006], Нови Зеланд [2004], Норвешка [2007], Перу [2006], Пољска [2005], Румунија [2005], Русија [2006], Руанда [2007], Србија [2006], Словенија [2005], Република Јужна Африка [2007], Јужна Кореја [2005], Шпанија [2007], Шведска [2006], Швајцарска [2007], Тајван [2006], Тајланд [2007], Тринидад и Тобаго [2006], Турска [2007], Украјина [2006], САД [2006], Уругвај [2006], Вијетнам [2006], Замбија [2007]

Извор: World Values Survey, доступно на: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAAnalyzeQuestion.jsp>

Далеко најмањи број грађана је изјавио да њихова држава није нимало демократска (4.2%). Међутим, ни број оних који сматрају да је њихова држава у потпуности демократична није много већи (9.6%). Највећи број грађана се налази на средини између ова два екстрема дајући средњу оцену о демократичности својих држава (између 4 и 8). Када се ради о транзиционим и постраницционим државама може се очекивано приметити да је у њима оцена демократичности на нешто нижем нивоу (Србија – 5.2, Пољска – 5.7, Словенија – 5.8, Бугарска – 4.3, Румунија – 5.8, Украјина 4.2...), него када се ради о државама које се могу окарактерисати као развијеним демократским државама (Француска – 6.6, Норвешка – 8.1, Шведска – 7.5, Швајцарска – 7.6, Немачка – 6.5...). Међутим, гледајући генерално оцена демократичности држава није ни приближно на задовољавајућем нивоу, што свакако говори о недовољној развијености демократских капацитета политичких институција тих земаља.

Након овога се оправдано поставља питање: Због чега је демократија боља у односу на недемократску алтернативу? Дати одговор на ово питање захтева доста простора и ми ћемо овде дати преглед најбитнијих аргумената који се веома често наводе у њену одбрану:

„Прво, демократија помаже да се влада заштити од аутократа. Друго, демократија гарантује грађанима бројна основна људска права која недемократски режими не признају или не поштују. Треће, демократија пружа грађанима шири спектар личних слобода од других режима. Четврто, демократија помаже људима да заштите своје интересе. Пето, само демократска влада може пружити максималне могућности појединцима да практикују слободу самоодређења (аутономију), да живе према законима које су сами изабрали. Шесто, само демократска влада може пружити максималне могућности за моралну одговорност. Седмо, демократија подстиче хумани развој потпуније од било које алтернативе. Осмо, само демократска влада може постићи релативно висок степен политичке једнакости. Девето, савремене представничке демократије не воде ратове једне са другима. Десето, земље са

демократским владама теже да буду економски просперитетније од недемократских влада.⁴⁵

Да би један демократски систем могао да обезбеди овакве услове потребно је развити јаке институције. Демократија није неизбежна, нити пак нешто што ће се када једном настане заувек одржати. Демократски системи могу јачати или слабити, али могу и, као што се то већ дешавало у прошлости, нестати. Истински отвореним и демократским друштвима су неопходне делотворне демократске структуре:⁴⁶ законодавна тела која представљају грађанство и надзиру извршна тела; избори на којима гласачи бирају своје вође; правосуђе које поштује закон и врши своју дужност независно од спољних утицаја; систем контроле и равнотежа унутар друштва; и институције и вође који су одговорни јавности.

И на крају, потребно је стално водити рачуна о ономе што је још Томас Џеферсон рекао на крају XVIII века у својим *Белешкама о држави Вирџинији*: „Сваки облик владавине подлеже дегенерацији, ако је поверен само онима који управљају народом. Сам народ је зато њен једини сигурни носилац.”⁴⁷

45 О томе видети опширније: Славиша Орловић, “Класична и савремена схватања демократије”, *Годишњак*, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука, Београд, 2/2008.

46 Lisa McLean, “Политичке партије и кампање”, *21 прича о демократији*, група аутора, стр. 107-112, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005, стр. 107.

47 Цитирано према: Милан Матић, *Либерализам, популизам, демократија*, Институт за политичке студије, Београд, 2005, стр. 217.

И НА КРАЈУ...

ЗНАЧАЈ РАДА И ДЕЛА НОАМА ЧОМСКОГ У ПРОУЧАВАЊУ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА – ДОПРИНОС И ОГРАНИЧЕЊА

Ноам Чомски је својим животом и радом обележио већи део XX и почетак XXI века. Овај велики борац за мир и демократију на најбољи начин демонстрира како је *перо најмоћније оружје од свих*. Он се у својим радовима жестоко бори против рата и неолибералног концепта глобализације, критикујући притом у највећој мери остваривање спољне политике Сједињених Америчких Држава, и у томе не посустаје ни данас. Овај љути противник „пљачкашког капитализма” сматра да то није одговарајући систем за савремено друштво јер не може да омогући задовољење потребе за самоиспуњењем грађана. Неолиберални модел води, према Чомском, ка стварању атомизираног друштва пуног деангажованих грађана који се осећају деморалисаним и друштвено немоћним. Подсетимо се да је главни циљ ове монографије преиспитивање значаја дела Ноама Чомског за разумевање савремених друштвених процеса. Овако постављени циљ је наметнуо велики број изазова. Ноам Чомски спада у ред интелектуалаца које је *изузетно тешко сврстати у неку категорију и рећи да је он то и ништа више*. За њега се може рећи да је истовремено *лингвиста, политиколог, социолог, филозоф, писац, професор универзитета, дисидент, анархиста, борац за мир и демократију...* Чомски у својим радовима на маестралан начин користи интердисциплинарни приступ при чему је веома тешко издвојити њихов значај за поједине научне дисциплине и *сврстати их у одређену идеолошку и политичку врсту*. Тачно је да се велики део његовог приступа тиче политикологије,

али је такође тачно и да се тај приступ не може свести само на њу. Да бисмо остварили свој циљ, монографију смо поделили на шест делова који систематски обрађују следеће теме.

Први део смо посветили прегледу најзначајнијих анализа које се баве процесом глобализације, како у свету тако и у домаћој литератури. Овим смо хтели да прикажемо комплексност процеса глобализације који је у многоме изменио структуру и динамику савременог друштва. За овај процес се оправдано може рећи да поседује *Јанусово лице*, еманципаторско и поробљивачко. То је процес којем треба прићи критички и који треба искористити, али не и идеологизовати и злоупотребити. Том приликом треба правити разлику између *неолибералног концепта глобализације*, који је антагонистички и униполаран, и *мултиполарног модела глобализације*, који је еманципаторски и демократски. Глобализација је процес од кога се не можемо оградити, јер би нас то довело на ниво провинцијализма и изолације, али и процес који треба усмерити на прави начин. У овом делу смо анализирали и судбину националне државе у контексту неолиберализма као дефинишуће парадигме савременог друштва. Национална држава, и поред многобројних предвиђања да ће крај XX и почетак XXI века бити време без нација, и даље наставља да постоји као један од најзначајнијих облика институционалног организовања друштва. Такође се анализира и однос између рата и мира у савременом друштву, при чему се нарочито наглашава да мир није само одсуство рата, већ да он подразумева много више од тога, као и да савремено друштво са собом доноси нове облике социјалних конфликта. Чињеница да се појам „рат” не користи више у званичној терминологији за означавање интервенција не значи и да рата више нема.

У другом делу смо приказали комплексност Ноама Чомског као интелектуалца, али и његов захтев за стварањем „одговорних интелектуалаца”. Његово основно образовање тичало се филозофије и лингвистике, али је од 1960. године почео све више да залази у сферу политике и друштва, при чему значајан део његових радова чини критика америчке спољне политике у оквиру критике неолибералног концепта глобализације. Он нам у својим радовима показује на најбољи могући начин улогу *ангажованог интелектуалца*,

истовремено истичући да *одговорност интелектуалца лежи у томе да говоре истину и обелодане лажи*. Чомски никада није желео да буде харизматичан говорник који би нам својим способностима наметао своје мишљење, *он само жели да нас научи како да критички приђемо стварности која нас окружује*. Грађани, у том смислу, *треба да упишу курс интелектуалне самоодбране који би их оспособио да постављају очигледна питања*. Да бисмо то постигли потребна је *извесна доза отворености ума, нормалне интелигенције и здравог скептицизма*.

У трећем делу се бавимо анализом природе глобализације Ноама Чомског. Чомски указује да је *свет једно компликовано место јер све што посматраш можеш да сагледаш на више начина и добићеш различите одговоре у зависности од приступа који одабереш*. Уколико одабереш критички приступ процесу глобализације онда је немогуће не увидети да се иза њега крије остваривање неолибералног концепта доминације моћи великих сила, конкретно Сједињених Америчких Држава. Он указује на повезаност *савременог капитализма и неоимперијализма тј. концепта и стратегије унутрашњег и глобалног развоја (у коме је профит изнад човека) и агресивне спољне политике*, као и на повезаности *неолиберализма и глобализма као новог светског поретка*. За Чомског крај миленијума представља „време нових просветитеља” и време „добронамерности” у којем су „цивилизоване земље” под вођством САД, руководећи се „алтруизмом и моралним вредностима”, починиле најгнусније злочине. На то нам указује многобројним примерима, почевши од Хладног рата, па преко Блиског истока, Латинске Америке... па и наших простора, нажалост. Ове интервенције су оправдаване на најразличитије могуће начине – хуманитарне интервенције, превентивни рат, борба за демократију и људска права... Оно што се, међутим, нигде не говори је да су оне у ствари само рат за остваривање неоимперијалних циљева и хегемоније на глобалној светској сцени. При том се исти или слични догађаји називају злочинима или праведном борбом у зависности од тога која страна их је починила, док међународно право постаје само мртво слово на папиру које се користи односно заобилази по потреби. То је права природа неоимперијалног модела глобализације, природа коју треба превазићи.

У четвртом делу истичемо истраживање медија Ноама Чомског који закључује да медији постају главни инструмент манипулације у процесу остваривања неолибералног концепта глобализације. Значај контроле јавног мњења је велики, при чему медијска манипулација нарочито добија на значају у демократским друштвима. Ово можда на први поглед изгледа парадоксално, али уколико мало боље погледамо увидећемо да то није тако. Ноам Чомски истиче да су „институције задужене за контролу мишљења” потекле из неких од најслободнијих друштва. У демократским друштвима се *огољена сила* више не може тек тако да користи. Потребно је користити друге механизме контроле и оправдати коришћење силе тамо где се то сматра корисним. Чомски и Едвард Херман у свом *пропагандном моделу* указују на пет филтера које мора проћи сива вест да би била пласирана: *величина, власништво и профитна оријентација масовних медија; рекламе; потрага масовних медија за вестима; оштре критике и притисак; и на крају антикомунизам као контролни механизам*. То је нарочито видљиво када се ради о тзв. „великим вестима”, тј. вестима којима се посвећује велика пажња. Овде постоји разлика између тога да ли ће нека вест донети корист или неће, при чему са једне стране, поруке које долазе од дисидената и слабих, неорганизованих појединаца и група, домаћих или страних, имају велики хендикеп. Ове поруке захтевају скупе провере кредибилности и веома често се не слажу са владајућим идеологијама „чуvara капија”. Са друге стране, приче које су корисне центрима моћи веома добро су покривене, јер је њима посвећен велики број конференција за штампу и о њима постоје многобројни извори. Чомски истиче да права роба коју медији продају нису ни вести, како би се то логично очекивало, нити новине које се могу наћи сваког јутра на киосцима, већ пре свега сама *публика*. Међутим, Чомски истиче да иако медији представљају моћну силу нису имуни на притиске јавности, која мора критички прилазити садржајима који јој се нуде.

У петом делу, разматрамо значај *антиглобалистичких и алтерглобалистичких покрета за борбу за праведније друштво и хуманији свет*. Постоји велики број ових покрета и оно што им је свима заједничко и што их повезује јесте су-

протстављање неолибералној економској и развојној филозофији и актерима који је промовишу. Алтерглобалистички покрети као решење виде глобализацију као један *алтернативни пројекат*, који ће се ослободити стега неолибералне економије и хегемоније. Они се залажу за *глобализацију са људским ликом и демократизацију процеса глобализације као једног алтернативног пројекта који ће ујединити све демократске снаге у савременом свету*.

И на крају, шести део у фокус своје анализе ставља виђење природе америчког капитализма и глобализма као пост-модерног тоталитаризма, који заузимају централну критику америчке спољне политике Ноама Чомског. Он истиче да су велике корпорације дале готово *свету ауру* основним вредностима неолиберализма због чега у својим настојањима ретко наилазе на отпор. Чомски сматра да су демократија, људска права и економске доктрине *инструменти моћи који се примењују зарад експлоатације*. Ови идеали су добри све док гарантују да ће „прави људи” од тога имати користи, у супротном правила игре се мењају, при чему *САД теже да формирају тзв. демократију одозго која ставља традиционалне изворе моћи – углавном корпорације и њихове сараднике – под ефикасну контролу*. Формална демократија која представља непремостиву препреку за остваривање демократских права је на снази. Том приликом, Чомски указује, речи добијају два значења, једно је оно које се налази у речницима, а друго је оно које је у том тренутку од користи великим силама. Основна максима овог новог светског поретка јесте да би *богати људи требало да владају њиме*, при чему његово стварање представља процес који својим природном током иде ка глобализацији економије и *залаже се за интересе транснационалних корпорација и финансијских институција, које управљају међународном економијом*. Неолиберализам се, међутим, у сусрету са светском економском кризом нашао на *стакленим ногама*.

Чомски се, дакле, у својим радовима бави следећим темама које су од значаја за наше истраживање: повезаношћу савременог капитализма и неоимперијализма тј. концепта и стратегије унутрашњег и глобалног развоја (у коме је профит изнад човека) и агресивне спољне политике; затим он указује

на повезаност неолиберализма и глобализма као новог светског поретка; бави се проблемом асиметричне глобализације и производње беде, сиромаштва, и социјалних неједнакости у друштву; разматра однос медија и демократије у расподели симболичке моћи у ери глобализације; истиче значај антиглобалистичких и алтерглобалистичких покрета у борби за праведније друштво, хуманији и слободнији свет; указује на последице асиметричне глобализације и њен утицај на промоцију рата као средства остваривања хегемоније у свету; истиче значај стварања одговорних интелектуалаца и њихову улогу – они су, према њему, *савест и свест* једног народа.

Треба, међутим, напоменути да Чомски веома мало разматра онтолошку страну глобализације, тј. њену условљеност структуром нових производних снага, новом технолошком револуцијом и новим информационо-комуникационим технологијама. Он се, пре свега, концентрише на изучавање политичких последица глобализације у области међународних односа и на настајање новог светског поретка. Нажалост та критика је претежно политиколошка и на моменте моралистичка, али је неоспорно хуманистичка и демократска. Главни допринос Ноама Чомског се огледа у следећем:

- критикује неоимперијалну функцију глобализације као остварење Новог светског поретка;
- реafirмисао је одговорну улогу интелектуалца – као „савест човечанства” и „народних будитеља”;
- подстиче формирање анитглобалистичких и алтерглобалистичких покрета у свету, као покрете отпора и непристајања на неоимперијалну праксу капитализма, посебно ту имајући у виду Сједињене Америчке Државе.

Међутим, поред неоспорног значаја, анализа Ноама Чомског поседује и одређене недостатке и то пре свега:

- феномен глобализације није довољно повезао са новом онтологијом савременог света, новим производним снагама, новом технолошком револуцијом и др;
- редуковао је глобализацију на политичку појаву, тј. „нови светски поредак”, а при том је занемарио да је

она шири процес који обухвата бројне друге димензије.

- у својим делима исувише индивидуалистички позиционира деловања антиглобализацијских и алтерглобализацијских покрета, при чему пропушта прилику да укаже на један шири поглед на ову проблематику; тиме пропушта да укаже на њихову снагу и могућност за грађење једне шире коалиције са бројним другим друштвеним покретима у својој борби против неолибералног концепта глобализације.

ЛИТЕРАТУРА

- Al-Sabbak M., Sadik Ali S. Savabi O. Savabi G. Dastgiri S., Savabieasfahani M., *Metal Contamination and the Epidemic of Congenital Birth Defects in Iraqi Cities*, Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology, 89, 2012.
- Amin Samir, Houtart François, *Mondialisation des Résistances*, L'Harmattan, Paris, 2002.
- Acheson Dean, *Proceedings of the American Society of International Law*, бр. 13 и 14. 1963.
- Baker Paul, *Sociolinguistics and Corpus Linguistics*, Edinburgh University Press, 2010.
- Барсамиан Дејвид, Чомски Ноам, *Пропаганда и јавно мњење – разговори с Ноамом Чомским*, Рубикон, Нови Сад, 2006.
- Барсамиан Дејвид, Чомски Ноам, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом*, Рубикон, Нови Сад, Беокига, Београд, 2009.
- Бек Урлих, *Шта је то глобализација*, Визура, 2003.
- Бжежински Збигњев, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 2001.
- Божиловић Никола, *Култура и идентитети на Балкану*, Филозофски факултет, Ниш, Центар за социолошка истраживања, 2007.
- Богдановић Марија, *Методолошке студије*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.
- Borón Alberto Atilio, *Estado, capitalismo y democracia en América Latina*, Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales, Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina, 2003.

- Бранковић Србобран, *Методи искуственог истраживања друштвених појава*, Мегатренд универзитет, Београд, 2009.
- Bratić Vladimir, „Examining peace-oriented media in areas of violent conflict”, *The International Communication Gazette*, Sage Publications, 2008.
- Bricmont Jean, „The responsibility of the intellectual”, *The Cambridge Companion to Chomsky* (edited by James McGilvray), Cambridge University Press, 2007.
- Brown David Jay, *Conversation on the Edge of Apocalypse*, Palgrave Macmillan, 2005.
- Blatt Marty, „Noam Chomsky”, *Social Text*, Duke University Press, no 9/10, 1984.
- De Block Liesbeth and Buckingham David, *Global Children, Global Media – Migration, Media and Childhood*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Васиљевић П., „Берлин: Србија да потпише споразум са Косовом”, *Новости*, 13. септембар 2012, доступно на: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:396859-Berlin-Srbija-da-potpise-sporazum-sa-Kosovom>
- Видојевић Зоран, *Куда води глобализација*, Филип Вишњић, 2005.
- Винсент Ендрју, *Теорије државе*, Службени гласник, Београд, 2009.
- Волерстин Имануел, *Савремени светски систем*, Цекаде, Загреб, 1986.
- Вукчевић Дејана, „Безбедносна политика Европске уније на Балкану”, *Србија – безбедносни и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Вулетић Владимир, *Глобализација: актуелне дебате*, Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин”, 2006.
- Вулетић Владимир, *Глобализација*, Завод за уџбенике, Београд, 2009.
- Галтунг Јохан, *Мирним средствима до мира: мир и сукоб, развој и цивилизација*, Службени гласник, Београд, 2009.

- Gaddis Lewis John, *The Long Peace – Inquiries Into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1987.
- Гедис Л. Цон, *Хладни рат – ми данас знамо*, СЛЮ, Београд, 2003.
- Giddens Anthony, *Sociology*, Polity Press, 2006.
- Гиденс Ентони, *Последице модерности*, Филип Вишњић, Београд, 1998.
- Грацијани Тиберио, „Економска криза Западног система”, *Геополитика*, бр. 32, 23. 06. 2009.
- Грубачић Андреј, *Глобализација непрестајања*, Светови, Нови Сад, 2003.
- Downs Anthony, *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row, 1957.
- Ђурић Живојин, „Модернизација и питање националне државе”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2003.
- Ђурић Живојин, Суботић Драган, *Медији, јавно мњење и политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Ђурковић Миша, „Национални идентитет и либерална демократија” у: Јаел Тамир, *Либерални национализам*, Филип Вишњић, Београд, 2002.
- Ђорђевић Сандра, Вељковић Ирена и Миљковић Снежана, „Дијалог и толеранција – пут ка култури мира и сарадње на Балкану”, *Идентитети и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана*, Филозофски факултет (приредили: Љубиша Митровић, Драгана Захаријевски, Данијела Гавриловић, Бранислав Ђорђевић), Ниш, 2007.
- Evans Marc, „Elitism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Евростат, Доступно на: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-23012013-AP/EN/2-23012013-AP-EN.PDF
- Edgley Alison, *The Social and Political Thought of Noam Chomsky*, Routledge, London and New Yourk, 2000.

- Елзесер Јирген, *Национална држава и феномен глобализације – како можемо да се спасимо из светске економске кризе*, Јасен, Београд, 2009.
- *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.
- Zeh Juli, *Die Diktatur der Demokraten: Warum ohne Recht kein Staat zu machen ist*, Körber-Stiftung, 2012.
- Zajda Joseph, „Nation-Building, Identity and Citizenship Education: Introduction”, *Nation-Building, Identity and Citizenship Education Cross-cultural Perspectives* (приредили: Joseph Zajda, Holger Daun, Lawrence J. Saha), Springer, 2009.
- Кајтез Никола, *Цивилизација у служби зла: генеалогичка глобализација*, Orpheus, Нови Сад, 2005.
- Kantola Johanna, „Feminism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Kennet Arrow, *Social Choice and Individual Values*, John Wiley & Sons, New York, London, Sidney, 1963.
- Kiser Edgar, „State Theories of the”, *The Encyclopedia of Political Science* (eds. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Press, SAGE, Washington DC, 2011.
- Клајн Наоми, *Доктрина шока – процват капитализма катастрофе*, Самиздат Б92.
- Кнежевић Милош, *Неизвесни прелазак – демократија и транзиција*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Levin David, „Structure of News Coverage of a Peace Process: A Test of the Indexing and Zero-Sum Hypotheses”, *The Harvard International Journal of Press/Politics*, SAGE, 2003.
- Leffler Melvyn, *A Preponderance of Power: National Security, The Truman Administration, and the Cold War*, Stanford University Press. 1992; Ноам Чомски, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998.
- Lehrer Eli, „Chomski and the Media: a Kept Press and a Manipulated People”, *The Antichomsky Reader*, editors Peter Collier and David Horowitz.
- Luck C. Edward, “Making the World Safe for Hypocrisy,” *New York Times*, 22 March 2003, доступно на <http://www>.

- nytimes.com/2003/03/22/opinion/making-the-world-safe-for-hypocrisy.html
- Martell Luke, *The Sociology of Globalization*, Polity Press, 2010.
  - Матић Милан, *Либерализам, популизам и демократија*, Београд, Институт за политичке студије, 2004.
  - Матић Петар, „Рат за меку моћ”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2009.
  - Матић Петар, „Будућност институционализма – процеси и промене у XXI веку”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2010.
  - Machin David and Van Leeuwen Theo, *Global Media Discourse – A critical introduction*, Routledge, 2007.
  - Милић Војин, *Социолошки метод*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1978.
  - Милошевић Биљана, „Савремени штампани БИХ медији о Русији”, *Русија и Балкан – питање безбедности и сарадње* (приредио: Зоран Милошевић), Институт за политичке студије, Београд, 2008.
  - Милошевић Зоран, „Јужноамеричка алтернатива”, *Печат*, 8. децембар 2011.
  - Милошевић Зоран, „НАТО и медији”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2008.
  - Мировић Александра, Матић Петар, *Изазови и парадокси глобализације*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
  - Мировић Александра, „Глобализација – ризици и могућности”, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, 1/2005.
  - Митровић Љубиша, *Глобализација и савремена левица*, Институт за политичке студије, Стручна књига, Београд, 2000.
  - Митровић Љубиша, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
  - Митровић Љубиша, *Савремени Балкан у кључу геополитике*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
  - Митровић Љубиша, „Сличности и разлике у перцепцији квалитета међуетничких односа, регионалног идентитета

и односа актера према евроинтеграцијским процесима на Балкану”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, Филозофски факултет, Ниш, 2006.

- Митровић Љубиша, *Творци нових парадигми у социологији*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.
- Митровић Љубиша, *Транзиција у периферни капитализам (огледи из социологије глобалних и регионалних промена)*. Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Michel Chossudovsky, *Глобализација сиромаштва и нови светски поредак*, Београд, Артист, 2010.
- Младеновић Иван, „Савремене теорије демократије”, *Филозофија и друштво*, бр. 1/2008.
- Morley David, Robinson Kevin, *Spaces of Identity: Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries*, New York, Routledge, 1995.
- Mughan Anthony, Gunther Richard, „The Media in Democratic and Nondemocratic Regimes: A Multilevel Perspective”, *Democracy and the Media*, Cambridge University Press, 2000.
- Munck Ronaldo, *Globalization and Contestation*, Routledge, 2007.
- Naisbitt John, *Megatrends: Ten New Directions Transforming Our Lives*, New York, 1982.
- Naisbitt John, Aburdene Patricia, *Megatrends 2000*, New York, 1990.
- Năstase Adrian, „The Culture of Peace and Peace Education”, *International Review of Education*, Springer, 3/1983.
- Nichols M. Thomas, „Chomsky and the Cold War”, *The Antichomsky Reader*, editors Peter Collier and David Horowitz.
- Павловић Вукашин, „Држава и демократија“, *Савремена држава – структура и социјалне функције* (приредили Вукашин Павловић и Зоран Стојиљковић), Konrad Adenauer Stiftung, Факултет политичких наука, Београд, 2010.
- Павловић Душан, „Политичка економија – стање дисциплине”, *Годишњак*, ФПН, 2009.
- Parenti Michael, *The Face of Imperialism*, Paradigm Publishers, 2011.

- Paterson Matthew, Doran Peter and Barry John, „Green Theory”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Петковић Слободан, *Злочин у рату, геноцид у миру*, Службени гласник и Друштва Србије за борбу против рака, 2012.
- Петровић Пироћанац Зоран, „Евро-интеграције и нова безбедносна архитектура архитектура Југоистока Европе Боундстил – нови Рамштајн и утеривач у Евро-интеграције”, Национални интерес, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2013.
- Печујлић Мирослав, *Глобализација: два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.
- Печујлић Мирослав, *Савремена социологија*, Београд, 1991.
- *Повеља Уједињених нација*, 28.08.2014, доступно на: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_un_cir.pdf
- „Поленц: Србија на крају мора да призна Косово”, *Политика*, 16. 03. 2013, доступно на: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Polenc-Srbija-na-kraju-mora-priznati-Kosovo.sr.html>
- Радоњић Радован, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004.
- „Ратнохушкачка пропаганда западних медија: Вашингтон пост”, *Печат*, 05. септембар 2014, доступно на: <http://www.pecat.co.rs/2014/09/ratnohuskacka-propaganda-zapadnih-medija-vasington-post/>
- Rand Corporation, *Beyond the Nuclear Shadow*, May 2003. Online at: <http://www.rand.org/publications/MR/MR1666/>
- Rice Condoleezza, „Campaign 2000: Promoting the National Interest”, *Foreign Affairs*, January/February 2000, доступно на: <http://www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest>
- Ritzer George, *The McDonaldization of Society*, Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press, 1993.
- Skidmore Thomas, *The Politics of Military Rule in Brazil*, Oxford, 1988.

- Scruton Roger, *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Сол Ралстон Џон, *Пропаст глобализма и преобликовање света*, Архипелаг, Београд, 2011.
- Сорал Алан, „Савез деснице вредности и левице рада” (разговор водили: Милош Јовановић о Слободан Ерић), *Геополитика*, бр. 29, 15. децембар 2008.
- Сорос Џорџ, *О глобализацији*, Самиздат Б92, Београд, 2003.
- Smith Martin, „Pluralism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Smith Neil, *Chomsky – Ideas and Ideals*, Cambridge University Press, 1999.
- Sperlich B. Wolfgang, *Noam Chomsky*, Reaktion Books, 2006.
- Star Amory, *Global Revolt – A guide to the movements against globalization*, Zed books, London, New Yourk, 2005.
- Стевановић Бранислав, *Политичка култура и културни идентитети у Србији и на Балкану*, Филозофски факултет, Ниш, 2008.
- Стевановић Бранислав, *Демократски принципи и политичко-културне вредности*, Филозофски факултет, Ниш, 2008.
- Степић Миломир, *Косово и Метохија – постмодерни геополитички експеримент*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Степић Миломир, „Геополитичност ширења Европске уније и положај Србије”, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2010.
- Стојадиновић Миша, „Национални идентитет у доба глобализације”, *Српска политичка мисао*, vol. 32, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2011.
- Стојадиновић Миша „Значај медија за развој културе мира”, *Медији и култура мира на Балкану* (приредили: Бранислав Стевановић, Александра Костић, Љубиша Митровић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010.

- Стојадиновић Миша, „Теоријска анализа социјалних конфликта и њихово испољавање у савременом друштву”, *Конфликти* (приредили: Брацо Ковачевић, Душко Вејновић), АРТ ПРИНТ, Бања Лука, 2012.
- Стојадиновић Миша, „Изазови развоја демократских капацитета политичких институција у савременом друштву” (у коауторству са Јелена Тодоровић), *Српска политичка мисао*, vol. 36, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Стојадиновић Миша, „Медији, демократија и избори”, *Политичка ревија*, vol. 33, бр. 2, Институт за политичке студије, Београд, 2012, „Демократија и „врли нови свет”, *Српска политичка мисао*, vol. 38, бр. 4, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- *Стојадинович М.*, „НЕОЛИБЕРАЛИЗМ И НЕОИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ ГЛОБАЛИЗАЦИИ”, ВЕСТНИК ЧЕРЕПОВЕЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА, № 2 (47). Т. 1 · 2013, Череповец. 2013.
- Стојадиновић Миша, „Ноам Чомски и неоимперијалне амбиције великих сила на размеђу миленијума” (у коауторству са Данило Шуковић), *Национални интерес*, vol. 19, бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Стојадиновић Миша, „Национална држава у контексту неолиберализма и неоимперијалног концепта глобализације”, (*Дез*)интеграција држава и идентитет (приредили: Зоран Милошевић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Стојановић Ђорђе, Ђурић Живојин, *Анатомија савремене државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2012.
- Scruton Roger, *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Schiller Herbert, *Mass Communication and the American Empire*, Boston, MA, Beacon Press, 1971.
- Schmidt Vivien, „Institutionalism”, *The State – Theories and Issues* (eds. Colin Hay, Michael Lister and David Marsh), Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 2006.
- Schoultz Lars, *National Security and United States Policy Toward Latin America*, Princeton University Press, 1987.

- Tagliamonte A. Saly, *Analyzing Sociolinguistics Variation – Key Topics in Sociolinguistic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Тод Емануел, *После империје – есеј о распаду америчког система*, Паидеиа, Београд, 2006.
- Тодосијевић Бојан, "Између општег и конкретног: политичка толеранција и начелно прихватање демократије у Србији и Европи", *Социологија*, 3/2008.
- Tunstall Jeremy, *The Media Are American*, London, Constable, 1977.
- Уљаревић Далиборка, „Значај и улога толеранције у демократском друштву”, *21 Прича и демократији*, група аутора, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005
- *Understanding Power: The Indispensable Chomsky* (edited by Peter R. Mitchell and John Schoeffel), New York: The New Press, 2002.
- Фокс Џереми, *Чомски и глобализација*, Академска штампа, Београд, 2003.
- Fox Jeremy, *Chomsky and Globalisation*, ICON Books, UK, 2001.
- Францисти Саша, „13. Новембар – Америка добија конкуренцију”, *Печат*, 13. новембар 2011.
- Fulkes Imogen, Војић Саша, „Глобализација са људским ликом”, *Dojče vele*, 18.11.2010, доступно на: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,6244105,00.html?maca=ser-rss-ser-all-1494-rdf>
- Haines Gerald, *Americanization of Brazil: A Study of U.S. Cold War Diplomacy in the Third World, 1945-1954*, Scholarly Resources Inc, 1989.
- Healy V. David, *Class in America: An Encyclopedia* (edited by Robert E. Weir), Greenwood Press, Westport, Volumes 1-3, 2007.
- Хелд Дејвид, „Дебате о глобализацији”, *Глобализација, мит или стварност* (приредио Владимир Вулетић), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.
- Herman S. Edward, Chomsky Noam, *Manufacturing Consent*, Pantheon Books, New York, 2002.

- Херман Едвард, Мекчесни Роберт, *Глобални медији – нови мисионари глобалног капитализма*, Клио, Београд, 2004
- Heffer Simon, „Rise of the Fourth Reich, how Germany is using the financial crisis to conquer Europe”, *Daily Mail*, 17th August 2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2026840/European-debt-summit-Germany-using-financial-crisis-conquer-Europe.html>
- Higley John, „Elite Theory”, *The Encyclopedia of Political Science*, (ed. George Thomas Kurian, James E. Alt, Simone Chambers, Geoffrey Garrett, Margaret Levi, Paula D. McClain), CQ Pess, SAGE, Washington DC, 2011.
- Horowitz David, „Noam Chomsky’s Anti-American Obsession”, *The Antichomsky Reader*, editors Peter Collier and David Horowitz.
- Huntington Phillips Samuel, „The Lonely Superpower”, *Foreign Affairs*, March/April 1999, доступно на <http://www.foreignaffairs.com/articles/54797/samuel-p-huntington/the-lonely-superpower>
- Цираки Дарио, „Теорија јавног избора и парадокси гласовања”, Политичка мисао, Загреб, бр. 2-3/1996.
- *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013*, European Commission, 10.10.2012, доступно на: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf
- Curran Giorel, *21st Century Dissent – Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*, Palgrave Macmillan, 2007.
- Цвитковић Иван, „Неколико социолошких детерминанти које могу утицати на међунационалне односе и успоставу културе мира”, *Квалитет међуетничких односа и културе мира на Балкану* (приредили: Драгољуб Б. Ђорђевић, Драган Тодоровић), Филозофски факултет, Ниш, 2008.
- *Chomsky and His Critics*, edited by Louse M. Antony and Norbert Hornstein, Blackwell Publishing, 2003.
- Chomsky Noam, „A Just War? Hardly“, *Khaleej Times*, May 9, 2006.

- Chomsky Noam, *A New Generation Draws the Line: Kosovo, East Timor and the Standards of the West*, London: Verso, 2000.
- Chomsky Noam, *American Power and the New Mandarins*, Pantheon Books, New York, 1969.
- Chomsky Noam, *At War With Asia*, Pantheon Books, New York, 1970.
- Chomsky Noam, *Barriers*, M.I.T. Press, Cambridge, 1986.
- Chomsky Noam, *Government in the Future*, Seven Stories Press, New York, 2005.
- Chomsky Noam, *Democracy in a Neoliberal Order: Doctrines and Reality*, University of Cape Town, Cape Town, 1997.
- Chomsky Noam, Znet, May 07 2002.
- Chomsky Noam, *Keeping the Rabble in Line: Interviews with David Barsamian*, Monroe, ME: Common Courage Press, 1994.
- Chomsky Noam, *Language and Politics* (edited by Carlos P. Otero), Black Rose Books, Montréal, 1998.
- Chomsky Noam, *Lectures on Government and Binding: The Pisa Lectures*, Dordrecht, Holland: Foris Publications, 1982.
- Chomsky Noam, *Making the Future: The Unipolar Imperial Moment*, San Francisco: City Lights, October 2010.
- Chomsky Noam, *Middle East Illusions* (including Peace in the Middle East? Reflections on Justice and Nationhood), MD: Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2003.
- Chomsky Noam, *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda*, Seven Stories Press, New York, 1997,
- Chomsky Noam, *Necessary Illusions, Thought Control in Democratic Societies*, Pluto Press, London, 1989.
- Chomsky Noam, *Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy*, New York: Metropolitan Books/Henry Holt, 2006.
- Chomsky Noam, *Chomsky on MisEducation*, (edited by Donaldo Macedo), ROWMAN & LITTLEFIELD PUBLISHERS, Lanham, Boulder, New York, Oxford. 2004.
- Chomsky Noam, *Peace in the Middle East? Reflections on Justice and Nationhood*, Pantheon Books, New York, 1974.

- Chomsky Noam, *Peering into the Abyss of the Future*, New Delhi: Institute of Social Sciences, 2002.
- Chomsky Noam, *Pirates and Emperors, Old and New – International Terrorism in the Real World*, Claremont Research & Publications, New York, 1986.
- Chomsky Noam, *Powers and Prospects – Reflections on Human Nature and the Social Order*, Pluto Press, United Kingdom, London, 1996.
- Chomsky Noam, *Profit over People – Neoliberalism and Global Order*, Seven Stories Press, New York, Toronto, London, 1999.
- Chomsky Noam, *Problems of Knowledge and Freedom*, Pantheon Books, New York, 1971.
- Chomsky Noam, *Radical priorities* (edited by C. P. Otero), Expanded Third Edition, AK Press, Edinburg, London, Oakland, 2003.
- Chomsky Noam, *Rethinking Camelot: JFK, the Vietnam War, and U.S. Political Culture*, South End Press, Boston, 1993.
- Chomsky Noam, *Rogue States: The Rule of Force in World Affairs*, MA: South End Press, Cambridge, 2000.
- Chomsky Noam, *Rules and Representations*, Columbia University Press, New York, 1980.
- Chomsky Noam, *Secrets, Lies and Democracy*, CA: Odonian Press, Berkeley, 1994.
- Chomsky Noam, *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, M.I.T. Press, Cambridge, 1982.
- Chomsky Noam, „The Soviet Union versus Socialism”, *Our Generation*, Spring/Summer 1986.
- Chomsky Noam, *Terrorizing the Neighborhood: American Foreign Policy in the post-Cold War Era*, Stirling, AK Press, Scotland, Pressure Drop Press, San Francisco, 1991.
- Chomsky Noam, *Towards a New Cold War: Essays on the Current Crisis and How We Got There*, Pantheon Books, New York, 1982.
- Chomsky Noam, *The Umbrella of U.S. Power: The Universal Declaration of Human Rights and the Contradictions of U.S. Policy*, New York: Seven Stories Press, 1999.

- Chomsky Noam, *The Croatian Feral Tribune*, April 27 2002.
- Chomsky Noam, *The Fateful Triangle: The United States, Israel and the Palestinians*, South End Press, New York, 1983.
- Chomsky Noam, *The Common Good: Interviews with David Barsamian*, CA: Odonian Press, Berkeley, 2002.
- Chomsky Noam, *The Corporate Takeover of U.S. Democracy*, In *These Times*, February 2, 2010.
- Chomsky Noam, *The Culture of Terrorism*, Pluto Press, London, South End Press, Boston, 1988.
- Chomsky Noam, *Turning the tide – US Intervention in Central America and the Struggle for Peace*, South End Press, USA, 1989.
- Chomsky Noam, *Two Essays on Cambodia*, Nottingham: Spokesman Books, 1970.
- Chomsky Noam, *Understanding Power – the Indispensable Chomsky*, Edited by Peter R. Mitchell and John Schoeffel, The New Press, New York, 2002.
- Chomsky Noam, *For Reasons of State*, Fontana/Collins, Great Britain, 1973.
- Chomsky Noam, *Hopes and Prospects*, Haymarket Books, Chicago, Illinois, 2010.
- Chomsky Noam, *“Human Rights” and American Foreign Policy*, Spokesman Books, Nottingham, 1978.
- Chomsky Noam, „Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right”, *Monthly Review*, September, 2008.
- Chomsky Noam, *Challenges For Barack Obama: Iraq, Pakistan and Afghanistan*, Poder 360, March 2009.
- Chomsky Noam, *Chomsky on Anarchism* (edited by Barry Pateman), CA: AK Press, Oakland, 2005.
- Chomsky Noam, *Chomsky on Democracy and Education* (edited by Carlos P. Otero), RoutledgeFalmer, New York, 2003.
- Chomsky Noam, *Chronicles of Dissent: Interviews with David Barsamian*, Monroe, ME, Common Courage Press, 1992.
- Chomsky Noam, „World Order and its Rules: Variations on Some Themes”, *Journal of Law and Society*, Blackwell Publishing, Cardiff University, бр. 2/1993.

- Chomsky Noam, „What Makes Mainstream Media Mainstream”, *You are being lied to – The Disinformation Guide to Media Distortion, Historical Whitewashes and Cultural Myths*, The Disinformation Company Ltd., 2001.
- Chomsky Noam, *What We Say Goes: Conversations on U.S. Power in a Changing World: Interviews with David Barsamian*, New York: Metropolitan Books, 2007.
- Chomsky Noam, Barsamian David, *The Prosperous Few and the Restless Many*, CA: Odonian Press, Berkeley, 1993.
- Chomsky Noam, Pappé Illan, *Gaza in Crisis: Reflections on Israel's War Against the Palestinians*, Haymarket Books, Chicago, October 2010.
- Chomsky Noam, Said Edward, Clark Ramsey, *Acts of Aggression: Policing “Rogue States”*, Seven Stories Press, New York, 1999.
- Chomsky Noam, Foucault Michel, *The Chomsky-Foucault Debate on Human Nature*, The New Press, New York, London, 2006.
- Chomsky Noam, Herman Edward, *After the Cataclysm: Post-war Indochina and the Construction of Imperial Ideology*, South End Press, Boston, 1979.
- Chomsky Noam, Herman Edward, *The Washington Connection and Third World Fascism*, South End Press, Boston, 1979.
- Chomsky Noam, Herman Edward, *Counter-Revolutionary Violence: Bloodbaths in Fact and Propaganda*, Warner Modular Publications, Andover, 1973.
- Чомски Ноам, *Година 501 – конквиста се наставља*, Светови, Нови Сад, 1998.
- Чомски Ноам, *Империјалне амбиције – разговори о свету после 9/11 – интервјуи са Дејвидом Барсамианом*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Интервенције*, Рубикон, Нови Сад, Беокиња, Београд, 2009.
- Чомски Ноам, *Контролисана демократија*, ЦИД, Подгорица, 1999.
- Чомски Ноам, *Контрола медија – спектакуларна достигнућа пропаганде*, Рубикон, Нови Сад, 2008.

- Чомски Ноам, *Нови милитаристички хуманизам – лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000.
- Чомски Ноам, *Светски поредак, стари и нови*, Студентски културни центар, Београд, 1996.
- Чомски Ноам, *Хегемонија или опстанак*, Рубикон, Нови Сад, 2008.
- Чомски Ноам, *Шта то (у ствари) хоће Америка*, Чигоја, 1999.
- Чомски Ноам (разговарала Биљана Ђорђевић), „Србија треба да учи од Латинске Америке и да се окрене својој историји”, *Печат*, 28. јануар 2011.
- Чомски Ноам – интервју са Снежаном Матејчић, *Галерија риго*, 01. 07. 2005, доступно на: <http://www.galerija-rigo.hr/?w=izlozbe&g=4&id=102&sl=147>
- Шушњић Ђуро, „Препреке на путу разумевања, поверења и помирења”, *21 Прича о демократији*, група аутора, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005.
- Quandt William, *Peace Process: American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict Since 1967*, Brookings, 2005.
- Walton K. John and Seddon David, *Free Markets and Food Riots: The Politics of Global Adjustment (Studies in Urban and Social Change)*, Blackwell, Oxford, 1994.

NOAM CHOMSKY AND CONTEMPORARY SOCIETY

Summary

Globalization represents a complex process filled with many contradictions that changes the structure and the dynamics of contemporary society on daily basis. This process shows its Janus face influencing on the fate of contemporary societies. The neoliberal and the neo-imperial globalization concept unfortunately completely pushed back its emancipating role. One of the most important intellectuals who deal with this issue is by all means Noam Chomsky whose life and work marked the larger part of the 20th century as well as the beginning of the 21st century. This magnificent fighter for the peace and the democracy is a good example that “the pen can be the most powerful weapon of all”. In his works he fearlessly fights against the war and the neoliberal globalization concept mostly criticizing the practical neo-imperial side of USA’s foreign policy. This fierce opponent of the “robbing capitalism” believes that this concept is an inappropriate system for a modern democratic society because it cannot enable the need for the citizens’ self-fulfillment.

In that sense we decided to analyze the importance of Noam Chomsky’s works for understanding of contemporary social processes. The main hypothesis that we used in this monograph is that the work of Noam Chomsky is important for understanding of contemporary society, social dynamics and contemporary social processes, and not only on the field of political sciences but on the field of sociology as well. In relation to that this monograph

deals with questioning of the importance that Noam Chomsky's works have for political sciences and sociology. The main methods used for these purposes are the method of contents analyses, the biographic method, the comparative method and sociolinguistic analysis.

Noam Chomsky is one of the most quoted and most translated intellectuals of today. In his works he remarkably uses the interdisciplinary approach where it is highly difficult to separate their importance to some scientific disciplines and *put them in certain ideological and political term*. It is correct to say that the large part of his approach concerns politic science but it is also true that his approach cannot just come down to that. Noam Chomsky in his works deals with the following topics:

- connection of modern capitalism and neo-imperialism, as the concept and the strategy of the internal and global development (where the profit is over people), with the aggressive foreign policy;
- connection between neo-liberalism and globalism as the new world order;
- the problem of asymmetric globalization, the production of poverty and social inequalities;
- critics of the role of the media in the divisions of symbolic powers in the era of globalization;
- the importance of anti-globalist and alter-globalist movements in the struggle for a more just society;
- the consequences of asymmetric globalization and its influence to the promotion of war as the mean for achieving world hegemony;
- the importance of creating responsible intellectuals who are according to him the conscience and consciousness of the nation.

The contribution of Noam Chomsky is in the following: he criticizes the neo-imperial globalization function which is the only purpose achievement of the new world order; he reaffirms the responsible role of an intellectual as the “conscience of the humanity”; he contributed the forming of anti-globalist and alter-globalist movements in the world as the movements of resistance

to neo-imperial capitalist practice (especially having in mind the practice of USA).

The weakness of Noam Chomsky's analysis is in the following: he didn't sufficiently connect the globalization with the modern world's new ontology and new productive forces, technological development and others; he reduced globalization to a political appearance, the so called new world order thus neglecting it as a far broader process that includes numerous other dimensions; in his works he analyze the role of anti-globalist and alter-globalist movements in a far to individualist way thus neglecting the opportunity to point out a much broader look on this problems which would involve an insight not only to their true power but also to their possibility for creating a wider coalition together with numerous other social movements in their struggle against the neo-liberal globalization concept.

О АУТОРУ

Миша Стојадиновић је рођен 31. 12. 1983. године у Земуну. Основне студије социологије завршио је на Филозофском факултету у Нишу у периоду од 2002. до 2007. године. Докторирао је на Филозофском факултету у Нишу 2012. године на тему *Социолошка релевантност критике глобализације у делима Ноама Чомског*. Запослен је на Институту за политичке студије у Београду, где је уједно и секретар пројекта под називом „Демократски и национални капацитет политичких институција Србије у процесу међународних интеграција”, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. До сада је објавио монографију под називом *Потрага за идентитетом* и преко 40 научних радова од којих овом приликом издвајамо следеће:

1. Миша Стојадиновић, „Србија пред изазовима”, *Српска политичка мисао*, vol. 25, бр. 3, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 213-230.
2. Миша Стојадиновић, „Значај медија за развој културе мира”, *Медији и култура мира на Балкану* (приредили: Бранислав Стевановић, Александра Костић, Љубиша Митровић), Филозофски факултет – универзитет у Нишу, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 2010, стр. 371-384.
3. Миша Стојадиновић, „Политичке партије, политички идентитет и управљање државом”, *Политичка ревија*, vol. 31, бр. 1, Институт за политичке студије, Београд, 2012, стр. 51-66.

4. Katarina Milošević, Miša Stojadinović, "Understanding the Contemporary Political Myth Through the Prism of National Identity", *Facta Universatis, Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, Vol. 11, No 1, 2012, pp. 77 – 87.
5. Миша Стојадиновић, „Теоријска анализа социјалних конфликта и њихово испољавање у савременом друштву”, *Конфликти* (приредили: Брацо Ковачевић, Душко Вејновић), АРТ ПРИНТ, Бања Лука, 2012, стр. 253-263.
6. Miša Stojadinović, Katarina Milošević, „Political Culture and Religion in the Age of Globalization”, *Социолошка ревија, Списание на здружението на социолози на република Македонија и на Институтот за социологија при филозофскиот факултет, Скопје*, vol. 13, No. 1, 2012, pp. 23-42.
7. М. Стојадинович, „НЕОЛИБЕРАЛИЗМ И НЕОИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ ГЛОБАЛИЗАЦИИ”, *ВЕСТНИК ЧЕРЕПОВЕЦКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*, № 2 (47). Т. 1 · 2013, Череповец. 2013.

Поред објављених радова и монографије његов научни рад се одликује и многим другим активностима, као што су учествовање на округлим столовима и научним конференцијама, као и рад на неким од наших најквалитетнијих научних часописа. Извршни уредник је часописа *Српска политичка мисао* Института за политичке студије у Београду.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.3/.4"19/20"

321.01 Чомски Н.

СТОЈАДИНОВИЋ, Миша, 1983-

Ноам Чомски и савремено друштво = Noam Chomsky and Contemporary Society / Миша Стојадиновић. - Београд : Институт за политичке студије, 2014 (Београд : Еселогe). - 244 стр. ; 24 cm

Тираж 300. - О аутору: стр. 243-244. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 223-238. - Summary: Noam Chomsky and Contemporary Society.

ISBN 978-86-7419-274-0

1. Уп. ств. насл.

а) Чомски, Ноам (1928-) - Савремено друштво

COBISS.SR-ID 210728460

9 78- 86- 7419- 2740